

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

Eser Adı	: Engelli Hakları İzleme Kılavuzu
Eser Sahibi	: Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)
Kapak Tasarımı	: Bilal Ülker
Basım Tarihi	: 1. Baskı, Ankara, Haziran 2016
Dağıtım ve Bilgi	: bilgi@tohad.org
Baskı ve Cilt	: Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti. Büyük Sanayi 1. Cd. No: 105 İskitler/Ankara Tel: 0.312 341 01 97 - Faks: 0.312 341 01 98 hermes@hermesofset.com

Yayına Hazırlayanlar

Süleyman Akbulut
Hakan Özgöl

Katkıda Bulunanlar

Dr. İdil Işık
Mesut Varlık
Tolga Tezcan

Bu kitabın yayın hakkı TOHAD'a aittir ve para ile satılmaz.

Bu yayın, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği ve İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığıyla yürütölen "Engelli Hakları İzleme Grubu Projesi" kapsamında hazırlanmış olup, yayının içeriği, proje sahibi Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'ne ve proje ortağı İstanbul Bilgi Üniversitesi'ne atıfta bulunmadan kısmen ya da tamamen kullanılamaz.

Bu doküman Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı kapsamında hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden sadece Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın görüş veya tutumunu yansıtmaz.

İÇİNDEKİLER

Hazırlayanlar	5
Teşekkür.....	6
Kısaltmalar	7
Sunuş.....	9
1. GİRİŞ.....	11
2. İZLEME, BELGELEME ve RAPORLAMANIN TANIMI, KAPSAMI, İLKLERİ, YÖNTEMLERİ ve UNSURLARI	15
2.1. İzleme Çalışması Nedir, Kapsam ve Yöntemleri Nelerdir?	15
2.2. İzlenecek Unsurlar Nelerdir?	19
2.3. İzleme, Belgeleme ve Raporlama Yöntemini Kimler Kullanır?	20
2.3.1. Hükümetler ve/veya Devletlere Bağlı Unsurlar.....	20
2.3.2. Hükümetler ve/veya Devletler Arası Unsurlar	20
2.3.3. Hükümetler ve/veya Devletler Dışı Unsurlar.....	21
2.4. İzleme, Belgeleme ve Raporlamanın İlkeleri Neler Olmalıdır?	21
2.4.1. Doğruluk.....	21
2.4.2. Gizlilik ya da Mahremiyet	21
2.4.3. Tarafsızlık.....	22
2.4.4. Toplumsal Cinsiyet	22
2.5. Olası Riskler ve Krizlerle Başa Çıkabilme.....	22
3. İZLEME ÇALIŞMALARINDA KULLANILAN YÖNTEMLER	23
3.1. Bilgi Edinme Başvuruları.....	23
3.1.1. Bilgi Edinme Başvurularının Kapsamı	24
3.1.2. Bilgi Edinme Başvurusu Nasıl Yapılır?.....	26
3.1.3. Bilgi Edinme Başvurularında Süreler ve İtiraz	29
3.1.4. Bilgi edinme Başvurularında Yaşanabilecek Güçlükler-Sorunlar	30
3.2. Medya İzleme Çalışmaları.....	33
3.2.1. İzleme Yapılacak Mecraların Seçimi	34
3.2.2. Anahtar Sözcüklerin Seçimi.....	34
3.2.3. Araştırma Yapacak Kişilerin Özellikleri.....	35
3.2.4. Belgelerin Kaydedilmesi ve Tasnifi.....	35
3.2.5. Elde Edilen Verilerin Raporlama Aşamasında Kullanılması.....	37
3.2.6. Medya İzlemede Diğer Hususlar	37

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

3.3. Bireysel Bildirimler Yoluyla İhlal Olaylarının Değerlendirilmesi	38
3.3.1. Herkese Açık Bir Bildirim Hattı Kurmanın Yöntemleri.....	38
3.3.2. Saha Çalışması Yöntemleri.....	39
3.4. Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemleri	42
3.4.1. Araştırmalarda Temel Süreç.....	43
3.4.2. Araştırma Soruları ve Temel Yöntemler.....	43
3.4.3. Nitel Araştırmalar.....	44
3.4.4. Nicel Araştırmalar.....	45
3.4.5. Karma Yöntemli Araştırmalar.....	46
3.4.6. Engellilik Alanında İzleme Çalışmaları Araştırma Proje Örneği.....	46
3.5. Kurum Ziyaretleri.....	54
3.6. Mevzuat Taraması.....	56
3.7. Alanda Çalışan STK'larla İletişim	59
3.8. Akademik Çalışmalar ve Yayınlar	60
3.9. Kamunun Yayınları	60
3.10. Yargı Dosyaları.....	61
3.11. Yasama Faaliyetleri	62

4. İZLEME ÇALIŞMALARINDA RAPORLAMA 65

4.1. Rapor nedir? Neden yazılır?.....	65
4.2. Raporlamada Dil-Üslup Seçimi	66
4.3. Rapor Yazımında Odak ve Yöntem	68
4.4. Raporun Organizasyonu.....	68
4.5. Rapor Yazımında Dikkat Edilecek Diğer Kurallar	73
4.6. Deneyimler ve İyi Örnekler	73
4.6.1. Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu.....	73
4.6.2. Türkiye'de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri 2011 Yılı İzleme Raporu	74
4.6.3. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013	74
4.6.4. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014	74
4.6.5. Türkiye'de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu 2013-2014	75

5. KAYNAKÇA 77

5.1. Kitaplar, Makaleler ve Diğer Yayınlar/Belgeler	77
5.2. Mevzuat (kanunlar, yönetmelikler ve uluslararası sözleşmeler)	77

Hazırlayanlar

Hakan Özgül

2000 yılından bu yana çeşitli sivil toplum kuruluşlarında, platformlarda ve bir üniversitede danışman ve/veya yönetici olarak görev yaptı. Halen Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nde Başkan olarak görev yapmaktadır.

Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği nezdinde çeşitli raporlama çalışmalarında yer aldı. Birçok proje yayınında araştırmacı ve yazar olarak görev aldı. Bunlar; Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu, Engelli Ayrımcılığı Araştırması ve Engelli Ayrımcılığına Karşı Çözüm Önerileri Raporu, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013, aynı raporun 2014 versiyonu ve son olarak Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler şeklindedir.

Erişilebilirlik ve engelli bireylerin insan hakları hukuku konusunda çalışmakta olan Özgül, engelliler alanında birçok bildiri, yayın hazırlamış ve makaleler yazmış, çeşitli kurum ve kuruluşlar hakkında birçok erişilebilirlik raporları kaleme almıştır.

Süleyman Akbulut

1988 yılında Gazi Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü'nde yükseköğrenime başladı. Akbulut, ekonometri eğitiminin dışında, Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü (açık öğretim) bitirdi. (2006-2008)

2001-2008 yılları arasında çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik ve danışmanlık görevini sürdürdü. 2008 yılında Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin kuruluşunda yer aldı ve bu derneğin başkanlığını yürütmeye başladı.

Engelli Ayrımcılığını Önleme Platformu ile Engelli Hakları İzleme Grubu ve Engelli Hakları İzleme ve Savunuculuk projelerinde proje koordinatörü olarak çalıştı. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği nezdinde çeşitli raporlama çalışmalarında yer aldı. Birçok proje yayınında araştırmacı ve yazar olarak görev aldı. Bunlar; Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, Engelli Ayrımcılığı Araştırması ve Engelli Ayrımcılığına Karşı Çözüm Önerileri Raporu, Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 ve aynı raporun 2014 versiyonu şeklindedir.

Akbulut, bu çalışmaların yanında, aktif olarak yazarlık faaliyetlerinde bulundu. 1998 yılında kaleme aldığı şiirsel denemelerden oluşan "Masalsı Yüzleşmeler" isimli ilk kitabını yayınladı. 2008'de Doğan Egmont Yayınevi'nden "Sandalye" isimli anıromanı, 2012'de ise "Her Savaş Bir Tanrı Öldürür" isimli romanı yayınladı.

Süleyman Akbulut, halen Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nde Başkan Vekili olarak görevini sürdürmektedir.

Teşekkür

Engelli hakları konusunda yapılacak izleme çalışmalarına çok büyük bir katkı sağlayacağına inandığımız bu yayının çıkarılmasına olanak sağlayan:

Sabancı Vakfı'na,

Yayının yazımı sırasında, araştırma ve içerik desteği konusunda katkı sağlayan;

İstanbul Üniversitesi Örgütsel Psikoloji Yüksek Lisans Programı Öğretim Üyesi Sayın Dr. İdil Işık'a

İstanbul Üniversitesi Tarih ve Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı Öğretim Üyesi Sayın Mesut Varlık'a,

Florida Üniversitesi Sosyoloji Bölümü doktora öğrencisi Sayın Tolga Tezcan'a

Yayının hazırlanması sürecinde izleme çalışmaları konusunda yapılan tarama toplantılarına katılarak görüş ve düşüncelerini bildiren,

Engelli Hakları İzleme Grubuna dâhil tüm sivil oluşumlara

En derin minnet ve teşekkürlerimizi sunarız.

Kısaltmalar

BEHK	Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
BM	Birleşmiş Milletler
DDK	Devlet Denetleme Kurulu
DPT	Devlet Personel Teşkilatı
EHK	Engelliler Hakkında Kanun
EHS	Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
ESHİD	Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
IP	Internet Protocol
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
STATA	Data Analysis and Statistical Software
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TGHP	Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı
TOHAD	Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	Yükseköğretim Kurumu

Sunuş

Türkiye’de engelli haklarının kazanımı konusunda, sağlıklı bir zeminde savunuculuk çalışmaları yapabilmek için öncelikle izleme çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır. Zira meselenin doğru bir zeminde ele alınıp çözülebilmesi için engelli bireylerin yaşadığı sorunların hangi alanlarda, hangi şekillerde ve ne boyutta yaşandığının tespit edilmesi, devletin bu konuda geliştirdiği politikaların ne derece etkili olduğunun görülmesi gereklidir.

Ancak izleme çalışmaları, genel olarak yeterince gelişmemiş bir alan olup, engelliler konusundaki çalışmalar ise oldukça yetersizdir. İzleme çalışmasının içerik ve yöntemlerinin konuya taraf olan kesimlerce bilinmemesi ve deneyim eksiklikleri bu sorunu yaratan temel faktörlerdendir.

Diğer yandan son yıllarda engelliler konusunda faaliyet gösterensivil toplum kuruluşlarının (STK), araştırmacıların ve konuya taraf diğer kesimlerin izleme ve savunuculuk faaliyetlerine ilgisinin artması, izleme çalışması yapacak olanlara rehberlik edecek yayınlara olan ihtiyacı da artırmıştır.

Bu yayını, yukarıda ifade edilen ihtiyaçlar doğrultusunda engelli bireylerin kendilerine tanınan haklardan yararlanma durumlarının ortaya konacağı, engelli bireylere yönelik hak ihlallerinin nicelik ve nitelik olarak ölçüleceği izleme çalışmaları konusunda yöntem, uygulama ve karşılaşılabilecek sorunlara çözüm önerilerini sunma amacıyla hazırlanmıştır.

Yayında paylaşılan konular ve içerikleri; konu hakkındaki literatür, ulusal ve uluslararası hukuk metinleri ve Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği’nin (TOHAD) İstanbul Bilgi Üniversitesi Ortaklığı ve Sabancı Vakfı Desteği ile 2 yıl boyunca yürüttüğü Engelli Hakları İzleme çalışmalarından elde edilen deneyimlerle oluşturulmuştur.

Yayında ele alınan konular ve izleme yöntemleri, izleme alanında kullanılacak yöntemlerin tümünü içermemekte olup, en yaygın ve önde gelen yöntemlerini içermektedir. Araştırmacı okurların daha sonra yapmaları olası izleme çalışmalarında bu yöntemlerin dışındaki yöntemleri kullanabileceği altı çizilmesi gereken bir husustur.

1. GİRİŞ

Engelli bireylerin hakları, dünya genelinde son 150 yıldır üzerinde durulan, kapsam ve derinliği giderek artan bir insan hakkı alanı haline gelmiştir. Özellikle kamuoyunda engelli bireylere yönelik algı geliştikçe, engelli bireylerin haklarına yönelik kamusal farkındalık arttıkça, ülkeler, ulusal mevzuatlarında engelli bireylerin özelleşmiş haklarına odaklanan değişiklik ve geliştirmeler yapmaktadırlar.

Bugün için artık bu gelişmeler, ülke mevzuatlarının sınırlarını aşmıştır. İlk olarak Avrupa Sosyal Şartı'nda olduğu gibi uluslararası mevzuat ve sözleşmelerde engelli bireylerin haklarına ilişkin özel düzenlemelere şahit olunmuştur.¹ Ancak ilerleyen zamanlarda engelli hakları, bu tip metinlerde özel olarak atıf yapılan bir hak alanının ötesine geçmiş ve özel olarak engelli bireylerin haklarına odaklanan Birleşmiş Milletler, (BM) Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHS) gibi spesifik, kapsamlı ve küresel hukuk metinleri hayata geçmiştir.

Türkiye'de yaşayan engelli bireylerin hakları da, yukarıda özetlenen çerçevede özellikle son 20 yılda giderek artan bir biçimde geliştirilmektedir. Bu gelişimin odağında bir yandan 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,² diğer yanında ise Türkiye'nin taraf olduğu EHS'de yer almaktadır.³

Yukarıda ifade edilen tüm bu gelişmelerin ve yasal düzenlemelerin temelindeki amaç, engelli bireylerin içinde yaşadıkları ülke ve insan toplulukları içerisinde ayrımcılığa uğramadan, eşit koşullarda hayata katılım hakkının sağlanması ve bu eşitlik halinin sürdürülmesinin teminat altına alınmasıdır.

Ancak bu izah, temel olarak iki soruna da işaret etmektedir. Öncelikle genel olarak dünyada, özel olarak Türkiye'de fiili olarak "engelliler eşit koşullarda yaşamlarını sürdürememektedir ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır." İkinci olarak ise, her ne kadar yasal düzenlemeler çıkarılsa da, "eşitliğin sağlanması ve sağlandıktan sonra korunması" ciddi bir sorun olarak gündemi belirlemeye devam etmektedir/edecektir. Başkabir deyişle eşitliğin bozulmasına sebep olabilecek ihlallerin olma riski he zaman mevcuttur ve bu eşitliğin sürdürülebilirliği sorunsalı mevcuttur.

Nitekim Türkiye'de yapılan onca yasal düzenlemeye rağmen, engelli bireylerin yaşadığı, yoksulluk, eğitimsizlik, sosyal yoksunluk hali, yasaların çıkmasının tek başına yeterli olmadığının dramatik bir örneğini ortaya koymaktadır. Bugün Türkiye'de eğitim haklarından eşit koşulda yararlanılması için çıkarılan onca yasaya rağmen, engellilerin erişim hakkı ile ilgili yapılan çalışmalar olması gerekenin çok gerisindedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın oluşturduğu erişilebilirlik izleme sistemi

1. Bkz. Avrupa Sosyal Şartı madde 15, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/sosyalsart.pdf> (erişim tarihi:04.03.2016)
2. 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm> (erişim tarihi:04.03.2016)
3. Yazar notu: BM EHS, 30 Mart 2007'de imzaya açıldığı ilk gün imzalanmış, 3 Aralık 2008 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden (TBMM) onaylanmasının ardından 14.07.2009'da Bakanlar Kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bkz. 5825 sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081218.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081218.htm> (erişim tarihi: 04.03.2016)

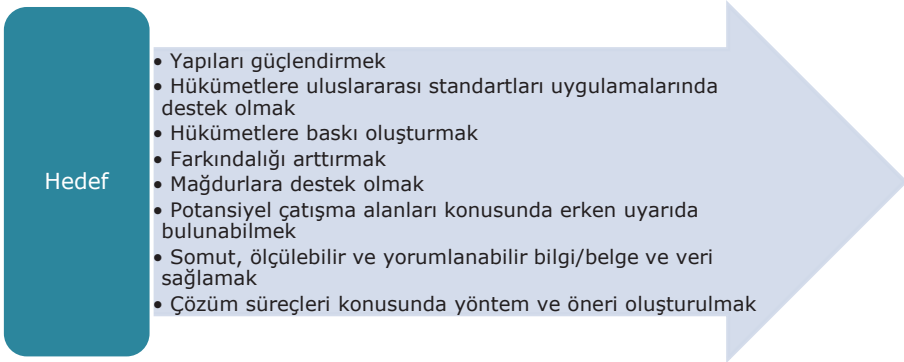
ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

verilerine göre;⁴ “veri tabanında bulunan toplam bina sayısı 1 milyon 525 bin 178 adet olup bunlardan sadece %75’in üzerinde erişilebilir olan bina sayısı sadece 3 bin 380’dir.” Diğer yandan engellilerin “altı ve daha yukarı yaştaki kişilerden okuma yazma bilmeyenlerin oranı ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürllülerde %36,33 iken süregelen hastalığı olanlarda %24,81 olduğu görülmektedir. Toplam nüfus için bu oran %12,94’tür.”⁵

Yapılan bu sınırlı araştırmalar da göstermektedir ki, yasaların çıkması yeterli değildir ve yasaların hayata geçmesi için sivil toplum kuruluşları (STK’lar) ve konuya taraf diğer kesimlerce kapsamlı sabırlı ve ısrarlı savunuculuk çalışmaları yürütülmesi gerekmektedir.

Engelli haklarına yönelik izleme çalışmaları, işte tam da bu noktada gündeme gelen bir konudur. Zira, engelli bireylerin toplumdaki diğer bireyler gibi ayrımcılığa uğramadan ne derece yaşam sürdürdüğü ve onlara tanınan hakların ne derece hayata geçtiği ortaya konmadan, birey ya da kamu otoritesi kaynaklı ihlallerin şekil ve boyutları anlaşılmadan, engelli hakları konusunda yapılan savunuculuk çalışmalarının doğruluğu ve etkinliği tartışmalı olacaktır.

Yukarıdaki ifadelerin bir uzantısı olarak izleme çalışmalarının hedefi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu hedefler ve öngördüğü sonuçlar, aşağıda şekil 1’de ortaya konmuştur.

Şekil 1: İzleme çalışmalarının hedef-sonuç ilişkisi

Ancak, özellikle engelliler konusunda veri tabanı oluşturma, veri toplama ve belgeleme çalışmalarının henüz yeni yeni oluşmaya başladığı, yeterince gelişmediği, Türkiye gibi ülkelerde izleme çalışmaları yapmanın zorluğu da açıklama kutusu 1’de izah edilen sebeplerden dolayı açıktır.

4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği’nin yapmış olduğu 14.04.2015 tarih ve 96413503-622-59075 sayılı cevabi yazısı
5. Türkiye Özürllüler Araştırması, Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı, 2002, s.8, http://www.eyh.gov.tr/upload/ozurluveyasli.gov.tr/mce/eski_site/arastirma/tr_ozurluler_arastirmasi/aciklama.pdf (erişim tarihi: 17.03.2014)

- Kamu otoritesinin, dezavantajlı gruplara yönelik demografik, sosyolojik, ekonomik vb. konuları kapsayan bir nüfus bilgi sistemi bulunmamaktadır. Var olan bilgi, ölçeklendirilmiş araştırmalardan elde edilen tahmini sonuçlardan ibarettir,
- Kamu otoritesinde, dezavantajlı gruplara yönelik saygı duyma, tedbir alma ve yerine getirme kültürü oluşmamıştır,
- Kamu otoritesi, izleme çalışmalarına karşı şüphe ile yaklaşmakta, bilgi vermekten kaçınmaktadır,
- Kamu kurum ve kuruluşlarının çoğunluğunun dezavantajlı sosyal gruplara yönelik olarak sunduğu hizmetlere ve hizmetlerden yararlanırken maruz kaldıkları yönelik ayrımcılık, istismar vb. olaylara yönelik bir veri tabanı bulunmamaktadır,
- Kamu otoritesinde ve personeline bilgi verme kültürü ve alışkanlığı oluşmamıştır,
- Genel olarak hükümet dışı bütün unsurlarda izleme-raporlama kültürü ve kapasitesi bulunmamaktadır.

Açıklama Kutusu 1: İzleme çalışmalarındaki zorluklar

Bu noktada, bu tip çalışmaları yapacak kişi ve kuruluşların izleme çalışmalarının içerik ve yaklaşımlarını doğru kavramaları, uygulayacakları yöntemleri iyi belirlemeleri, veri, bilgi ve belge toplama sırasında karşılaştıkları sorunları nasıl aşacakları konusunda hazırlıklı olmaları gerekmektedir.

2. İZLEME, BELGELEME ve RAPORLAMANIN TANIMI, KAPSAMI, İLKLERİ, YÖNTEMLERİ ve UNSURLARI

2.1. İzleme Çalışması Nedir, Kapsam ve Yöntemleri Nelerdir?

İzleme çalışması, temel olarak savunuculuk çalışmaları yapılması için bir delil toplama faaliyetidir. Nasıl ki bir mahkemede kararlar somut delillere bakılarak veriliyorsa, savunuculuk çalışmalarının da kamuoyu ya da kamu kurumlarında karşılık bulabilmesi için somut veri ve delillerle desteklenmesi gereklidir. Zira delile dayanmayan hiçbir iddia kanaat bildirmekten öteye geçmeyecektir. Kanaat ise sübjektif bir düşünce bildirimi olduğu için inandırıcılığı her zaman sorgulanacaktır. Bir savunuculuk çalışması ne kadar bilgi, belge veya veri varsa o oranda inandırıcı olacak, etki gücü o oranda artacaktır.

İzleme çalışmalarıyla desteklenmiş bir savunuculuk çalışması, bu sayede muhatap etkileyecek, bunun yanında muhatabın savunuculuk yapan kurumu ciddiye almasını, saygı duymasını sağlayacaktır.

Örneğin “engelliler eğitim hakkından yararlanamıyor” şeklinde bir iddiada bulunulacaksa bunun sayısal olarak ortaya konması, engelli çocukların eğitim oranıyla engelsiz bireylerin eğitim oranlarıyla karşılaştırılmasının yapılması, aradaki farklar üzerinden ayrımcılık ya da hak kaybının izah edilmesi, bu hak kayıplarının neden kaynaklandığının belgelendirilmesi, savunuculuk çalışmasının sonuç alma olasılığını kuvvetlendirecektir.

Dolayısıyla izleme çalışması yapan bir STK ya da araştırmacı, savunuculuk çalışmaları kapsamında kamu idarecileriyle yapacağı lobi görüşmelerinde, medyada haber yaptırmaya girişimlerinde, kamusal farkındalık çalışmalarında ciddi bir avantaj sağlayacaktır.

Bu noktada -yukarıdaki izahatlar kapsamında-izleme çalışmalarının tanımının nasıl yapıldığı gündeme gelmektedir.

Şüphesiz ki, engellileri konu alan bir izleme çalışması, engellilerin maruz kaldığı hak kayıpları ve ihlallerinin gerçekleşme biçimleri ve içeriklerinin ölçülmesi bakımından kendine özel yaklaşımlar gerektirmektedir. Ancak, bu özgünlüklere rağmen, engellilere yönelik izleme çalışmalarının tanımı, bütün dezavantajlı gruplara yönelik izleme çalışmalarını içeren tanımdan ayrı değildir. Bu çerçevede izleme çalışmasını genel olarak şu şekilde tanımlamak mümkündür.

İzleme: Bir durumun ya da bir tekil/çoğul olayın, birçok araç ya da aygıt kullanılarak ve uzun bir zaman sürecine yayılarak, büyük miktarda veri toplanması/alınmasıyla, durum(lar)ın/olay(lar)ın yakından gözlemlenmesiyle, gelişmelerin sürekli ya da periyodik olarak incelenmesi/araştırılması ve belgelenmesi yoluyla raporlamasını içeren faaliyetlerin bütünüdür.⁶

Tanımın engellilere yönelik yorumu yapıldığında, engelli bireylerin yaşamında yer bulan her hak alanının, bir izleme konusu yapılmasının mümkün olduğu görül-

6. Bu tanım, “Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013” Yayının Metodoloji ve Kaynaklar başlığı altında yer alan tanımdan derlenmiştir. Bkz: Akbulut, S., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Ankara 2014, s.34, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 04.03.2016)

mektedir. Bu bağlamda, engelli bireylerin erişim, eğitim, sağlık, çalışma hakkı, rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerinden yararlanma hakkı, örgütlenme hakkı vb. bütün hak alanlarını izleme konusu yapmak mümkündür. Bunun yanında birbirinden farklı birden fazla konu izleme alanı olarak seçilebileceği gibi, bir hak içerisindeki özel bir alana odaklanmak da söz konusu olabilir. Örneğin alan olarak engellilerin eğitim hakkı alanını seçip, bu hak alanı içerisinde engelli kız çocuklarının eğitim hakkından ne derece yararlanabildikleri ya da ne tip ihlallere maruz kaldıkları izleme konusu yapılabilir. İzleme çalışmasında bu şekilde bir dikey kesit belirlenebileceği gibi eğitimde ayrımcılık, eğitim hayatında engellilere yönelik şiddet-istismar, eğitimin bütün kademelerde eğitime erişim olanakları vb. gibi bir izleme konusunun bütün alt başlıklarını aynı anda yatayda kesen bir konu da seçilebilir.

Konu bazında ifade edilen izleme alanları, engel türü, coğrafi alan vb. özel kısıtlamalar da içerebilir. İstanbul bölgesinde yaşayan otizmli bireylerin eğitim hizmetinden yararlanma olanaklarının ölçülmesi, Karadeniz bölgesinde yaşayan görme engellilerin istihdam olanaklarının tespit edilmesi vb. çeşitli kriterlere göre kısıtlanmış izleme çalışmaları, özellikle özelleşmiş sorunların çözümüne zemin hazırlaması bakımından önemlidir.

Bu seçim, izleme yapacak kişi ya da kuruluşun, genelde veya özelde hangi konuya odaklanmak istemesine, oradan elde edeceği sonuçlarla neye işaret etmeyi hedeflediğiyle ilgilidir. İzleme çalışmalarının konusu ve kapsamı belirlendikten sonra (seçilen konuya ve kapsama göre) izleme çalışmalarında veri/bilgi ve belge toplamak için kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi gerekmektedir. Hiç şüphesiz yöntemler, seçilecek konuya göre değişkenlik gösterecektir.

“İzleme çalışmalarının birçok enstrümanı bulunmaktadır. Saha tespit çalışmaları, anket ve istatistiksel çalışmalar, kamu hizmetlerinden yararlanan engelli bireylere ait veriler, medyada yer alan haberler, engelli bireylerin izleme çalışmasını yapanlara bildirdiği vakalar, engellilere yönelik mevzuatın durumu ve zamana yayılan değişimleri vb.”⁷Yayının ilerleyen bölümünde izleme çalışmaları sırasında kullanılacak yöntemlerin neler olduğu, seçilen yöntemin nasıl uygulanacağı, bu esnada yaşanacak sorunlar vb. hususlara detaylı olarak değinilecektir. Ancak konunun genel olarak anlaşılması açısından, bir izleme çalışmasında izleme amacıyla, izleme çalışmasında kullanılacak yöntem arasındaki ilişkiyi görmek için örnek bir izleme konusunda kullanılabilecek olası yöntemlere ilişkin olarak oluşturulan bir tablo aşağıda paylaşılmaktadır. Bu örnekte, engelli çocukların eğitim hayatlarından yararlanma olanakları ve bu esnada yaşadıkları sorunları ölçmek anlamıyla yapılacak hayali bir izleme çalışmalarında kullanılabilecek olası izleme yöntem ve araçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

7. A.g.e.s.35

Engelli Çocukların İlkokul-Ortaokul ve Lise Seviyesinde Eğitim Hizmetlerinden Yararlanma Durumu Hakkında İzleme Çalışması			
Yöntem	Ulaşılmaması Hedeflenen Bilgi Türü	Yöntemin Seçilme Sebebi	Alınacak Bilginin Kapsamı-İçeriği
Milli Eğitim Bakanlığına bilgi edinme başvurusu	Sayısal veri	Devletin okula giden engelli çocuklar konusundaki en doğru ve kesin bilgiye sahip olan kurum olması	-İlk-orta-lise seviyesinde okuyan engelli çocuk sayısı
			-Eğitim gören engellilerin engel türüne göre dağılımı
			-Eğitim gören engellilerin engel türüne göre dağılımı
			-Eğitim gören engellilerin kaynaştırılmalı-özel eğitim grubuna göre dağılımları
Medya haberleri	Nitel veri	Devletin bu tip olaylarla ilgili etkin bir kayıt sistemi tutmaması veya kamuoyuyla bu verileri paylaşmaması, engellilerin maruz kaldığı olayların çoğunlukla şikâyet edilmemesi, onun yerine olayın basına aksettirilmiş olması ve en etkin bilginin alınacağı kaynaklardan birinin bu olması.	-İdarecilerin engelli bireyi okula kaydetmemesi
			-Erişim sorunları
			-Kötü muamele,
			-Öğretmen ya da akran şiddeti vb.
Engellilerin, ailelerinin ya da engelliler konusunda çalışma yapan STK'ların yaptığı bildirimler	Sayısal ve/veya ölçülebilir, yorumlanabilir nitel veri	Devletin bu tip olaylarla ilgili etkin bir kayıt sistemi tutmaması veya kamuoyuyla bu verileri paylaşmaması, engellilerin maruz kaldığı olayların çoğunlukla şikâyet edilmemesi, onun yerine olayın yakın çevreye veya üye olunan STK'ya yansıtılması yüzünden en etkin bilginin alınacağı kaynaklardan birinin bu olması.	-İdarecilerin kayıt yapmadığı engelli bireylere dair bir kayıt sistemi olmaması
			-Erişim sorunları
			-Kötü muamele,
			-Öğretmen ya da akran şiddeti vb.
Dava istatistikleri	Sayısal veri	Mahkeme kararlarının tescillenmiş, bilgi olması. Kesin bilgi olması	Eğitim hayatında engelli bireyin maruz kaldığı ve suç içeren her türlü vaka, olay ve belge.
Mevzuat	Sayısal/ölçülebilir bilgi	Sorunların yasalardan kaynaklanmış olabilme ihtimalinin bulunması	Yasalarda ayrımcılık içeren ya da hak ihlaline sebep olabilecek her türlü hatalı/eksik/ya da yetersiz düzenleme

Tablo 1: Engelli çocukların ilkokul-ortaokul ve lise seviyesinde eğitim hizmetlerinden yararlanma durumu hakkında izleme çalışması

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

Yukarıdaki izahattan da anlaşılacağı üzere izleme çalışmaları demek, yalnızca sayısal veri toplamak anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla izleme çalışmalarında, konunun içeriğine göre aynı zamanda birden fazla soruya cevap aranmaktadır. İzlemeye konu olan grup, "Hangi haklardan yararlanırken eşitsizlik(ler)le karşılaşılacaktır. Bu eşitsizlik(ler) ne(ler)den kaynaklanıyor olabilir? Farklı grupların heterojenliği söz konusu olduğuna göre (örneğin engelli çocuklardan bahsedildiğinde akla sadece tekerlekli sandalye kullanan çocuklar gelmektedir) bu grupların ihtiyaçları nelerdir? Özetle bu veriler, yalnızca soruna değil aynı zamanda çözüm yollarına da işaret edebilmelidir."⁸

Diğer yandan izleme çalışmalarında hangi yöntemin seçileceği sorusuna verilecek yanıt da bir diğer önemli konudur. Tablo 2'de görüleceği üzere izleme konusu ile seçilecek yöntem arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Bu noktada basit ve çözüm odaklı düşünmek temel yaklaşım olmak durumundadır. Örneğin bir ilde yaşayan engelli bireylerin istihdam sırasında yaşadıkları sorunların izlenmesi sırasında Türkiye'deki bütün ulusal medyada yer alan haberlerin takip edilmesi pratik bir yaklaşım olmayacaktır. Yahut bir bölgedeki üniversitelerin erişim sorunlarının izlenmesi için Yükseköğretim Kurumuna (YÖK) bilgi edinme başvurusunda bulunmak (başvurunun direk muhatabı olmayacağı için) süreci uzatacak ve bürokratik işlem yükü artacaktır. Bu sebeple böyle bir çalışmada YÖK'e başvurmak yerine izleme bölgesindeki üniversitelere teker teker başvurmak daha doğru bir yol olacaktır.

İzleme, Belgeleme ve Raporlama Planlaması	
İzlemenin kapsadığı (engelli) topluluk	Tüm engel grupları, ortopedik engelliler, görme engelliler, otizmliler vb. genel bir grup ya da ortopedik engelli kadınlar, engelli çocuklar vb. sınırlandırılmış, özelleştirilmiş bir grup
İzlemenin kapsadığı konu	Engellilerin eğitim, sağlık, çalışma hayatı vb. bir hak alanı ya da görme engellilerin eğitim hakkı, ortopedik engellilerin rehabilitasyon alanı vb. özelleştirilmiş bir hak alanı
İzleme çalışmasının kapsadığı bölge	Tüm Türkiye, bir bölge, bir il, iller topluluğu vb.
Zaman bakımından kapsam	2 yıl, bir yıl, 6 ay vb.
İzlemede amaç ve hedef	Hedeflerin grubun hak kaybı ya da ihlali yaşadığı düşünülen alandaki iddianın doğruluğunun tespiti ya da izleme yapılacak alandaki genel durumun ortaya konulması
İzlemede kullanılacak araçlar-yöntemler	Yapılacak izlemenin gerektirdiği veri kümesine göre, bilgi edinme başvurusu, ulusal ya da yerel medyada yer alan haberlerin izlenmesi, bireysel bildirimler, izleme konusu ile ilgili kurumların ziyaret edilmesi vb.
Maddi kaynağa ihtiyaç varsa tutarı	50 bin TL vb.
Çalışacak insan sayısı	Koordinatör, akademisyen, STK çalışanı gönüllü vb.
Olası riskler	Bilgi edinme başvurularına cevap alamamak, engellilerin ve ailelerinin ihlal bildirimlerinden kaçınması, toplanacak verilerin derlenme zorlukları, bütçe temini vb.

Tablo 2: İzleme, belgeleme ve raporlama planlaması

8. Gül, İ. İ., Ayrımcılığın Önlenmesi ve Eşitliğin Sağlanmasında Hukukun Rolü, s.70

Görüleceği üzere, izleme çalışmaları, derinliği, içeriği, kapsamı ve sonuçları açısından yol alması zor, komplike ve dikkat gerektiren bir konudur. Bu bağlamda izleme çalışmaları yapacak kişi ve kurumların kullanabileceği bir hazırlık-plan taslağı tablo 2'de, yukarıda paylaşılmıştır.

Oluşturulan bu tablonun ardından izleme çalışmalarında gündeme gelecek diğer ihtiyaç ve yaklaşımlar ise aşağıdaki konu başlıklarında ele alınmıştır.

2.2. İzlenecek Unsurlar Nelerdir?

Özetle ifade etmek gerekirse, insan haklarının zayıf olduğu her alanın izlenmesi ve söz konusu alanla ilgili bilgi toplanması gerekir. İzleme oldukça geniş bir açımla yapılabileceği gibi yerel bir bölgedeki sorunlara ilişkin de yapılabilir. Ancak Türkiye geneline ilişkin bir çalışmada takip edilmesi, takip edilen alanlardan bilgi toplanması, bunların belgelenmesi ve en nihayetinde ise yorumlanarak sunulması bir gerekliliktir. Örneğin Türkiye'de engelli kişilerin eğitim hayatı izleme konusu olursa, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) faaliyetleri (ki hem yasama faaliyetleri bakımından hem de sözlü ya da yazılı soru önergelerinin incelenmesi), hükümetin alana ilişkin eylem ve politikaları, yürütme erkine ait yayınlar (örneğin genelgeler, tüzükler, tebliğler vb.), yıllık istatistikî veriler, medya, saha ve alan çalışmaları, mevzuat bunlardan bazılarıdır. Burada kilit nokta izleme çerçevesinin iyi belirlenmesidir. Bir izleme çalışmasının çerçevesini şu başlıklar belirlemektedir:

- a) İzleme hedefinin saptanması: Kişiler bakımından hangi grubun (yaş, cinsiyet veya belirli özelliklerle sahip kişilerin) izlemeye alınacağı belirlenmelidir,
- b) İzlemenin dönem aralığının belirlenmesi: Çalışmanın hangi iki tarih arasındaki olaylar veya durumları içine alınacağını belirlenmelidir. Bu iki dönem aralığı bazen kısa bazen de çok uzun bir uzun süreyi kapsayabilir. Örneğin engelli çocukların okullara kayıt esnasında yaşanan olaylara ilişkin bir izleme çalışması kayıt dönemiyle sınırlıyken, engelli çocukların aldığı eğitimin niteliksel olarak irdelenmesi doğal olarak çok daha uzun bir döneme yayılacaktır. Dolayısıyla izleme dönemi, izlenmeye alınacak konuya göre değişkenlik gösterebilir,
- c) İzlemenin haklar bakımından kapsamın belirlenmesi: Gerek ulusal gerekse de uluslararası kabul görmüş hangi temel hak ve hürriyetlerin izleme çalışmasının içine alınacağı belirlenmelidir. Zira haklar bakımından alan oldukça geniş bir yelpazededir. Örneğin engelli kişilerin haklarına ilişkin bir izlemede, EHS'de tanımlı 20 temel hak ve hürriyet gündeme gelebilecektir. Elbette tüm bu temel haklar ve hürriyetler izlemeye alınabilir. Ancak takdir edilmelidirki, izleme yapacak örgütün kapasitesi izlemeye alınacak hakların seçimiyle doğrudan alakalıdır. Dolayısıyla, izleme yapılacak kurum, izleme konusu olarak seçilecek konu, gerekli ekip, bütçe, çalışmanın teknik zorlukları vb. kriterleri dikkate alarak konu sayısı araştırmanın temel hedefi ve imkanlar dâhilinde belirlemesi gereklidir,
- d) Yer bakımından kapsamın belirlenmesi: İzlemenin hangi coğrafya içinde yapılacağı belirlenmelidir. Coğrafi bölge tüm ülkeyi kapsayabileceği gibi sadece bir şehrin bir mahallesini de kapsayabilir. Örneğin zihinsel engelli kişilerin istihdam katılımı üzerinde bir çalışma yapılacaksa söz konusu çalışma doğal olarak tüm ülkeyi kapsayacaktır. Bununla beraber bir ilçe belediyesinin erişilebilirlik

durumunun ortaya konulabilmesi için sadece o ilçenin verileri toplamak ve yorumlamak yeterli olacaktır.

2.3. İzleme, Belgeleme ve Raporlama Yöntemini Kimler Kullanır?

İzleme, belgeleme ve raporlama yöntem/yöntemlerini insan haklarının gelişmesine ve güçlenmesine katkı sağlamayı hedefleyen herkes kullanabilir. Ancak izleme, belgeleme ve raporlamanın alt amaçlarının olduğu da unutulmamalıdır. Örneğin farkındalığın artırılması, hiç bilinmeyen ya da gri alanların aydınlatılması, mevcut durumun tespiti ve tüm bunların sonunda politika geliştirici ya da yapıcılara ışık tutması bunlardan bazılarıdır.

İzleme çalışmalarını şu üç unsur kullanmaktadır:

2.3.1. Hükümetler ve/veya Devletlere Bağlı Unsurlar

Yurttaşların içinde buldukları durumu anlamak ve tedbirler almak için hükümetler/devletler, izleme çalışmalarını bir yöntem olarak kullanabilmektedir. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Kanunu'nda, her ne kadar kuruluş amacıyla izleme çalışmalarını yapar hükmünü açıkça belirtilmemiş olsa da, nihayetinde hizmet ettiği sonuç izlemenin ruhuna uygundur.⁹ Zira izlemenin omurgası veri toplamak üzerinedir ki, TÜİK bu minvalde ve doğal olarak en yoğun çalışan kurumdur. Bir başka açık örnek ise, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulunun (DDK) 27.08.2009 tarihinde yaptığı çalışmadır.¹⁰ Söz konusu çalışma engelli kişiler bakımından birçok alanda mevcut durumun ortaya konması ve buna karşı alınacak tedbirlerin açıklanması muhteviyatındadır. Ancak bunun yanında Türkiye'nin özellikle engelliler alanında izleme yapmasını zorunlu kılan durumlar da vardır. Örneğin Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHS), Türkiye açısından bağlayıcıdır ve söz konusu Sözleşme'nin 31. maddesi¹¹ Türkiye'nin, engelli kişiler hakkında istatistikî veriler ve belgeler toplamasını, araştırmalar yapmasını, uyulması zorunlu bir yükümlülük olarak getirmektedir.

2.3.2. Hükümetler ve/veya Devletler Arası Unsurlar

İzleme çalışmalarını (antlaşma gereği ya da dışı) hükümetler arası kuruluşlar da yapabilmektedir. Örneğin ülkede, yoğun olarak bir insan hakları ihlali ya da olasılığı varsa, bu durumda Birleşmiş Milletler ya da Avrupa Konseyi, o ülkeden alınacak bir başvuru veya bazen de re'sen harekete geçebilmektedir. Bu uluslararası kuruluşlar

- 5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu, Madde-1: Bu Kanunun amacı; resmî istatistiklerin üretimine ve organizasyonuna ilişkin temel ilkeleri ve standartları belirlemek; ülkenin ihtiyaç duyduğu alanlarda veri ve bilgilerin derlenmesini, değerlendirilmesini, gerekli istatistiklerin üretilmesini, yayımlanmasını, dağıtımını ve Resmî İstatistik Programında istatistik sürecine dâhil kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak üzere, Türkiye İstatistik Kurumunun kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin esasları düzenlemektir. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5429.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, Denetleme Raporu: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Faaliyetlerinin Denetimi ile Özürlü Bireyler, Yakınları ve Toplumun Bütün Kesimlerinde Özürlülük Konusunda Toplumsal Bilinç ve Duyarlılık Oluşturulması Amacıyla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Bu Tür Çalışmaların Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesi ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler, <http://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk30.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016)
- Bkz. Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 31. maddesine <http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engellilerin-haklarina-iliskin-sozlesmenin-onaylanmasinin-uygun-bulunduguna-dair-kanun-ve-engellilerin-haklarina-i-CC%87liskin-sozlesme> (erişim tarihi: 04.03.2016)

bazen de kendilerine (başka hükümetlerce ya da hükümet dışı unsurlar tarafından) gönderilen bilgilerle duruma ve/veya alınması gereken tedbirlere ilişkin raporlar yayınlatabilirler. Bazen de gönderilen bilgilerle yetinilmeyip saha ziyaretleri gerçekleştirilebilir ve raporlamalar bu ziyaretlerin peşine yayınlanabilir.

2.3.3. Hükümetler ve/veya Devletler Dışı Unsurlar

Bu başlıkta hükümetler ve/veya devletler dışı unsurlardan kastedilen sivil toplum kuruluşlarıdır. STK'lar en çok izleme çalışması yapması gereken kuruluşlar arasında olmalıdır. Zira STK'lar doğası gereği insan haklarının güçlendirilmesine destek olmak ve kamu otoritesine baskı oluşturulmakla yükümlüdürler. Ancak STK'ların bunu yapabilmesi için çalışılan alana çok iyi hâkim olması gerekir. STK'ların Türkiye'de izleme, belgeleme ve raporlama çalışmaları konusundaki en iyi örneklerine, özellikle insan hakları üzerine çalışan kuruluşlarda rastlamak mümkündür. Engelli kişiler üzerinde ise söz konusu çalışmayı yapan STK sayısı yok denecek kadar azdır. İnsan hakları üzerinde çalışan STK'ların ise engellilik meselesine özel bir ilgileri bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu alanda yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır.

2.4. İzleme, Belgeleme ve Raporlamanın İlkeleri Neler Olmalıdır?

İzleme, belgeleme ve raporlama faaliyetlerinin her aşamasında aşağıdaki temel ilkelere uymak gerekmektedir. Zira bu ilkeler sadece izleme faaliyetinin güvenilirliği açısından değil, aynı zamanda insan haklarına saygı açısından da önemli ve gereklidir.

2.4.1. Doğruluk

Her şeyden önce elde edilen veriler ilk kaynağından alınmalıdır. İkincil kaynaklardan elde edilen veriler daima riske açıktır. Bunun yanında genellemeler ya da kanaatler üzerinden elde edilen veriler doğrulanmaya her zaman muhtaçtır. Öte yandan elde edilen veriler somut, ölçülebilir ve hatta sağlaması yapılabilir olmalıdır. Dolayısıyla gerçeklerle iddialar arasında bir çizgi çekmek mümkün olabilecektir. Örneğin, açık yoldan elde edilen bilgiler raporda ifade edilmelidir. Elde edilen verilerin hangi kurum ya da kuruluştan ve hangi yöntemle alındığı açıkça belirtilmelidir.

2.4.2. Gizlilik ya da Mahremiyet

Gizlilik ya da mahremiyet ilkesi iki açıdan kritiktir. Bunlardan ilki; bilgi kaynağının olası mağduriyetlerini önlemek, ikincisi ise kişisel bilgileri afişe etmemektir. Bilgi kaynağı ya da hak ihlaline uğrayan kişiler istemedikçe, rızası olmadıkça bilgi kaynağı açıklanmamalıdır. Örneğin mobbinge uğrayan ancak iş akdi devam eden mağdurun ismi, çalıştığı kurum/kuruluşun adı ve hatta olayın geçtiği bölge raporda açıkça belirtilmemelidir. Diğer taraftan kişisel bilgiler güvenli bir alanda saklanmalı ve araştırmanın parçası ya da ilgisi olmayan kişilerle asla paylaşılmamalıdır.

2.4.3. Tarafsızlık

Tarafsızlığın izleme çalışmalarındaki anlamı kararsızlık ya da çekimserlik değil, olayın ya da durumun veyahut elde edilen veri ve bilgilerin sübjektiviteden uzak bir biçimde açıklanmasıdır. Zira izleme çalışmasını yapan kişilerin rolü, elde edilen veri ya da bilgilerin insan hakları açısından ne anlama geldiğini açıklamakla sınırlıdır.

2.4.4. Toplumsal Cinsiyet

İzleme çalışmalarının tüm aşamalarında toplumsal cinsiyet hassasiyeti sağlanmalıdır. Kadınların cinsiyetlerinden dolayı çifte dezavantajlı olduğu, toplumun kadınlara çeşitli roller atfettiği unutulmamalıdır. Engelli kadınların daha fazla hak ihlali ya da kaybı ile karşı karşıya geldiği çok aşikârdır. Bu yüzden toplumun, engelli kadınlara biçtiği rollerden kaynaklanan hangi hak ihlalleriyle karşılaştıkları araştırılmalı ve bu husus ayrıca değerlendirilmelidir.

2.5. Olası Riskler ve Krizlerle Başa Çıkabilme

İzleme çalışmalarında anahtar sözcüklerden biri de doğru planlamadır. Doğru planlamanın yolu ise ortaya koyulacak iyi bir çalışma takviminden geçmektedir. Çalışmanın çerçevesi, çalışma ekibinin seçilmesi, verilerin ya da bilgilerin toplanması, değerlendirmelerin yapılması ve yazım aşaması henüz çalışma başlamadan önce düşünülmeli ve hareket tarzı buna göre belirlenmelidir. Yine de tüm bu planlamalara rağmen hesaba katıl(a)mayan ya da öngörülemeyen bazı aksakların çıkması mümkün olabilir. Örneğin (cezaevleri, bakımevleri vb.) kapalı kurumların izleneceği bir çalışmada kamu otoritesinden, ziyaretler için gerekli izinler alınamayabilir. Dolayısıyla bu durumlarda alternatif yöntemlerin belirlenmesi çalışmanın sıhhati bakımından stratejik öneme sahiptir. Yukarıdaki somut örnekten yola çıkarak, ziyaretlerin yapılamaması durumunda mektupla ya da bu kurumlarda kalan kişilerin yakınları vasıtasıyla haber alma ve bilgi toplama, kullanılabilir yöntemlerden bazılarıdır. Her şeyden önce bilgi toplanması düşünülen alanın karakteristik özellikleri, STK'lara karşı tutum, davranış ve refleksler iyi bilinmelidir. Benzer şekilde izleme çalışmalarında kullanılacak her yöntem ve faaliyet için doğabilecek riskler iyi analiz edilmelidir. Risk tanımlanmayan bir izleme çalışmasının en kolay olduğu bir çalışmada bile engelle karşılaşılmaması, çalışmanın aksaması, durması ve hatta başarısızlıkla sonuçlanması riskinin bulunduğu hiç akıldan çıkarılmamalıdır. Şayet, izlemeyi yapan kişi ya da STK, daha önce hiç izleme yapmamış ise, geçmiş dönemde yapılmış izleme çalışmalarını bilmesi ve hatta geçmiş dönemlerde izleme yapan STK'larla deneyim paylaşımlarının yapılması, kaçırılmaması gereken bir fırsattır.

3. İZLEME ÇALIŞMALARINDA KULLANILAN YÖNTEMLER

3.1. Bilgi Edinme Başvuruları

Bilgi edinme başvuruları, yapılacak bir izleme çalışmasındaki en stratejik araçlardan birisidir. Bilgi edinme başvuruları yoluyla, bir kurum ya da kuruluşun, genel anlamda tüm kesimlere, özel anlamda belirli bir sosyal gruba sağladığı kamusal hizmetlere dair her türlü veriyi temin etmek/edebilmek onu daha da önemli kılar. Engellileri konu alan izleme çalışmalarında bu konu daha da kritik hale gelmektedir.

Bir ilke olarak kamuya hizmet sağlayan kamu ya da özel sektör kurum ve kuruluşlarının tümünden, topluma sağladıkları hizmetler konusundaki verileri alabilmek ideal bir durumdur. Ancak gerek ülkelerin mevzuatı ve gerekse de özel sektörde hizmet sağlayan kurumların verilerinin kimi hallerde (ticari sır, özel bilgi vb.) niteliğinde olması, özel kurumlardan veri almayı engelleyebilmektedir. Örneğin bir özel sektöre ait bir hastaneden bir yılda kaç engelli bireye sağlık hizmeti sundukları konusunda bilgi temin etmek, aynı zamanda ticari bir sır kabul edilebileceğinden veri talep etmek mümkün olamayabilecektir. Ancak bu durum, o kamu kuruluşunun bağlı olduğu kamu otoritesine sunduğu verilerin, kamu otoritesinden (örneğin Sağlık Bakanlığı'ndan) talep edilmesine engel değildir.

Bu genel ilkenin dışında, bir kurumdan temin edilen belgenin, bilginin ve verinin kayıtlı-resmi bilgi olması ve kurumun doğruluğunu taahhüt ederek, bilgiyi sağlaması, izleme ve araştırma çalışması için çok ciddi bir referans noktası niteliğindedir. Zira kamudan elde edilen özellikle sayısal veriler, araştırmanın güvenilirliğini artıracak, aynı anda da o veriler üzerinden daha doğru yorum yapılabilmesi imkânı doğabilecektir.

Ancak kamudan temin edilecek bilgi, veri ve belgenin, resmi ve doğruluğu taahhüt edilen bilgi olması yine de temin edilecek bilgilerin mutlak ve tutarlı bilgi olduğunun kabul edileceği anlamına gelmeyebilir. Zira özellikle Türkiye gibi, kamu kuruluşlarının engelli, kadın, çocuk vb. sosyal gruplara yönelik özelleşmiş veri depolama sistemi yetersiz olduğu ülkelerde bu konu ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

Bu noktada izleme-araştırmayı yapan araştırmacının, (medya haberleri, araştırma yapılan sosyal topluluğa ait bireylerin bildirimleri vb.) diğer kaynaklardan temin edeceği bilgilerle, kamu tarafından paylaşılan bilgi, belge ve verinin ne derece doğru olduğunu, ne kadar yeterli olduğunu test etmesi mümkündür. Bu da şüphesiz izleme çalışmasında elde edilecek çok önemli bir sonuçtur.

Kaldı ki, kamudan her zaman veri temin etmek de mümkün olmayan bir durumdur. Ancak unutulmamalıdır ki, bilgi edinme başvurusuna cevap alamamak da çalışma açısından önemli bir sonuç anlamını taşıyacaktır. Zira izleme çalışmalarında veri sağlayarak ve bu veriler üzerinden yorum yapmak ne kadar önemli bir çalışma sonucu ise, kamudan veri alamamak, doğru bilgi alamamak ya da yeterli bilgi alamamak da ciddi bir sonuç olacaktır. İlk başta garip olarak nitelenebilse de aslında böyle bir durumda kamuda veri bulunmaması durumu, izleme çalışmasını yapan açısından kamunun bu konuda yetersizliği olduğu iddiasını ortaya koyması sonucunu üretecektir. Bu sonuç, kamu otoritesini daha sağlıklı ve tutarlı bir veri tabanı oluşturmaya zorlayacak, aynı zamanda bilgi edinme başvurusunda ele alınan so-

runla ilgili duyarlılığı da artıracaktır. Örneğin bir kuruluşun, İçişleri Bakanlığı'ndan kaymakamlık ve valilik binalarındaki rampa, asansör, görme engelliler için hissedilebilir zemin uygulanma oranları konusunda bilgi edinme başvurusu yapması, İçişleri Bakanlığında (eğer o an itibarıyla bir veri yoksa) bilgi edinme talebi konusunda veri derleme çalışması yapması ve aynı anda kaymakamlık ve valilik binalarındaki engellilere yönelik fiziksel düzenlemeleri yapmak gerektiği konusunda bir duyarlılık da yaratabilecektir. Bu ise izleme çalışmalarının ürettiği dolaylı sonuçlar olarak çok önemlidir.

3.1.1. Bilgi Edinme Başvurularının Kapsamı

Bir kamu kurum ya da kuruluşuna bilgi edinme başvurusunun hangi kapsamda ve hangi usullerle yapılacağı, temel olarak 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (BEHK) hükümleriyle belirlenmiştir.

BEHK'nın amacı, kanunun birinci maddesinde bilgi edinme hakkı, "*demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek*" olarak tanımlanmaktadır.¹²

BEHK, bilgi edinme hakkı, temel olarak istisnasız bütün vatandaşlara ve tüzel kişilere tanınmıştır. Hatta bu hak, belirli şartlar dâhilinde yaşayan ama Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan yabancılara ve (yabancı şirketlere, yabancı ülkelerin kamu kurum ve kuruluşlarına yani) yabancı tüzel kişilere de tanınmıştır.¹³ Ancak gerçek ve tüzel yabancı kişilerin bilgi edinme hakkı, kendilerini ilgilendiren konularla ve müteakabiliyet ilkesiyle sınırlandırılmıştır.

Bu noktada akla gelen soru, bilgi edinme başvurularının nerelere yapılabileceğidir. BEHK kapsamında bilgi talebinde bulunabilecek kurum ve kuruluşlar, aynı kanunun 2. maddesinde "*kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları*"¹⁴ olarak belirtilmektedir. Buna göre, özel sektör kuruluşları (kamusal hizmetler sunuyor olsa dahi) bilgi edinme hakkı kapsamı dışında bırakılmış olup, bu kuruluşların, BEHK kapsamında bilgi verme yükümlülüğü bulunmamaktadır. BEHK, bunun dışındaki kurumlara kanunda yer alan (özel hayatın gizliliği, devlet sırrı, kurum içi işleyişle ilgili belgeler vb.) istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuranların yararlanmasına sunmakla yükümlülüğü getirmektedir.¹⁵ Ancak hastanelerin Sağlık Bakanlığına, okulların Milli Eğitim Bakanlığına (MEB) bağlı olması örneğinde olduğu gibi, tüm özel kuruluşların bağlı olduğu bir kamu kurumu olduğu gerçeğinden hareketle, bu kurumların firma mahremiyeti dışındaki bilgilerinin (kurum bazında olmasa da) bağlı oldukları kurum üzerinden bilgilerinin genel sektör bilgisi olarak temin edilebileceği de unutulmamalıdır. Örneğin MEB'e bağlı bir özel okulun engelli öğrenci sayısı o okuldan temin edilemese de, MEB'e bağlı

12. 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu Madde 1, Kabul tarihi: 09.10.2003, Resmi Gazete yayın tarihi: 24.10.2003 Sayı: 25269, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, (erişim tarihi:27.01.2016)

13. Bkz.4982 sayılı BEHK madde 4, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, (erişim tarihi:27.01.2016)

14. 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu madde 2, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, (erişim tarihi:27.01.2016)

15. 4982 sayılı BEHK, madde 5, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, (erişim tarihi:27.01.2016)

özel okullarda toplam kaç engelli öğrencinin okuduğu bilgisini temin etmek mümkündür.

Bir kurum ya da kuruluşa bilgi edinme başvurusu gündeme geldiğinde yapılacak ilk şey, bilgi talep edilen konunun bilgi edinme hakkı sınırları içerisinde olup olmadığının tespit edilmesidir. Bu tespit, Kanun'un 15-28. maddesi arasındaki maddelerde belirtilen istisnai durumlar incelenerek yapılabilir. Bunun yanında bilgi edinme hakkı kapsamı dışında kalan istisnalar ve bilgi talep edilemeyecek konu başlıkları açıklama kutusu 2'de madde madde sıralanmıştır.

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Kapsamında Bilgi Edinme Talebinde Bulunulamayacak İstisnalar¹⁶

- Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler,
- Açıklanması ya da zamanından önce açıklanması hâlinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler,
- Sivil ve askerî istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler,
- Kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idarî soruşturmalardan açıklanması veya zamanından önce açıklanması hâlinde;
 - a) Kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak,
 - b) Kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak,
 - c) Soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek,
 - d) Gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek, bilgi veya belgeler,
- Açıklanması veya zamanından önce açıklanması hâlinde;
 - a) Suç işlenmesine yol açacak,
 - b) Suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanunî yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek,
 - c) Yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek,
 - d) Hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlâl edecek, nitelikteki bilgi veya belgeler,
- Özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması hâlinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeler,
- Haberleşmenin gizliliği esasını ihlâl edecek bilgi veya belgeler,
- Kanunlarda ticarî sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler ile kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticarî ve mali bilgiler,
- Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler,
- Kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgeler, (şayet kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmışsa bilgi talep edilebilir),
- Tavsiye ve mütalaa talepleri.

Açıklama Kutusu 2: 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında bilgi edinme talebinde bulunulamayacak istisnalar

16. Bkz. 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu Madde 15-28, Kabul tarihi: 09.10 2003, Resmi Gazete yayın tarihi: 24.10.2003 Sayı: 25269, [http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIlski=0&sourceXmlSearch=_\(erişim tarihi:27.01.2016\)](http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIlski=0&sourceXmlSearch=_(erişim tarihi:27.01.2016))

3.1.2. Bilgi Edinme Başvurusu Nasıl Yapılır?

Bilgi edinme başvurusundan sonuç alınabilmesi için evrakların tam ve eksiksiz olması en önemli konudur. Evrak bakımından eksik olan bir bilgi edinme başvurusu, yetkili makam tarafından geri çevrilebilir. Bir bilgi edinme başvurusu için gerekli evraklar şunlardır:

- İçinde bilgi talep edilen sorunların olduğu imzalı bilgi edinme başvuru dilekçesi,
- Bilgi edinme başvurusunu yapan gerçek kişi ise nüfus cüzdanı örneği,
- Bilgi edinme başvurusunu yapan tüzel kişi ise (yani dernek ya da vakıf tarafından yapılıyorsa) dilekçeyi imzalayan kişinin kurumun yetkilisi olduğunun gösterildiği imza sirküleri örneği.

Bilgi edinme başvurusu, başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını içermelidir. Başvuru dilekçesinde kurum tarafından verilecek cevabın yazılı mı yoksa elektronik ortamda mı verilmesinin istediği özellikle belirtilmelidir.

Gerekli olan evrakların yukarıda sıralandığı bilgi edinme başvurusu yazılı ya da kurumun elektronik mail adresine elektronik olarak yapılabilir. Nitekim birçok kamu kuruluşu, web sayfasında bilgi edinme başvurusu için özel e-posta hesapları da açmıştır. Ancak bu başvurularda e-posta yollarırken istenen yetki belgesinin taranmış halinin dosya ekine eklenmesi gerekmektedir.

Bilgi edinme başvurularında hayati öneme sahip bir diğer konu da bilgi talep edilen soruların anlaşılır, sade ve net sorular olmasıdır. Bu bağlamda bilgi edinme başvurusunda soyut, yoruma açık düşünce ve görüş bildiren ya da talep edilen soruların sorulmasından kaçınılmalıdır. Bilgi edinme başvurusunda kaçınılması gereken bazı soru tipleri ve aynı soruların doğru şekilleri tablo 3'de sunulmaktadır.

Karşılaştırmalı Soru Formatları	
Yanlış Soru Formatı	Doğru Soru Formatı
-Kurumunuzda çalışan ortopedik engellilerin ihtiyaçları konusunda bir düzenleme yapılmış mıdır? (Soyut, sübjektif bir soru)	-Kurumunuzda çalışan ortopedik engellilerin çalışma koşullarının düzeltilmesi amacıyla bina girişine rampa, engelli tuvaleti yapılmış mıdır?
- Okulunuzda eğitim gören işitme engellilerle öğretmenler nasıl iletişim kurmaktadır?(Ölçülebilir veri talep etmeyen bir soru)	-Kurumunuzda eğitim gören işitme engellilerin eğitim hizmetlerinde görev alan işaret dili bilen personel bulunmakta mıdır? Varsa kaç kişidir?
Türkiye İş Kurumu olarak engellilerin istihdam sorunları neden kaynaklanmaktadır? (Sübjektif değerlendirme talep eden, kanaat talep eden bir soru)	-Türkiye İş Kurumunun engelli işsizlik oranlarının düşürülmesi konusunda özel olarak hazırlayıp yürürlüğe koyduğu bir uygulama/proje ya da çalışma bulunmakta mıdır? Varsa bu çalışmanın içerik ve takvimi nedir?

Tablo 3: Karşılaştırmalı soru formatları

Tablodan da anlaşılacağı üzere soruların mümkün olduğunca somut bilgi ya da sayısal veri talep eden bir içeriğe sahip olması çok önemlidir. Ancak sayısal veri istenmeyen bir soruda (örneğin kurum ya da kuruluşun bir politikasının sorgulanması vb.) durumlarda da başvuruda düşünce talep etmek yerine, somut uygulama bilgisi talep edilmelidir.

Bilgi edinme taleplerinin nasıl bir formatta yapılması gerektiği de, bir diğer husustur. Bu ihtiyaca cevap verilmesi için gerçek kişi ve kuruluşların başvurularını kolaylaştırmak amacıyla bilgi edinme başvurusu için hazırlanmış özel formlar bulunmaktadır. Elektronik ortamlarda "bilgi edinme form örneği" başlığı ile yapılacak taramalarda kolayca bulunacak bu formların yasal bilgilerin sorgulandığı gerekli yerleri doldurulduktan sonra ilgili bölüme soruların yazılması başvuru için yeterlidir. Ancak bu formun ekine (özellikle tüzel kişilerin) bir üst dilekçe eklemesi, başvurunun ciddiyetinin gösterilmesi bakımından önemlidir. Tablo 4'te tüzel kişiler için kullanılacak tüzel kişi bilgi edinme başvuru formu paylaşılmıştır.

BİLGİ EDİNME BAŞVURUSU FORMU¹⁷ (Tüzel Kişiler İçin)	
Tüzel kişinin unvanı:	
Tüzel kişinin adresi:	
Yetkili kişinin Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası: (Elektronik ortamda yapılacak başvurular için doldurulması zorunludur.)	Başvuruya hangi yolla cevap almak istersiniz? Yazılı ☐ Elektronik ☐
Yetkili kişinin elektronik posta adresi: (Elektronik ortamda yapılacak başvurular için doldurulması zorunludur.)	
Yetkili kişinin imzası: Not: Yetki belgem ekte sunulmaktadır.	4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu gereğince istediğim bilgi veya belgeler aşağıda belirtilmiştir. Gereğini arz ederim.
İstenen bilgi veya belgeler: (Not: Ayrılan bölümdeki boşluk yetmediği takdirde, başvuru için boş sayfa / sayfalar kullanılabilir.)	

Tablo 4: Tüzel kişiler için bilgi edinme başvurusu formu

Bilgi edinme başvuruları başvurulacak kurumun resmi mail adresine elektronik ortamda veya diğer (basit posta, taahhütlü ya da iadeli taahhütlü mektup vb.) iletişim araçlarıyla da gönderilebilir. Ancak bu başvurunun geçerli olabilmesi için başvuru dilekçesinde kişinin kimliğinin ve imzasının veya yazının kimden geldiğinin tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması gereklidir. (Yetki belgesi veya imza sirkülerinin taranmış olması vb.)

17. <http://www.bilgiedinme.adalet.gov.tr/> (erişim tarihi: 04.03.2016)

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

Bilgi edinme başvurularında elektronik başvuru yöntemi oldukça kolay bir yöntem olmakla beraber, Türkiye gibi, kurumların yazılı çalışma alışkanlıklarının yüksek olduğu bir ülkede araştırmacıların başvurularını yazılı olarak göndermesi, başvuruya cevap verilme olasılığını yükseltecektir. Ayrıca verilen cevabın içeriğinin daha kapsamlı ve detaylı olması olasılık dâhilindedir. Bu sebeple araştırmacıların (özellikle STK'ların) başvurularını yazılı olarak yapmaları bir süre daha elektronik başvuruya göre daha avantajlı bir yaklaşım olacaktır.

Konu başlığından bu yana anlatılan bilgi edinme başvuru yöntemlerine bir örnek olarak TOHAD izleme çalışmaları bilgi edinme başvurularından bir örnek, tablo 5'de okurla paylaşılmıştır. Söz konusu başvuruda genel olarak kamu kurum ve kuruluşlarının binalarının engelli erişimine uygunluğunu sorgulanmaktadır.

Kamu Kurumlarına Ait Binaların Engelli, Erişiminin Sorgulandığı Bilgi Edinme Başvuru Örneği	
BİLGİ EDİNME BAŞVURUSU FORMU (Tüzel Kişiler İçin)	
Tüzel kişinin unvanı:	Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)
Tüzel kişinin adresi:
Yetkili kişinin T. C Kimlik Numarası: Başvuruya hangi yolla cevap almak istersiniz? Yazılı ☒ Elektronik ☐
Yetkilinin elektronik posta adresi:	bilgi@tohad.org
Yetkili kişinin imzası: Not: Yetki belgemiz ekte sunulmaktadır.	Dernek Başkanı 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu gereğince istediğimiz bilgi veya belgeler aşağıda belirtilmiştir. Gereğini arz ederim.

<p>İstenen bilgi veya belgeler:</p>	<p>1- Kurumunuzun sağladığı kamusal hizmetlerden yararlanan engelli bireylerin, hizmete ve bilgiye erişimini kolaylaştıracak (işaret dili bilen, sosyal hizmet uzmanı vb.) personel istihdam edilmekte midir? Ediliyorsa bu personelin sayısı kaçtır?</p> <p>2- Kurumunuzun verdiği hizmetlerden yararlanacak engelliler için hizmete erişim koşullarını anlatmak/açıklamak amacıyla hazırlanmış bir materyal var mıdır? Seçenekler için lütfen cevap formuna bakınız.</p> <p>3-Kurumunuz bünyesinde hizmetlerin sunulduğu (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) bina sayısı kaçtır?</p> <p>4- Kurumunuz bünyesindeki (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, müdürlük binaları, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) binalardan birden fazla katlı olan bina sayısı kaçtır?</p> <p>5-Kurumunuz bünyesindeki birden fazla katlı (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) binaların kaçında asansör bulunmaktadır?</p> <p>6-Kurumunuz bünyesindeki (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) binalardaki asansörlerin kaçında sesli uyarı sistemi mevcuttur?</p> <p>7- Kurumunuz bünyesindeki (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) binalarında görme engelli bireyler için (TSE'nin TS ISO 23599/T1, TS ISO 23599 vb. standartları kapsamında) hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış mıdır? Yapıldıysa, uygulama yapılan bina sayısı kaçtır?</p> <p>8- Kurumunuz bünyesindeki (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, müdürlük binaları, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) binaların girişlerine tekerlekli sandalye kullananlar için (TSE'nin TS 9111 numaralı standardına göre) rampa vb. fiziksel düzenlemeler yapılmış mıdır?</p> <p>9-Kurumunuz bünyesindeki (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, müdürlük binaları, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) kaç binada (TSE'nin TS 9111 numaralı standardına göre) engelli tuvaleti bulunmaktadır?</p> <p>10-Kurumunuz bünyesindeki (başkanlık/genel müdürlük/müdürlük binası, ek hizmet binaları, sosyal tesisler vb.) binalarda işitme engelliler için induksiyon döngü-iyi duyma sistemleri kurulu bina sayısı kaçtır?</p> <p>11-Kurumunuzun internet sitesi görme ve işitme engellilere uygun teknik altyapıya haiz midir?</p>
--	--

Tablo 5: Bilgi edinme başvuru örneği

3.1.3. Bilgi Edinme Başvurularında Süreler ve İtiraz

Kamu kurum ve kuruluşlarına yapılan bilgi edinme başvurusuna, kurum ve kuruluşlar tarafından "15 iş günü" içerisinde cevap verilmesi zorunludur. "Ancak istenen bilgi veya belgenin, başvuru yapılan kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında bilgi veya belgeye erişim "30 iş günü" içinde sağlanır. Bu du-

rumda, sürenin uzatılması ve bunun gerekçesi başvuru sahibine yazılı olarak ve 15 iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilir.”¹⁸

Kurumlar kanun gereği istisnalar dışındaki konulardaki bilgi edinme başvurularında istenen bilgi, belge, ses ve görüntülü kayıtları talep sahibine vermek zorundadırlar. Ancak yapılan bir başvuruya yanıt vermeyen ya da vermeyi reddeden kurumlar hakkında yargıya başvuru hakkı bulunmaktadır. Ancak bilgi edinme başvurusu “reddedilen başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde Kurula itiraz edebilir. Kurul, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde verir. Kurum ve kuruluşlar, Kurulun istediği her türlü bilgi veya belgeyi 15 iş günü içinde vermekle yükümlüdürler. Kurula itiraz, başvuru sahibinin idarî yargıya başvurma süresini durdurur.”¹⁹ Yani kişiler bu süre içerisinde mahkemeye başvuru süresi bakımından bir kayba uğramazlar.”

3.1.4. Bilgi edinme Başvurularında Yaşanabilecek Güçlükler-Sorunlar

Bilgi edinme başvuru hakkı, ülkemizde yakın bir tarihte yürürlüğe girmiş bir uygulamadır. Böyle olduğu içindirki, uygulamada yani bilgi edinme başvurusu yapıldıktan sonra önemli sorunlar yaşanabilmektedir. Kurumlar, kanunun kimi maddelerine dayanarak (haklı ya da haksız bir yaklaşımla) başvuruyu reddedebileceği gibi çeşitli sebeplerle başvuruya cevap vermeyebilmektedirler. Bunun dışında kurumların cevap verse dahi beklenen şekilde bir cevap vermediklerine de sıklıkla rastlanılmaktadır. Bu tip olumsuzlukların sebeplerini aşağıdaki başlıklarda sıralamak mümkündür.

- Devletin kurumlarının önemli bir kısmında engelliler ve engelli bireylere sunulan hizmetler konusunda bir veri tabanı bulunmamaktadır. Bu sebeple başvurudan sonuç alınmama olasılığı mevcuttur. Bu sebeple elinde veri olmayan kurumlar başvuruya cevap vermeyebilmekte ya da ellerinde veri olmadığı yönünde cevap verebilmektedir,
- Birçok kurumda bilgi edinme başvurularına yanıt vermek konusunda henüz yeterince kurumsal bir alışkanlık gelişmemiştir. Bu sebeple başvurulara yanıt verilmeyebilmektedir,
- Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan görevliler, çalıştığı kuruma zarar verebileceğinden endişe ederek ya da görevi yerine getirmeyi savsama eğilimi yüzünden kimi durumlarda başvuruya yanıt vermeyebilmekte ya da cevap verirken muğlak ifadeler kullanılarak istenildiği şekilde bilgi paylaşmamaktadırlar,
- Kamuda geçmişten gelen bir alışkanlık olarak izleme çalışması yapan kişi ve kuruluşlara şüphe ile bakılabilmektedir. Özellikle kişisel ihlallere dair veri ve bilgilerin talep edildiği başvurularda gündeme gelen şüpheli bakış yüzünden başvurudan istenilen sonucun alınamamasına yol açabilmektedir.

18. Bkz. 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu Madde 11, Kabul tarihi: 09.10 2003, Resmi Gazete yayın tarihi: 24/10/2003 Sayı: 25269, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, (erişim tarihi: 27.01.2016)

19. Bkz. 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu Madde 14, Kabul tarihi: 09.10 2003, Resmi Gazete yayın tarihi: 24/10/2003 Sayı: 25269, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>, (erişim tarihi: 27.01.2016)

Ana hatları ile yukarıda ifade edilen başlıklarda yaşanan sorunlar sebebiyle başvuran kişi ve kuruluşların çözümler geliştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda geliştirilecek çözüm yaklaşımlarında aşağıdaki ilkelerden hareket edilmesi yararlı olacaktır.

- Başvuruda birden fazla konuda bilgi talep ediliyorsa, başvuruyu parçalara bölmek (ve varsa her bir parçayı kurum içindeki ilgili alt kuruma) yeniden göndermek fayda sağlayabilir. Örneğin MEB'e hem okullardaki erişim düzenlemelerini hem de engelli öğrencilerin sayılarını soran bir başvuruyu iki kısma ayırarak, engelli öğrenci sayısını Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne, diğer bilgi talebini ise bakanlığın okul yapım ve tadilatlarıyla ilgili birime göndermek daha doğru bir yaklaşım olacaktır,
- Daha önce de belirtildiği üzere, kurumların bilgi edinme başvurularına cevap verme konusunda farklı eğilimleri mevcuttur. Bu bağlamda özellikle elektronik başvurulara yeterli doygunlukta cevap vermeyen kurumlara yazılı başvuru yöntemi ile başvuru yapmak denenebilecek bir diğer yöntemdir. Bu noktada daha önce izleme çalışmaları yapmış kurumlara danışarak onların deneyimlerinden yararlanmak fayda sağlayabilir,
- Bilgi edinme başvurularında, kimi kurumlar personel yetersizliği ya da başvuru çokluğu sebebiyle cevap vermekte güçlük çekebilmektedir. Bu sebeple sorulan soruların sadeleştirilmesi ya da cevap verecek kuruma cevap verme kolaylığı sağlayacak, işlemlerini asgariye indirecek (işaret ya da rakam bilgileri yazacağı) cevap formları yollanması da uygun bir yol olacaktır. Bu sayede seri halde yapılan başvurulara gelen cevaplar standartlaşabilecek, veri tabanına veri girme işlemi de kolaylaşabilecektir. (Bu ifade edilen hususlara bir örnek olarak; kamu kurumlarının binalarında engellere yönelik erişim düzenlemelerinin olup olmadığı yönünde yapılan bir bilgi edinme başvurusunun ekinde gönderilebilecek bir cevap formu örneği benzer çalışmalar yapacak olanlara fikir vermesi amacıyla aşağıdaki tablo 6'da sunulmuştur.)²⁰
- Bilgi edinme başvuruları öncesi ve sırasında benzer çalışmalar yapmış STK'lar ile görüşmek, danışmak ve onların deneyimleri hakkında bilgi almak da engellerin aşılması için faydalı olacaktır,
- Bilgi edinme başvurularında geliştirilen her yönteme rağmen sonuç alınmayan başvurularda kullanılacak bir diğer yöntem ise şikâyet etme/mahcpup etme mekanizmalarını kullanmaktır. Bu bağlamda tercihe göre kurumu Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna şikâyet etmek ya da kurumun ita amirine durumu bildirir yazılar göndermek de kullanılabilir bir diğer yöntemdir.

Sonuç olarak izleme çalışmaları sırasında yapılacak bilgi edinme başvuruları izleme çalışmalarına değer, ciddiyet ve inandırıcılık kazandıran bir uygulamadır. Ancak, bilgi edinme başvurularından etkin olarak yanıt alabilmek ciddi bir hazırlık isteyen, disiplinli ve stratejik yaklaşım gerektiren bir yöntemdir. İzleme çalışmaları yapan kuruluşların bölüm içerisinde anlatılan hususları dikkate alarak kendi modellerini oluşturmaları çalışmanın olmazsa olmazıdır.

20. Söz konusu tablo TOHAD'ın 2014 ve 2015 yıllarında kamu kurum ve kuruluşlarının engelli bireyleri kapsayan erişim düzenlemelerinin sorgulandığı bilgi edinme başvurularında kullanmış olduğu ve her başvuru ile birlikte gönderilen kolaylaştırıcı cevap formundan alıntılanmıştır.

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

Örnek: Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Ait Bilgi Edinme Cevap Formu

1	Kurumunuzun sağladığı kamusal hizmetlerden yararlanan engelli bireylerin, hizmete ve bilgiye erişimini kolaylaştıracak (işaret dili bilen, sosyal hizmet uzmanı vb.) personel istihdam edilmekte midir? Ediliyorsa bu personelin sayısı kaçtır?	Personel Sayıları	
	İşaret dili bilen personel	Kişi
	Sosyal hizmet uzmanı	Kişi

2	Kurumunuzun verdiği hizmetlerden yararlanacak engelliler için hizmete erişim koşullarını anlatmak/ açıklamak amacıyla hazırlanmış bir materyal var mıdır?	Materyal Çeşitleri	
	Kabartma alfabe ile hazırlanmış doküman	Var	Yok
	Sesli bilgi verici kayıtlar (mp3, cd vb.)	Var	Yok
	Alt yazılı ya da işaret dili destekli video görüntü	Var	Yok
Diğer (lütfen belirtiniz).....	Var	Yok	

3	Kurumunuz bünyesinde hizmetlerin sunulduğu bina sayısı kaçtır?	Toplam Bina Sayısı	

4	Kurumunuz bünyesindeki binalardan birden fazla katlı olan bina sayısı kaçtır?	Tek Katlı Bina Sayısı	Çok Katlı Bina Sayısı

5	Kurumunuz bünyesindeki birden fazla katlı binaların kaçında asansör bulunmaktadır?	Asansör Bulunan Bina Sayısı	Asansör Bulunmayan Bina Sayısı

6	Kurumunuz bünyesindeki binalardaki asansörlerin kaçında sesli uyarı sistemi mevcuttur?	Sesli Uyarı Sistemi Bulunan Asansör Sayısı	Sesli Uyarı Sistemi Bulunmayan Asansör Sayısı

7	Kurumunuz bünyesindeki binalarında görme engelli bireyler için hissedilebilir zemin uygulaması yapılmış mıdır? Yapıldıysa, uygulama yapılan bina sayısı kaçtır?	Toplam Sayılar	
	Hissedilebilir Zemin Uygulaması Yapılan Bina Sayısı		
	Hissedilebilir Zemin Uygulaması Yapılmayan Bina Sayısı		

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

8	Kurumunuz bünyesindeki binaların girişlerine tekerlekli sandalye kullananlar için rampa vb. fiziksel düzenlemeler yapılmış mıdır?	Düzenleme Yapılan Bina Sayısı	Düzenleme Yapılmayan Bina Sayısı
9	Kurumunuz bünyesindeki kaç binada engelli tuvaleti bulunmaktadır?	Uygun Tuvalet Bulunan Bina Sayısı	Uygun Tuvalet Bulunmayan Bina Sayısı
10	Kurumunuz bünyesindeki binalarda işitme engelliler için indüksiyon döngü-iyi duyma sistemleri kurulu bina sayısı kaçtır?	İndüksiyon Sis. Bulunan Bina Sayısı	İndüksiyon Sistemi Bulunmayan Bina Sayısı
Tarih-İmza:			
Bakanlığın Adı:			

Tablo 6: Bilgi edinme başvuru cevap formu örneği

3.2. Medya İzleme Çalışmaları

Bir grubun haklarına ilişkin izleme çalışmaları sırasında bazen bilgiye ulaşma konusunda çeşitli engellerle karşılaşılabilir. Bunun nedenlerinden en önemlisi, alana ilişkin (başta kamu idaresi olmak üzere) bilgi toplamamasıdır. İşte izleme çalışmalarında bu boşluğu doldurabilecek en temel başvuru ve bilgi kaynaklarından biri de medyada çıkan haberlerdir. Medya haberleri, bilgi edinme başvuruları ile bilgi, belge ve veri toplanmış olsa dahi bilgi kaynağının arttırılması, çeşitlendirilmesi, doğrulanması ve analiz edilebilmesi bakımından çok önemlidir. Bunun yanında özellikle kamu idaresi tarafında veri alınamayan alanların aydınlatılması, bölgesel sorunların tespiti, halkın, kamuoyunun ya da medyanın izleme konusu alana ilişkin tutum ve davranışlarının öğrenilmesi ve tüm ülkede alana hâkim olmasını kolaylaştırması gibi nedenlerle medyanın izlenmesi büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla izleme çalışmaları hangi hak veya hangi grup bakımından yapılırsa yapılsın, mutlaka medyada yer alan haberlerin izlenmesi, kamuoyunun alana ilişkin tutum ve davranışlarının öğrenilmesi çok önemlidir.

Günümüzde medyanın faaliyet gösterdiği mecralar oldukça çeşitlidir. Bunlar aşağıda kısaca sıralanmaktadır:

- 1) Yazılı medya,
- 2) Görsel medya,
- 3) İşitsel medya,
- 4) İnternet medyası,
- 5) Sosyal medya.

Şüphesiz ki, tüm medya alanların izlenebilmesi, kayıt altına alınması oldukça güçtür ve çok sayıda insanın dâhil olduğu bir ekibi gerekli kılmaktadır. Örneğin bazı yayın mecralarının sayıları (internet medyası gibi) binlerle ifade edilen sayılara ulaşmaktadır. Dolayısıyla bu durumda medyayı izleyen özel teşebbüslerden profesyonel destek alınabilir ancak bunun için bir bütçe gereklidir. Elbetteki, medya izlemesi sadece profesyonel hizmet veren şirketlerden alınmak şekliyle yapılacaktır şeklinde bir kural bulunmamaktadır. Zira örneğin internet kaynaklı bazı arama motorlarına eklenecek anahtar sözcüklerle, takibe alınan konuların izlenmesi de sağlanabilir. Ancak izlenmesi güç alanlar araştırma konusuysa ya da sadece internet üzerinden toplanacak veri yeterli olamayacaksa o zaman profesyonel bir üreticiden hizmet almak izleme çalışmasının başarısı açısından neredeyse kaçınılmazdır.

3.2.1. İzleme Yapılacak Mecraların Seçimi

İzleme yapılacak alanın ve hakkın kendine has özellikleri sebebiyle yukarıda sayılan tüm mecraların ya da içlerinden seçilecek birkaçının takibe alınması gerekebilir ve her şeyden önce izlenecek mecraların hangileri olduğuna karar vermek gerekmektedir. Örneğin Türkiye'deki engelli kişilerin eğitim haklarına ilişkin bir izleme çalışması yapılacaksa o halde yazılı medyanın mutlaka takibe alınması gerekmektedir. Bununla beraber bir kampanyanın halk üzerinde oluşturduğu etkiler izlenecekse o halde sosyal medyanın da takibe alınması kaçınılmazdır. Dolayısıyla izlemeye alınacak medya mecrası; konusuna ve coğrafi bölgeye göre farklılıklar içerebilmektedir.

Öte yandan kimi hallerde sadece ulusal medyada çıkan haberleri izlemek yeterli değildir. Zira gerek ulusal gerekse de bölgesel bir izleme yapılacaksa, her durumda yerel basının izlenmesi oldukça önemlidir. Çünkü ulusal medyada yer almayan bazı hak mağduriyetlerini, ihallerini ya da ayrımcı uygulamaları, yerel medyada bulabilmek mümkündür. Öte taraftan yerel medyanın izlenmesiyle bilgi kaynaklarının çeşitliliği de sağlanabilmektedir. Unutulmamalıdır ki metropol diye tabir edilen şehirlerde alana ilişkin sorunlar kamuoyu nezdinde daha kolay tartışılıyorken, kırsal kesimde söz konusu sorunların görünür kılınabilmesinin en önemli araçlarından biri, yerel medyadır.

Ancak gerek yerle medyada gerek ulusal medyada yer alan haberlerin (internet ya da profesyonel hizmet alımı yoluyla bulunmasında) belirli kelimeleri kullanarak arama ve tarama yapılması gerekmektedir. Bu durum ise arama yapılacak kelimelelerin nasıl seçileceği sorununu gündeme getirmektedir.

3.2.2. Anahtar Sözcüklerin Seçimi

Engellileri, engelliliği ya da engellilerin içinde yer aldığı medya haberlerinin (mecrasına göre değişmekle beraber) günlük sayıları bazen binleri bulabilmektedir. Medyada yer alan bu haberlerin taranması ve bulunması, ister medya takip şirketlerinden hizmet alarak, ister izleme ekibi tarafından arama motorları yoluyla taranmak suretiyle olsun, haberi bulmak için özel arama yöntemleri bulunmasını gerektirmektedir. Yani her haberin aranması, bulunması okunması, tasnif edilmesi ve en nihayetinde kayıt altına alınmasını için bazı kolaylaştırıcı yöntemlerin belir-

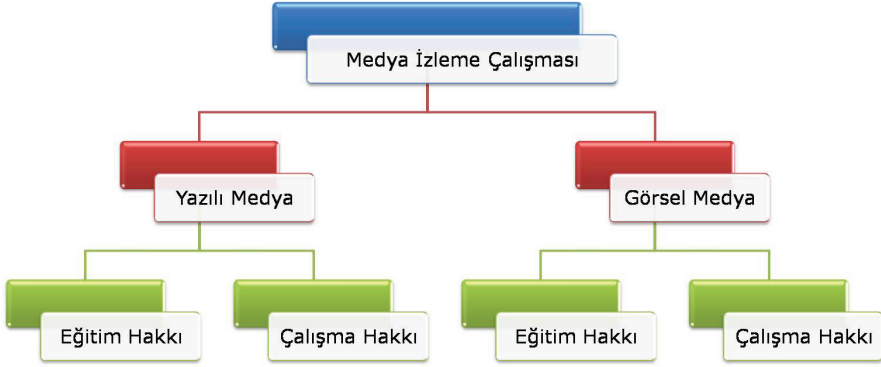
lenmesi gerekmektedir. Ancak ilk olarak haberin yayınlandığı mecrada bulunması en temel sorundur. Bilindiği üzere gerek elektronik ortamda, gerekse de medya takip şirketlerinin haberlerin bulunmasını sağlayan hizmet alımında, kolaylaştırıcı yöntemlerin biri de “anahtar sözcük” seçimidir. Örneğin zihinsel engelli kişilerin çalışma hayatı konusunda bir araştırma yapılmaktaysa sadece terminolojinin kullanıldığı kelimelerle yetinmeyip halkın günlük yaşamda kullandığı kelimelerin de seçilmesi gerekmektedir. Örneğin Mental Retardasyon, Williams Sendromu, Down Sendromu gibi terminolojinin kullandığı sözcüklerin yanına “geri zekâli;” “mongol;” “embesil” ve “moron” gibi sözcüklerin de izlemeye alınması gerekmektedir. Zira hak savunucuları, her ne kadar bu sözcüklerin bir aşağılama ve hakaret ifadesi olduğunu biliyorsa da, halk nezdinde bu türden sözcüklerin rastgele ve özensiz bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Öte yandan eğer bu aşağılama ve hakaret sözcükleriyle haber verilmekteyse ya da habere konu olan ve ihlali gerçekleştiren kişi ya da kişiler bu sözcükleri kullanmaktaysa o halde bu durumun da ortaya çıkarılması fırsatı kaçırılmamalıdır.

3.2.3. Araştırma Yapacak Kişilerin Özellikleri

Medya izlemesini yapacak kişilerin konumu, bu tür araştırmalarda çok büyük önem taşımakta ve hatta araştırmanın anahtarı sıfatını taşımaktadır. Zira araştırmayı yapan kişi ya da kişiler, medyada yer alan tüm haberleri değil izlemeye konu olan haberleri kaydedecektir. Dolayısıyla bu kişi/kişilerin hangi haberi kaydedip kaydetmeyeceği ya da eğer hak ihlali araştırılıyorsa hangi haberin hak ihlali olduğu ya da olmadığını iyi analiz ediyor olması gerekmektedir. Bunun için medya araştırmasını yapan kişilerin araştırmaya başlamadan önce alana hâkim olması, literatürü tanınması ve öncesinde araştırma yaptığı grubun özelliklerini iyi bilmesi şayet bilmiyorsa da bu konuda bir eğitime tabi tutulması gerekmektedir. Örneğin ayrımcılık bir izleme konusuysa ayrımcılığın türlerini ve neyin ayrımcılık neyin olmadığını iyi biliyor olması gerekmektedir. Bu minvalde medya araştırmasını yapacak kişilere temel eğitimlerin verilmesi mutlaka planlanmalıdır.

3.2.4. Belgelerin Kaydedilmesi ve Tasnif

Araştırmanın sonuçlarını değerlendirecek uzmanların doğru ve gerçekçi bir analiz yapabilmesi için medyada yer alan haberlerin ve haber materyallerinin (video, kupür vb.) sistematik ve mantıksal bir dizilim içinde kaydedilmesi gerekmektedir. Kayıt sistemi iki aşamalı olarak yapılabilir. Bunlardan birincisi çıkan tüm haberlerin sabit bir diskte klasörler içine alınması şeklindedir. Klasörlerin mantıksal dizilimi ise aşağıdaki şekilde yapılabilir:

Şekil 2: Medya izlemelerinde klasör hiyerarşisi

Klasör sisteminin mantıksal dizilimi yukarıdaki gibi tamamlandıktan sonra haberler dosya formatında (jpg, pdf ya da yazı vb.) klasörlere kaydedilmelidir. Dosya isimleri yine mantıksal bir hiyerarşi içinde yapılmalıdır. Örneğin eğitim hakkı ihlallerinin araştırıldığı bir izlemenin dosya isimlendirilmelerinde, baş kısma tarih, orta kısma haberin yer aldığı yayın organı ismi ve son kısma ise haberin manşeti yazılabilir. Daha da somutlaştırmak gerekirse:

YYYY/AA/GG_Yayıncı Adı_Haber Manşeti

20160220_....Gazetesi_İşine Son Verildi

İkinci olarak, haberlerin klasör ve dosyalamasıyla paralel ya da tüm dosyalama işlemi tamamlandıktan sonra tüm haberlerin niceliksel analizi için aşağıdaki tabloya benzer bir veri tabanı oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu yöntem raporlama ve yazım aşamasında niceliksel analizi oldukça kolaylaştıracaktır. Zira hangi mecrada, hangi yayın organında ve hangi alana ilişkin hak ihlali olduğunu bularak niceliksel bir analiz yapılması mümkün olacaktır. Söz konusu tablonun örneği aşağıda verilmektedir ve bu tablo *Excel* adlı bir bilgisayar programında yapılmıştır. Elbette daha profesyonel ileri analizler, çapraz sorgulamalar için *SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)* gibi bilgisayar programları da kullanılabilir.

Medyada Yer Alan Haberlerin Analizi ve Tasnifi							
Haber Yayın Tarihi	Haberin Mecrası		Yayın Kuruluşu	Haber Manşeti	Haberin İçerdiği İhlâl Konusu		
	Yazılı	Görsel			Erişim	Eğitim	Çalışma Hayatı
06.01.2016	1		Cumhuriyet	Engel üzerine engel	1		
08.01.2016	1		Milliyet	Kamu engelleri aşamadı	1		
10.02.2016		1	Show	Okula alınmadı		1	
20.02.2016		1	Haber Türk	İşine son verildi			1

Tablo 7: Medya izlemesi niteliksel analiz veri tabanı

3.2.5. Elde Edilen Verilerin Raporlama Aşamasında Kullanılması

Medya izlemeleri sırasında elde edilen veriler iki açıdan değerlendirilmelidir. Bunlar ilki nicel analiz, yani hangi mecrada ve hangi hak bakımından kaç haberin yer aldığına ilişkin sayısal değerlendirmelerdir. İkincisi ise haberlerde geçen ihlallerin nitel analizidir –ki aslında raporlama aşamasında- bulanık alanların berraklaştırılmasına önemli katkıyı nitel analiz sağlamaktadır. Zira istatistiklere veya gündeme giremeyen ve görülmeyen konuların öbeklendiği alanların tespiti ancak nitel analizle mümkün olabilmektedir.

Medyada yer alan haberlerin tamamı rapor içeriğinde yer alabileceği gibi içlerinden bazılarının seçilerek verilmesi de söz konusu olabilir. Raporlarda haberler iki şekilde sunulabilir. Bunlardan ilki; haberin görseli rapor içine doğrudan yerleştirilip, haberin altına ya da üstüne haberin içeriğini aktarmak, ikinci yöntem ise hazırlanacak matbu bir tablo ile haber görselinin paylaşmadan verilmesi şeklindedir. Söz konusu tabloya ilişkin örnek aşağıda tablo 8’de verilmektedir.

İzleme Alanı	İstihdam
Olay	Haksız fesih
Olay Tarihi	21.02.2016
Mağdur	Yiğit Okuyan
Olay Yeri	İzmir
Olayın Özeti	Görme engelli çalışan, kullanması gereken bilgisayara ekran okuyucu program talep etmiş ancak işveren bu programı satın almayacağını bildirmiştir. Israrcı olan çalışanın iş akdi bildirmsiz feshedilmiştir.
Başvurulan İdari ve Yasal Süreçler	İş Mahkemesinde dava görülmektedir
Haber Kaynağı	Habertürk Gazetesi

Tablo 8: Matbu haber tablosu

3.2.6. Medya İzlemede Diğer Hususlar

Medyanın izlenmesinde dikkat edilmesi gereken diğer hususlar aşağıda maddeler halinde verilmektedir.

- Yukarıda gerekçeleri anlatıldığı üzere, izleme öncesinde izlemeyi gerçekleştirecek kişilere eğitim verilmelidir,
- İzlemenin yapılacağı mecraya ve izleme süresine göre insan kaynağı belirlenmelidir. Zira bir yıl sürecek çoklu mecraların izlenmesi ancak bir ekip ile mümkün olabilir,
- Verilerin yedeklenmesi düzenli olarak sağlanmalıdır. Zira geri dönülemez veri kayıpları ancak bu şekilde önlenir,
- Görsel veriler düzenli izlenmelidir. Zira birçok hizmet sağlayıcı bu tür video haberi en fazla bir ya da iki ay depolamaktadır. Dolayısıyla video haberler mutlaka süreli olarak takibe alınmalıdır,
- Haberlerin başlıkları yanıltıcı olabildiğinden tüm haberin içeri titizlikle okunmalıdır,

f) Seçilen haberlerde bir ihlal olup olmadığı mutlaka ikinci bir incelemeyle süzül-
melidir. İlk araştırmayı yapan ile ikinci incelemeyi yapan kişilerin farklı olmasına
dikkat edilmelidir.

3.3. Bireysel Bildirimler Yoluyla İhlal Olaylarının Değerlendirilmesi

Bir izleme çalışmasında araştırma alanının geniş tutulması ve bilgi kaynağının
çeşitlendirilmesi daha objektif değerlendirmeler yapılmasını mutlaka kolaylaştırma-
caktır. Hele devlet veya sivil kesim tarafından gri alan şeklinde tabir edilen ve ihlal-
lerin tespiti nispeten daha zor olan alanlarda her türlü bilgi toplama araçları önem
kazanmaktadır.

Yukarıda ifade edilen alan başta olmak üzere, alanda yaşanan sorunları ya da ih-
lallerini tespit edebilmek için kullanılan bir diğer yöntem de bireysel hak ihlallerinin
toplanmasıdır. Zira bireysel bildirimlerin alınması/toplanması, alana ilişkin sorunları
somut olarak ortaya çıkarabilme gücüne sahiptir. Bireysel hak ihlallerin toplanması
yurttaşların hangi alanda hak kaybı yaşadığını ve bu hak kayıplarına ilişkin hangi
yöntemleri kullanarak mücadele ettiğini veyahut bu mücadeleyi yap(a)madığını
ortaya koymakta ve dolayısıyla olaylar hakkında çeşitli fikirler ve kanaatler edine-
bilmeyi sağlamaktadır. Şüphesiz bireysel bildirimlerin toplanmasıyla ortaya çık-
acak olan niceliksel veri önemlidir. Zira bu veriler, sorunların ya da hak ihlallerinin
(örneğin hangi cinsiyet grubunda, hangi yaş aralığında, hangi coğrafi bölgede ve
hangi hak alanında vb.) kategoriler arasında nasıl öbekelediğini göstereceği için
araştırmaya yön verecektir. Fakat bireysel bildirimlerin toplanması araştırmayı yapan
kişilere sadece niceliksel bir veri sunmaz. Bununla beraber, bir bildirimlerden yola
çıkarak bulanık alanların berraklaştırılması sağlayabilir. Bu açıdan bireysel bildirim-
lerin değeri, sayılardan ötedir ve içeriğindeki zenginlikler sorunlu alana ilişkin ışık
tutabilme potansiyeline sahiptir.

Bireysel bildirimlerinin toplanması; herkesin kullanımına açık bir bildirim hattı
kurularak yapılabileceği gibi, saha çalışmaları yaparak, başka bir deyişle, bizzat hak
ihlali yaşayan kişi ile görüşmek şeklinde de olabilir. Elbette ikinci yöntem, birinci
yönteme göre daha fazla maddi kaynak gereksinimini doğurmaktadır. Aşağıda, her
iki yönetime ilişkin detaylar verilmektedir.

3.3.1. Herkese Açık Bir Bildirim Hattı Kurmanın Yöntemleri

Kısaca aşağıdaki maddelerle ifade edilmiştir:

- Mektupla başvuru almak,
- Telefonla başvuru almak,
- İnternet ortamında başvuru almak.

Her yöntemin kendine özel avantajları ya da dezavantajları vardır. Dolayısıyla
bir yöntemi belirlemek yeterli değildir. Zira izlemeye alınan gruba göre bu yöntem-
lerden sadece biri de kullanılabilir, hepsi de kullanılabilir. Örneğin cezaevlerindeki
engelli mahpusların hak ihlallerinin izlendiği bir çalışmada doğal olarak telefon kul-
lanımı kısıtlıdır ya da internet kullanımı hiç yoktur. Dolayısıyla engelli mahpusların
izlemesinde elbette mektup daha doğru bir yöntemdir.

3.3.2. Saha Çalışması Yöntemleri

Engelli kişiler ve hakları konusunda, engelli kişilerin son kertede hizmet aldığı ya da haklardan yararlandığı yerlerde/alanlarda gözlem, araştırma ve inceleme suretiyle yapılan çalışmaların tamamı saha çalışması olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, saha çalışmaları, engelli kişilerin yaşadığı iddia edilen hak kayıplarının yerinde, bölgesinde görülmesi ve somutlaştırılmasıdır. Saha çalışmaları bir otobüs durağının erişilebilirlik koşullarını kapsayabileceği gibi öğrencilerin eğitim aldığı eğitim kurumlarının fiziki koşulları ya da niteliği meselelerini de kapsayabilir.

Saha çalışmaları her şeyden önce daha çok insan ve maddi kaynağa ihtiyaç duyar. Ziyaretler sırasında saha çalışması yapacak kişilerin günlük gereksinimlerinin karşılanması, ulaşım masrafları ve bazen de konaklama ihtiyaçları bunlardan bazılarıdır. Dolayısıyla izleme çalışmalarının öncesinde, henüz planlama aşamasındayken ihtiyaçların tespit edilmesi gerekmektedir.

Saha çalışmasının yapılacağı bölgenin/bölgelerin tespitinden sonra söz konusu çalışmayı yapmak için bazen ilgili kurum ya da kuruluştan izin almak gerekebilir. Örneğin kapalı kurumlarda (cezaevleri, bakım merkezleri vb.) çalışabilmek için önce ilgili üst kuruluşa, örneğin bakanlığa çalışmanın kapsamı, nedeni ve çalışmanın kimler tarafından gerçekleştirileceğine dair açık bir başvuru yapılmalıdır. Bu başvuruda, çalışma yapacak kişilerin açık kimlik bilgileri verilmelidir. Görüşmeler sırasında dikkat edilmesi gereken diğer hususlar ise kısaca şöyledir:

- a) Saha çalışması yapacak kişiler, görüşmeler esnasında yönlendirici olmamalıdır,
- b) Güven verici ve olabildiğince duygu ifade eden açıklamalardan kaçınmalıdır,
- c) Somut, olaya ilişkin ve rafine bilgiler toplanmalıdır.

Yukarıda ifade edilen prensiplerin dışında, bireysel ihlal bildirimleri alınırken olabildiğince kişisel ve gerekli olmayan verilerin alınmaması gerekmektedir. Örneğin T.C. Kimlik Numarası, kan grubu bunlardan bazılarıdır. Bilgiler toplanmadan önce bu bilgilerin, kişilerin özgür iradeleriyle paylaşıldığına dair bir onam, mutlaka alınmalıdır.

Her iki yöntemle toplanacak bilgilerin “kişisel bilgilerin gizliliği” ilkesini ihlal etmemesine önem gösterilmelidir. Toplanan bilgiler mutlaka güvenli bir yerde muhafaza edilmeli ve çalışmanın parçası olmayan herhangi bir kişiyle asla paylaşılmamalıdır. Zira kişisel bilgilerin gizliliği, özel hayata saygı gösterilmesi ve ikinci kez mağdurlaştırmanın önüne geçilmelidir. Keza izleme sonrasında yapılacak raporlamalarda da olay yeri, açık kimlik bilgisi vb. bilgiler, herhangi bir risk içermese bile, kişinin açıkça izni olmadıkça paylaşılmamalıdır.

Gerek açık bir bildirim hattı kurularak gerekse de saha çalışmaları yaparak toplanan bireysel ihlal bildirimlerinin aynı matbu ve standart form kullanarak toplanması gerekmektedir. Ama öncesinde bu formun ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığını test etmek için ön çalışma yapılması da gerekebilir. Bunun için form hazırlandıktan sonra hayali bir olay ve kişi üzerinden formlar aracılığıyla bilgilerin toplanması sınımlanabileceği gibi, gerçek kişiler üzerinden de bu bilgiler toplanabilir. Eğer bu testler sonucunda formların ihtiyacı karşılamadığı tespit edilirse form yeniden düzenlenir ve asıl çalışmanın hizmetine sunulur. Aşağıda bu matbu ve standart forma ilişkin bir örnek paylaşılmaktadır.

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

İhlâl Bildirim Formu

- Kişisel bilgileriniz tarafımızda saklı kalacak olup, 3. şahıslarla paylaşılmayacaktır.
- (*) Alanların doldurulması zorunludur.
- Paylaştığım bilgileri gönüllü ve rıza göstererek verdiğimi beyan ederim.
Adı - Soyadı - İmzası:

1	Adınız Soyadınız (*)	
2	Cinsiyetiniz (*)	☐ Kadın ☐ Erkek
3	Engel Türünüz (*)	☐ Görme ☐ İşitme ☐ Ortopedik
		☐ Otizm ☐ Psiko-sosyal ☐ Zihinsel
		☐ Süreçen ☐ Engelli yakını ☐ Diğer.....
4	Doğum Tarihiniz (*)	
5	E-Posta Adresiniz@.....
6	Telefon Numaranız	
7	Olay Yeri (İl) (*)	

8	Hangi Hakın İhlal Edildiği (*)	☐ Erişebilirlik/Ulaşılabilirlik
		☐ Yaşam Hakkı
		☐ Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar
		☐ Yasalar Önünde Eşit Tanınma
		☐ Adalete Erişim
		☐ Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği
		☐ İşkenceye veya Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muameleye
		☐ veya Cezaya Maruz Kalmamak
		☐ Sömürüye, Şiddete ve İstismara Maruz Kalmamak
		☐ Kişi Bütünlüğünün Korunması
		☐ Seyahat Özgürlüğü ve Uyruluk
		☐ Bağımsız Yaşama ve Topluma Dahil Olma
		☐ Kişisel Hareketlilik
		☐ Düşünce ve İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim
		☐ Özel Hayata Saygı
		☐ Konuta ve Aile Hayatına Saygı
		☐ Eğitim
		☐ Sağlık
		☐ Habilitasyon ve Rehabilitasyon
		☐ Çalışma ve İstihdam
☐ Yeterli Hayat Standardı ve Sosyal Korunma		
☐ Siyasi ve Kamusal Yaşama Katılım		
☐ Kültürel Yaşama, Dinlenme, Eğlence ve Spor Etkinliklerine Katılım		

9	Olay Tarihi (*)/...../.....
---	-----------------	-------------------

10	Olayın Şu Anki Durumu (*)	☐	Herhangi bir müracaatım olmadı
		☐	Kolluk kuvvetlerine (Polis/Jandarma) şikayette bulundum
		☐	Savcılığa suç duyurusunda bulundum
		☐	İdareye dilekçe ile itiraz ettim
		☐	İdare dilekçeme olumsuz yanıt verdi
		☐	İdare dilekçeme olumlu yanıt verdi
		☐	İdare dilekçeme cevap vermedi
		☐	Davacı oldum ve olay ilk derece mahkemesinde görülüyor
		☐	Davacı oldum ve dava ilk derece mahkemesinde lehte sonuçlandı
		☐	Davacı oldum ve dava ilk derece mahkemesinde aleyhte sonuçlandı
		☐	Davacı oldum ve olay temyiz mahkemesinde görülüyor
		☐	Davacı oldum ve olay temyiz mahkemesinde lehte sonuçlandı
		☐	Davacı oldum ve olay temyiz mahkemesinde aleyhte sonuçlandı
		☐	Davacı oldum ve olay Anayasa Mahkemesi'nde görülüyor
		☐	Davacı oldum ve olay Anayasa Mahkemesi'nde lehte sonuçlandı
		☐	Davacı oldum ve olay Anayasa Mahkemesi'nde aleyhte sonuçlandı
		☐	Davacı oldum ve olay Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülüyor
		☐	Davacı oldum ve olay Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde lehte sonuçlandı
		☐	Davacı oldum ve olay Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde aleyhte sonuçlandı
		11	Olay Hakkında Bilgi (*)

Tablo 9: İhlâl Bildirim Formu

Yukarıdaki başvuru formunda dikkat edilecek olursa, kişilerin e-posta adresleri ve telefon bilgileri gibi bilgilerin verilmesi zorunlu tutulmamıştır. Zira herkesin e-posta hesabının olduğunu varsaymak hatırlı bir yaklaşım olacaktır. Öte yandan telefon numarasını paylaşmak istemeyen ve sırf bu yüzden yaşadığı ihlali bildirmeyen kişilerden de bilgi toplayabilmek için telefon numarası hanesi zorunlu alanlardan çıkarılmıştır. Fakat diğer alanlar hem olayı anlamak hem de olayın oluşturacağını niceliksel bilgileri toplamak için zorunlu tutulmuştur.

Diğer bir konu da internet ortamında alınan başvuruların mükerrer yani tekrarlı başvurular olmamasını sağlamaktır. Ancak burada kastedilen aynı kişinin yaşadığı birden fazla olayı bildirmesinin önlenmesi değildir. Kastedilen, bir kişinin aynı olayı birden fazla defa bildirmesinin önlenmesidir. Bu durumun önlenmesi için söz konusu başvuranın ilettikleri dikkatlice incelenmelidir. Mamafih her şeyden önce kişinin beyanı esastır ve makbuldür. Fakat mükerrer başvuruları ayıklamak (ki bazen sistemsel de olabilmektedir) ve başvuruları bir süzgeçten geçirmek için başvuranların isimlerine, olay yerlerine ve IP (*Internet Protocol*) numaralarına göre inceleme yapmak çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir.

3.4. Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemleri²¹

Engellilik alanında ülkemizde mevcut durumun ve yürütülen projelerin değerlendirilmesine dönük izleme çalışmalarında bilimsel araştırma yöntemlerinin bulunduğu temel yaklaşım ile hareket etmek, yapılan incelemelerin geçerlilik ve güvenilirliğini yükseltecektir.

Yayının bu bölümünde bilimsel araştırma yöntemlerinin ve uygulama adımlarının pratik bir rehber biçiminde paylaşılması amaçlanmıştır. Ancak bu rehberin belirli kısıtlarının olduğunu öncelikle belirtmeliyiz. Şüphesiz ki, araştırma yöntemlerinin önemini kavramak ile uygulamak arasında fark vardır. Zira sonuç olarak yapılan araştırma yöntemleri, özellikle metnin ilerleyen kısmında da anlatılacağı üzere bir uzmanlık gerektirmektedir. Bu yüzden engellilik alanında izleme çalışmalarına başlayacak kişilerin ya da grupların, araştırma yöntemleri konusunda özellikle de sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri konusunda bilgi ve deneyime sahip gönüllü ya da profesyonellerden ya da bu konuda kaynak yaratabilecek üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından (STK) destek alması uygun bir yoldur.

Altını özellikle çizmek gerekmektedir ki; bu kılavuzda bu araştırma tekniklerinin anlatılması; daha ziyade, izleme çalışmalarında araştırma tekniklerine neden yer verilmesi gerektiğinin, hangi araştırma tekniğinin ne tip verileri sağlayabileceğinin ve bu araştırma tekniklerinin ne tip uygulamalar içerdiğinin kavratılması amacıyla.

Tüm araştırmaların belirli bir hedef kitleyi/nüfusu temsil eden bir örneklem üzerinde gerçekleştirildiği unutulmamalıdır. Yani engellilik alanındaki izleme çalışmaları, genellikle bu projenin yürütüldüğü coğrafi bölgenin içinden araştırmaya katılmayı kabul eden bir grup insandan (yani, örneklem) oluşmaktadır. Bu gruptan alınan bilgilerden yola çıkarak o bölgeye yönelik (yani nüfus ya da evren) genellemeler yapılması hedeflenmektedir. Bu genellemelerin dikkatle yapılması gerektiğini bu bölüme başlarken özellikle vurgulamakta fayda vardır.

Araştırma tekniklerini, izleme çalışmalarında görev alan gönüllüler için kolayca anlaşılabilir ve uygulamada kendilerine rehber oluşturacak şekilde sunmaya çalışan bu bölümdeki temel bilgilerden yola çıkarak yapılacak çalışmalarda, araştırmanın tasarımı, veri toplama, analiz, yorumlama ve raporlamasından kaynaklanabilecek hatalar her zaman olabilir. Gönüllülerin elde ettikleri bulguları ilgili kişi ve kurumlarla paylaşırken bu olası hataların farkında olarak hareket etmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, engellilik izleme çalışmaları bu rehberde yer alan kapsama göre daha sadeleştirilmiş, küçültülmüş, özel çalışmalar da olabilir; özellikle bu koşulda çalışmanın bilimsellik ve kesine yakın doğruluk içermediğinin belirtilmesi gerekir.

Bunun dışında şüphesiz ki, elde edilen bulgular, seçilen yöntem ve çalışılan örneklem özelinde olacak ve raporlama bu bulgular doğrultusunda objektif bir şekilde sunulacaktır. Bu çalışmalar, incelenen konu hakkında eğilimleri anlamak açısından faydalı olacaktır; ancak farklı hedef kitlelere yönelik aşırı genellemelerden kaçınılmalıdır. Genelleme sadece hedef kitleler açısından değil, farklı konular ara-

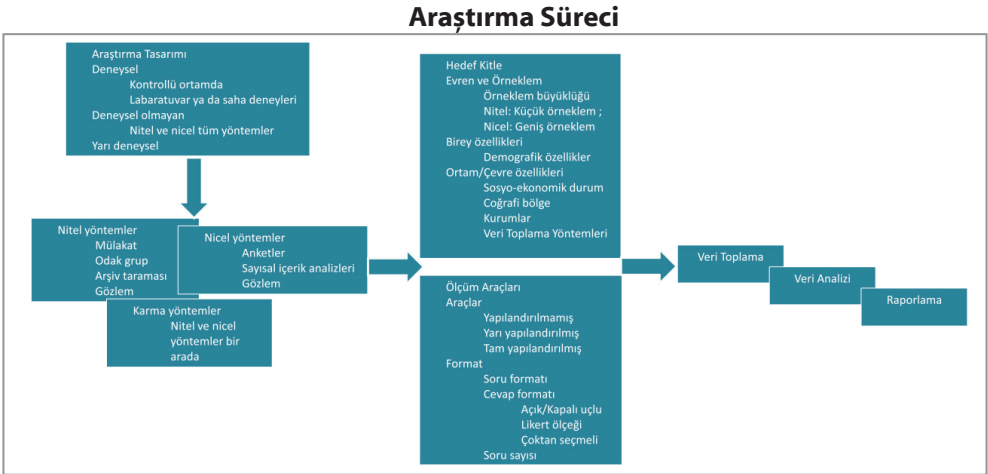
21. Bu yayının 3.4. numaralı konu başlığı ve alt başlıkları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Örgütsel Psikoloji Master Programı Öğretim Üyesi Dr. İdil Işık tarafından hazırlanmıştır.

sındaki geçişler açısından da gözetilmelidir. Yani, örneğin bir hedef kitle çalıştığı kurumdaki fiziksel koşulların olumsuzluğuna dair bilgi veriyorsa, bu bilgi sadece fiziksel koşullar kapsamında kullanılabilir. Katılımcılar örneğin ücretlerinden memnun olup olmadıkları konusunda bilgi vermiyorsa, araştırmacının fiziksel koşullardan genelleme ile ücret memnuniyetsizliği hakkında çıkarım yapması ve bunu raporlaması ciddi bir hatadır ve etik de değildir.

Bu temel ilkeleri zihnimizde tutarak, engellilik alanındaki izleme çalışmalarında uygulamaya konulabilecek süreç hakkında bilgi verebiliriz.

3.4.1. Araştırmalarda Temel Süreç

Bir araştırma sürecini oluşturan temel adımları Şekil 3'de görmek mümkündür. Her araştırma bir soru ile başlar, ardından bu araştırmanın temel tasarımına karar verilir. Hangi yöntemlerle veri toplanacağına, hangi hedef kitleyle çalışılacağına, hangi ölçüm araçlarının kullanılacağına karar verilmesi gerekir. Böylelikle veri toplama aşamasına geçilebilir, bu veri uygun analitik tekniklerle analiz edilir ve raporlanır.

Şekil 3: Araştırma süreci

3.4.2. Araştırma Soruları ve Temel Yöntemler

Bilimsel araştırmaların temel amaçları bir olguyu;

- Tarif etmek,
- Hangi nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığı konusunda tahmin yürütmek,
- Bu tahminleri sistematik ölçme ve inceleme yöntemleri ile analiz etmek; böylelikle neden ve sonuç bağlantılarını açıklamak,
- Ortaya konan bu ilişkisel ya da nedensel bağlardan yola çıkarak bu olguyu etkileyebilecek, kontrol edebilecek ya da değiştirebilecek yaklaşım ve araçları geliştirmektir.

Bu çerçevede örneğin, ortopedik engellilerin erişim sorununu inceleyen bir araştırmanın amaçları şunlar olabilir:

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

- a) Engellilerin karşılaştığı erişim sorunlarının neler olduğunu listeleyebilir; bu sorunun detaylı şekilde tarif edilmesini sağlayabiliriz,
- b) Engellilerin hangi erişim sorunlarının özellikle hangi koşullarda ortaya çıktığı konusunda mevcut deneyimler, gözlemler ya da araştırmalar kapsamında yapılan ön çalışmalardan hareket ederek çeşitli tahminlerde bulunabiliriz. Mesela, yaşadığı bölgede, otobüs duraklarında, rampa ve asansör bulunmayan ortopedik engellilerin kendi başına seyahat imkânının daha kısıtlı olduğuna dönük bir tahminde bulunabiliriz,
- c) Bu tahmini test etmek için sistematik bir veri toplama süreci planlayabiliriz. Böylelikle, rampa ve asansörlerin bulunma koşulu ile ortopedik engellilerin ulaşım sıklıkları, ulaşım süreci hakkındaki memnuniyet düzeyleri ya da bu konudaki beklentileri arasındaki ilişkiyi ve nedensel bağı incelemek üzere veri toplayabiliriz,
- d) Veri analizi eğer bu tahmini doğrulayan bir sonuç verirse, ortopedik engellilerin şehir içinde istedikleri yere erişimlerini sağlayabilmek için rampa ve asansörlerin önemli bir kolaylaştırıcı olduğu sonucuna varırız. Böylece, şehir içinde özellikle otobüs duraklarında rampa ve asansörlerin inşa edilmesi için ilgili kurumları harekete geçirecek bilinçlendirme çalışmalarını hayata geçirebiliriz,

Her araştırma, bir alana ve bir konuya yönelik bir meraktan ivme alır ve araştırma sorusu netleşirken bu soruyu araştırmak için izlenebilecek yöntem de şekillenmeye başlar. Bu aşamada ilk adım araştırmanın nitel, nicel ya da karma yöntemlerden hangisi ile gerçekleştirileceğine karar vermektir.

3.4.3. Nitel Araştırmalar

Nitel araştırmalar, verinin sayısallaştırılmasını amaç edinmez. Dolayısıyla veri üzerinde istatistiksel analizler de yürütülmez. Nitel araştırmalarda amaç, ilgilenilen konunun derinlemesine ve içinde bulunduğu bağlam yani sosyal, kültürel, bireysel ya da örgütsel arka plan içinde anlaşılmasıdır. Bu araştırmalar, verinin gözlem, mülakat, odak grup görüşmesi, arşiv incelemesi, yazılı ve görsel medya taramaları, biyografiler, hikâyeler, günlükler ve bu sayılanların ötesine geçen çeşitli yaratıcı ve özgün tekniklerle toplandığı araştırmalardır. Dolayısıyla, araştırma süreci mevcut teorilerden yol çıkmaz; ilk adım veriye ulaşmak ve bu veriyi analiz etmektir. Yani somuttan başlanır ve somuta dair çıkarımlarla soyutlama yapılır.

Nitel araştırma yöntemleri özellikle engelli nüfusun demografik özellikleri konusunda yeterli veri tabanının bulunmadığı, araştırmanın hedefine ulaşmak için araştırma içeriğine uygun engelli bireylerle ulaşılmasının zor olduğu Türkiye gibi ülkelerde oldukça kullanışlı yöntemlerdir. Mülakat, odak grup görüşmesi, gözlem vb. nitel araştırma yöntemleri bu çalışmaların başında gelenlerdir. Örneğin bölgenin yerel yöneticilerine sunulacak toplu taşıma araçlarının erişim durumunu ortaya koyacak bir rapor için odak grup çalışması yapılabilir ve görüşme yoluyla tespit edilecek sorunlar, rapor haline getirilebilir.

Bu çalışmalarda uzman desteği alan STK'nın, araştırmayı yürüten uzmana saha hakkında bilgilendirme, doğru bir araştırma altyapısı oluşturma vb. konularda reh-

berlik etmek üzere konumlanması en uygun yoldur. Ancak STK'lar izleme çalışmalarında amacı ve içeriği daraltılmış nitel araştırmaları kendileri de yürütebilirler.

Bu ön bilgilendirmenin sonrasında nitel araştırmanın amaç ve hedeflerine geçebiliriz. Daha önce belirtildiği gibi araştırmaların bir olguyu tarif etmek, tahmin etmek, açıklamak ve kontrol etmek gibi temel amaçları vardır. Nitel araştırmalar özellikle tarif etme ve açıklama amaçlarına odaklanır. Yani bir olgunun derinlemesine tarif edilmesi, olguyu tam olarak anlamak ve bu olguya ilgili araştırmacının bir anlam geliştirmesi açısından önemlidir. Anlam geliştirme, kavrama ve veri üzerinden hareketle olguyu "deneyimleme" anlamına gelir. Yani, erişim sorunu yaşayan, görme engeli olan bir kişi ile mülâkat yapan bir araştırmacı, görmemenin kişinin erişim imkânları üzerindeki etkisini incelerken, bu deneyimi araştırmaya katılan kişi nasıl tarif ediyor, ne hissediyor, ne düşünüyor ve bu koşullarda hangi davranışları sergiliyor, bütünsel şekilde kavrayabilmelidir. Aktarılan bu bilgiler ışığında araştırmacı bu olguyu neredeyse deneyimleyerek, dışarıdan bakan bir kişinin hemen göremeyeceği, araştırılan olguyu gerçekten kavramamıza imkân verecek detaylara dair bir aktarım yapabilmelidir.

Nitel araştırma verisinin bu bahsi geçen derinliğe erişmesi için özellikle de bireyden doğrudan veri toplamamızı sağlayan mülâkat vb. tekniklerde örneklemin büyük olmasına gerek kalmaz. İzleme çalışmalarında çoğunlukla mülâkatlar üzerinde içerik analizi yapılarak çıkarımlara ulaşılmaktadır. Yarı yapılandırılmış, derinlemesine görüşmelere dayalı içerik analizlerinde 30 ila 40 kişiye ulaşılması zengin bir veritabanı sunacaktır.

Ancak kimi nitel araştırma tekniklerinde, 5-6 kişi ile görüşülmesi dahi yeterli olabilir; örneğin biyografi ve anlatı analizi çalışıyorsanız sadece bir kişiden elde edilen veri dahi yeterli olabilir. Nitel araştırmaların nicel araştırmalardan önemli farklarından birisi küçük örnekleme sahip olmasıdır.

3.4.4. Nicel Araştırmalar

Nicel araştırmalar ilgilenilen olguyu genellikle anketler, deneyler yoluyla inceler. Ama bunlarla kısıtlı kalmaz; nitel araştırmalarda kullanılan gözlem, mülâkat, odak grup görüşmeleri, arşiv vb. teknikleri, elde edilen veriyi sayısallaştırmak koşuluyla kullanabilen çalışmalardır. Yani temel farklılık elde edilen verinin analizinin sayısal olarak yapılmasıdır; bulgular sayısal olarak özetlenir, istatistik tekniklerinin sunduğu karar verme teknikleri kullanılarak hipotezler test edilir. Örneğin, engellilerin karşılaştığı ayrımcılık üzerinde çalışan bir araştırmacı, bir sosyal grupta iletişim ve temas kurma sıklığı arttıkça, önyargıların azalacağını vurgulayan bir teorik yaklaşımdan yola çıkabilir. Bu teoriden hareket ederek, engellilerle sıklıkla bir arada olan, engelli yakın arkadaşları olan kişiler ile bir engelliyle hiç sosyal temas içinde bulunmamış kişilere, engellilere yönelik görüşlerini sorabiliriz. Böylelikle iki grubu karşılaştırarak, iki grup arasında önyargıların sıklığı ve şiddeti açısından farklar olduğunu görürsek, teoriden yola çıkarak geliştirdiğimiz hipotezin doğrulandığı kararına varabiliriz. Eğer, iki grup arasında fark yok ise bu durumda sosyal temasın önyargıları azaltıcı bir etkisi olmadığı kararına varırız.

Nicel araştırmaların özünde, araştırılan olgu hakkındaki bulguların sayısal olarak özetlenmesi ve bu sayısal göstergeleri kullanarak da çeşitli tahminlerin test edilmesi yatar. Bu nedenle, araştırma olgusunun incelenmesi için seçilen hedef kitleyi temsil edecek büyüklükte bir örneklem ile çalışılması istenir. Bu nedenle de özellikle anket çalışmalarında geniş bir örneklemden veri toplanması hedeflenir.

Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere nicel araştırmalar özellikle de sayısal analizleri yapabilmek için teknik bir altyapı gerektirmektedir. Bu sebeple nicel araştırma çalışmalarında da izleme çalışmasını yürüten STK'nın araştırmayı yapmak üzere destek aldığı uzmana saha hakkında bilgilendirme, doğru bir araştırma altyapısını oluşturma vb. konularda rehberlik etmek üzere kendisini konumlandırması en uygun yoldur.

3.4.5. Karma Yöntemli Araştırmalar

Karma çalışmalar, nicel ve nitel veri toplama süreçlerinin her ikisini de içeren çalışmalardır. Son yıllarda sosyal bilim araştırmalarında, mevcut teorilerin sınırlarını zorlamak amacıyla nitel araştırmalar nicel araştırmaların içine önemli bir bileşen olarak yerleştirilmektedir. Örneğin, ilgilenilen olgu ile ilgili olarak öncelikle mülakat ya da odak grup görüşmeleri yoluyla daha küçük bir örneklemden derinlikli veri toplanır. Bu veri sistematik ve objektif şekilde analiz edilir; ardından ilk aşamadaki bulgular kullanılarak bir ölçüm aracı ya da anket formu yapılandırılır; bu araç kullanılarak bir anket çalışması gerçekleştirilir; böylelikle ilk aşamadan elde edilen bulguların ne kadar genellenebileceği test edilir.

Yani, karma araştırmalar iki temel bilgi sağlar: (a) Nitel yöntem sayesinde üzerinde çalışılan olgunun derinlikli tanımını sunar. (b) Nicel yöntem yoluyla olguyu sıklık, puan ortalamaları, varyansları gibi betimleyici istatistiklerle ve bu sıklık, ortalama ve varyansların gruplara göre farklılıklarının karşılaştırılması gibi analizlerle daha geniş bir örneklem üzerinden inceleme imkânı sunar.

Engellilik olgusunun ülkemize özgü bağlam içinde araştırılması ve engellilerin kendi deneyimlerini dikkate alarak bu soruna yaklaşılabilmesi için karma yöntemin kullanıldığı araştırmalar kullanışlıdır. Bu rehberde işte bu bakış açısından hareketle bir araştırma örneği üzerinden, özellikle engellilik araştırmalarının izlenmesinde hayata geçirilebilecek süreç ve dikkat edilecek hususlara dikkat çekilecektir.

3.4.6. Engellilik Alanında İzleme Çalışmaları Araştırma Proje Örneği

1. Adım: Odak Grup Görüşmesi

Odak grup görüşmeleri, araştırmacının grup görüşmesi yoluyla veri topladığı bir yöntemdir. En fazla 10 kişinin katılımı ile araştırma olgusu hakkında araştırmacı bir tartışma ortamı yaratır; incelenen olgu ya da konu ile ilgili yarı yapılandırılmış sorular sorarak her katılımcının kendi görüşünü söylemesine fırsat verir. Katılımcılar arasında sadece araştırmacının sorduğu sorularla değil, diğer katılımcıların verdiği cevaplardan da tetiklenen herkesin görüşünü önyargı ile karşılaşmadan sunabileceği bir tartışma ortamı yaratılır.

Odak grup görüşmesi süresince ses kaydı alınır ve bu kayıtlar birebir deşifre edilerek yazılı bir metne dönüştürülür. Tablo 10'da bir örnek odak grup görüşmesinin deşifre metni yer almaktadır.

Deşifre Edilmiş Örnek Bir Odak Grup Görüşmesi
Görüşmeci: Çalışma ortamınızı bize anlatır mısınız? Bu iş ortamında engelli bir çalışan olarak deneyimleriniz nasıl?
Katılımcı 1:Yapabileceğim bir görevde olduğum için öyle pozitif ayrımcılıkla karşılaşmadım pek. İşimi kendim yapıyorum. Ben bu işe çok uyum sağladığımı düşünüyorum. Sadece bu bina da olmamız uygun değil. Fiziksel olarak bu sorunumuz var; engelli tuvaleti gibi.
Katılımcı 2:Personel arkadaşlarımla bir sıkıntım yok. Onlara söylenecek bir şey görmüyorum. Ama keşke haftalık iznim iki gün olsaydı. Buranın bir gün izni var özel bir sektör olduğu için. Yani, diğer arkadaşlara göre bu durum normal kendilerince. Ama biz engelli olduğumuz için bunun engeline yaşıyoruz. Doğruya doğru. Zaten yolum uzak. Bir gün izin zaten bize gözaçap kapayınca kadar yetmiyor.
Katılımcı 3: Vallahi engelli kadrolarında bir kere engellilere uygun, yani engeline uygun kadro açıldığını sanmıyorum. Sırf prosedür tamamlamak için mi yapıyor, yani engelinin engeline uygun iş olduğunu ben pek görmedim. Denk gelen vardır. Hiç bir yer zaten engelliye uygun değil. Kamu kurumlarının hangisi engelliye uygun? Girişi-çıkışı? Lavabosu sana göre mi değil mi? Bir ihtiyacın olduğunda nasıl dışarı çıkacaksın? Kim yardım edecek? Kimse yok. Kamu kurumlarını da engelliye uygun yapmıyorlar. Türkiye'de pek engelliye uygun mimari olduğunu görmedim ben.
Katılımcı 4: Engelinin engeline uygun işe konulması gerekir, bu kadar. Ortopedik engelli tu-tup da ayakta durabilecek işe koyamazsın, temizlik işlerine veremezsin. Engeli ne ise ona göre bir işe koyacaksın. Ondan sonra zaten, engeline göre bir işe koyduğunda her yer ona göredir, çalıştığı ortam ona göredir. Sıkıntı yaşamaz, her şeyi benimser ama bizim burada öyle bir şey yok.
Katılımcı 2: Zor oldu yalan değil. Bir engelinin ilk defa işe girmesi de sıkıntı oluyor. Engelli zaten kendi engelini aşamamış oluyor. Ben o zaman öyleydim. Engelimi aşan biri değildim aşamamıştım. İçine kapanık oluyorsun mecburen. Bütün gözlerin senin üzerinde olduğunu zannediyorsun. Ne bileyim ben, başına bir şey geleceğini zannediyorsun. Hani en azından yabancı bir ortama giriyorsun, akşama kadar oradasın. Onu aşana kadar zaten bir süreç geçti. Sosyalleştikçe neyin ne olduğunu anlıyorsun.
Katılımcı 3: Bence %55 uyum sağlıyorum bu ortama, neden yüksek değil, çünkü daha iyisini yapabileceğimi hissediyorum. Ofis içerisinde ofisin işleyişi, sunumun hazırlanması, sunumun daha iyi yapılması için fikirlerim var ama hiçbir şey yapmıyorum. Mesela düz memur oldum ben burada. Yöneticim bana sen değerlisin ve ben senden daha iyi şeyler bekliyorum demeli. Aslında herkes için değil midir? Aslında tüm bunlar engelli olmayanların da başına geliyor. Ama engelli olan bir kişi için bir tık daha önde.

Tablo 10: Deşifre edilmiş örnek bir odak grup görüşmesi

2. Adım: Odak Grup Görüşmesinden Yola Çıkarak Anket İfadelerinin Geliştirilmesi

Deşifre edilmiş ve bir metin haline gelen görüşme, dikkatle okunduğunda, katılımcıların ilgilenilen olgu hakkındaki kişisel deneyimleri yanında genel yargı ve çıkarımları olduğu görülecektir. Deşifre edilmiş metin üzerinde sistematik okuma ve kodlama yöntemiyle verideki ana temaların çıkarılması gerekir.

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

Odak grup görüşmesinde gerçekleşen tartışmanın deşifre edilmiş tam dökümü üzerinde araştırma sorusu açısından kritik noktalar kodlanır. Bu aşama aslında nitel verinin analiz edilme aşamasıdır. Nitel veri analizleri için de *Nvivo*, *Atlas.ti*, *MAXQDA* özel analiz programları mevcuttur. Ancak, bu yazılımların kullanımı teknik bilgi gerektirmektedir. Bu yazılımlar ve nitel veri analizi konusunda teknik eğitim almamış kişilerin, alternatif olarak *Excel* gibi tablolarla çalışılabilecek programları kullandıklarını görüyoruz. Hangi teknik araç kullanılırsa kullanılsın, nitel veri analizindeki amacımız, bu veride karşımıza çıkan bir duygu, düşünce, davranış, durum ya da iddianın somut ve objektif şekilde tespit edilmesidir. Sistematik kodlama neticesinde, araştırmanın nicel fazında kullanılacak veri toplama aracının yani anketin yapı taşları belirlenir.

Nitel çalışmalarda tek bir kişinin fikri ve kişisel bir deneyimi, bu durumun ya da fikrin genel evrende de mutlaka karşılaşılabileceği yönünde bir kabul içerir. Bu nedenle birebir/yüzyüze temasla ve derinlemesine alınan bilgiler bize daha geniş bir örneklemden yapılandırılmış sorularla olguyu inceleme aşaması için önemli bir kaynak oluşturur.

Deşifre Edilmiş Metinden Yola Çıkılarak Geliştirilecek Ankette Kullanılabilecek İfadeler
İş uyum
Ben bu işe çok uyum sağladığımı düşünüyorum.
Engellinin kendi engelini kabullenememiş olması iş ortamına uyumunu zorlaştırır.
İşe uygunluk
Engelli kadrolarında kişilerin engeline uygun kadro açıldığına inanmıyorum.
Engelli kadrolarında sırf prosedür tamamlamak için eleman istihdam ediyor.
Engellinin engeline uygun işe konulması gerekir.
Bir kişi kendi engeline göre bir işe yerleştirildiğinde, kişi işi kolay benimser.
Çalışma koşulları
Yöneticilerimin teşviki ile kuruma katkı sağlayacağına inandığım önerilerimi paylaşabiliyorum.
Yöneticilerim bana kendimi değerli hissettiriyor.
Haftalık izinli olduğum gün sayısı yeterlidir.
Haftada 1 gün izin kullanılmasına izin veren işletmelerde bu kural engelli için uygulanmamalıdır.
Fiziksel koşullar
Bulduğumuz binanın fiziksel koşulları engelli çalışanlar için uygundur.
Engelli tuvaletleri vardır.
Katlar arasında erişimi sağlayacak engellilerin de yararlanabileceği asansör vardır.
Merdiven bulunan yerlerde aynı zamanda rampalar da vardır.
Evim çalıştığım yere uzaktır.
Türkiye’de engellilere uygun mimari olduğunu düşünmüyorum.

Tablo 11: Deşifre edilmiş metinden yola çıkılarak geliştirilecek ankette kullanılabilecek ifadeler

Tablo 11’de, tablo 10’da sunulan deşifre edilmiş odak grup görüşmesindeki konuşmalardan yola çıkarak hazırlanacak bir anketin kapsamına alınması mümkün olan ifadeler yer almaktadır. Görüldüğü gibi, deşifre metinde konuşulan hususları aslında işe uyum, işe uygunluk, çalışma koşulları ve fiziksel koşullar olmak üzere üç ana başlık altında incelemenin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.

3. Adım: Anketin Soru Formatının Belirlenmesi

Genelde anketlerde Likert Ölçeği olarak isimlendirilen bir cevap formatı kullanılır. Bu formatta, katılımcı ankette verilen ifade ile aynı fikirde olup olmadığını bir ölçek üzerinde değerlendirir. Bu ölçekte dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Genelde ölçeği oluşturan aralık sayısı beş ve üzerinde olması önerilir. Çünkü daha geniş bir ölçek, kişiler arasındaki farklılıkları da daha rahat görme fırsatı verir.
- Ölçek çift aralıktan oluşmalıdır. Beşli ölçek yerine altılı ölçek kullanılması daha doğrudur. Çünkü örneğin beşli bir ölçekte “3” tam orta noktayı oluşturacak ve katılımcılar emin olamadıkları durumlarda ortalamayı ifade eden bu seçeneği otomatik olarak seçme eğilimi göstereceklerdir. Cevap seçeneklerinden herhangi birisinin rastgele seçilme ihtimalini düşürmek için örneğin altı aralıklı bir ölçek işlevseldir; çünkü verilen bir ifade ile pek de aynı fikirde olmayan bir kişi “3” ve “4” seçeneklerinden birisine karar verirken biraz daha çaba göstererek düşünecektir.

Anket Sorularının Formatı
Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuyunuz ve sağında yer alan ölçek üzerinde düşüncenizi ifade ettiğini düşündüğünüz rakamı daire içine alınız.
· “1” rakamı bu ifade ile kesinlikle aynı fikirde olmadığınızı gösterir.
· “6” rakamı bu ifade ile tamamiyle aynı fikirde olduğunuzu gösterir.
· “1” ile “6” arasındaki rakamlar bu iki uca yakınlıklarına göre, sizin düşüncenizin de hangi uca daha yakın olduğunu gösterir.
· Eğer bu ifade hakkında net bir fikriniz yok ise bu durumda en sağda yer alan “FİKRİM YOK” seçeneğini işaretleyebilirsiniz. Ancak bu seçeneği olabildiğince az kullanmanızı rica ediyoruz.

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

	Kesinlikle aynı fikirde DEĞİLİM.					Tamamen AYNI FİKİRDEYİM.	Fikrim yok.
Ben bu işe çok uyum sağladığımı düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	
Engellinin kendi engelini kabullenememiş olması iş ortamına uyumunu zorlaştırır.	1	2	3	4	5	6	
Engelli kadrolarında kişilerin engeline uygun kadro açıldığına inanmıyorum.	1	2	3	4	5	6	
Engelli kadrolarında sırf prosedür tamamlamak için eleman istihdam ediliyor.	1	2	3	4	5	6	
Engellinin engeline uygun işe konulması gerekir.	1	2	3	4	5	6	
Bir kişi kendi engeline göre bir işe yerleştirildiğinde, kişi işi kolay benimser.	1	2	3	4	5	6	
Yöneticilerimin teşviki sayesinde kurumuma katkı sağlayacağına inandığım önerilerimi paylaşabiliyorum.	1	2	3	4	5	6	
Yöneticilerim bana kendimi değerli hissettiriyor.	1	2	3	4	5	6	
Haftalık izinli olduğum gün sayısı yeterlidir.	1	2	3	4	5	6	
Haftada bir gün izin kullanılmasına izin veren işletmelerde bu kural engelliler için geçerli olmamalıdır.	1	2	3	4	5	6	
Bulduğumuz binanın fiziksel koşulları engelli çalışanlar için uygundur.	1	2	3	4	5	6	
Engelli tuvaletleri vardır.	1	2	3	4	5	6	
Katlar arasında erişimi sağlayacak engellilerin de yararlanabileceği asansör vardır.	1	2	3	4	5	6	
Merdiven bulunan yerlerde aynı zamanda rampalar da vardır.	1	2	3	4	5	6	
Evim çalıştığım yere uzaktır.	1	2	3	4	5	6	
Türkiye’de engellilere uygun mimari olduğunu düşünmüyorum.	1	2	3	4	5	6	

Tablo 12: Anket sorularının formatı

- c) Her ifade sadece bir görüş içermelidir; aynı ifadede birden fazla görüş yer almamalıdır.Örneğin “Çalıştığım binada engellilerin erişimini kolaylaştıran asansör ve

rampalar vardır.” ifadesi sorunlu bir ifadedir. Çünkü çalışılan binada asansör ve rampadan sadece bir tanesinin olması söz konusu olabilir. Her ikisinin bir arada sorulması, ölçüm hatası doğurur, çünkü katılımcı bunlardan sadece bir tanesinin bulunduğu bir binada çalışıyorsa ne cevap vereceğini bilemez ya da her ikisi de varmış gibi cevap verir. Bu da araştırma açısından güvenilirlik sorunu yaratır. Bunun yerine tablo 12’de de yer aldığı gibi iki ayrı ifade kullanılmalıdır: “Katlar arasında erişimi sağlayacak engellilerin de yararlanabileceği asansör vardır.” ve “Merdiven bulunan yerlerde aynı zamanda rampalar da vardır.”

- d) Ölçekte her sayısal göstergenin sözel olarak tanımlanması çeşitli ölçüm sorunları yaratabilmektedir. Örneğin, beş basamaklı bir ölçekte “hiç katılmıyorum”, “biraz katılmıyorum”, “oldukça katılıyorum”, “biraz katılıyorum”, “tamamen katılıyorum” şeklindeki bir ifadelendirmede verilen seçeneklerin aslında birbirinden ne kadar farklı olduğunu kestirmek gerçekten zordur. Her katılımcının bu ölçek seçeneklerinden ne anladığından da emin olamayız. Bu nedenle, ölçeğin sadece iki ucunun açık şekilde ve sözel olarak tanımlanması güvenilir bir veriye ulaşmak için daha işlevseldir.
- e) Katılımcının ankete doğru cevap verebilmesi için iyi hazırlanmış bir yönerge de mutlaka eklenmelidir. Tablo 11’de sorulara geçilmeden önce sunulan bilgiler bu ölçeğin yönergesidir.
- f) Anketleri oluştururken bu soruyla alacağınız cevabın araştırmanız açısından ne işe yarayacağını kendinize sorun. Sonradan kullanmayacağınız bir soruyu gereksiz yere sormayın. Sorunuz da alacağınız cevaplar da genel araştırma sorusu çerçevesinde mutlaka bir anlam ve işlev içermelidir.

4. Adım: Örnekleme ulaşımları ve veri toplama

Hazırlanan anketin hedef kitleyi temsil eden özelliklere sahip ve sayıca genelleme yapmaya fırsat verecek büyüklükte bir örnekleme uygulanması gerekir. Genellikle 100 ve daha fazla sayıda kişiden oluşan örneklem, istatistik analizlerin tatbiki için yeterli görülür. Görüldüğü gibi bu fazda nitel veri toplama aşamasına göre daha fazla sayıda kişiye ulaşılmalıdır. Tercihen nicel fazdaki kişiler nitel fazdaki kişileri içermemelidir.

Ancak bazen araştırmanın konusu ve hedef kitlenin özelliği gereği (örneğin nadir rastlanan hastalıklar gibi) anket yoluyla ulaşılabilecek kişi sayısı çok daha az olabilir. Elbette bu durum anket uygulanmasına engel değildir. Ancak örnekleme ilgili kısıtlara, sayıca küçük bir hedef kitleyi, sayıca küçük bir örnekleme çalışma gereğine, analizler ve raporlarda dikkat çekilmelidir.

Anket formları, basılı olarak ya da internet yoluyla online olarak uygulanabilir. Bir araştırmada bu yöntemlerden birini tercih etmek doğrudur; veri toplama tekniğinin örnekleme içinde çeşitlendirilmesi, ölçme hataları doğurabilir.

5. Adım: Veri Analizi

Nicel veri analizi sayma, sınıflandırma, sıralama yapılmasına imkân verir. Bu kapsamda; frekans, ortalama, standart sapma gibi temel betimleyici istatistikler izleme

çalışmaları için yeterli olacaktır. *Excel, SPSS, STATA* vb. basit ve ileri istatistiklere izin veren yazılımlar nicel veri analizi için kullanılabilir.

Araştırmalarda, gerek nicel gerekse nitel araştırma yöntemleri kullanılırken karşılaşılabilecek en önemli sorunun analiz edilmesidir. Bu aşamada araştırmayı yapan kişi, STK ya da kuruluşun, analizlerde gönüllü ya da profesyonel olarak rol alacak özel bir kuruluştan ya da bir üniversiteden destek alması uygun bir çözüm olabilecektir.

6. Adım: Raporlama

Raporlama, yapılan her araştırmanın olmazsa olmaz konusudur. Bu yüzden rapor yazma biçim, içerik ve yöntemleri ile ilgili olarak kılavuzun içerisinde ayrı bir bölüm mevcuttur. Ancak bu aşamada izleme çalışmaları sırasında yapılacak araştırmaların raporlaştırılması ile ilgili temel prensipleri sıralamakta yine de fayda vardır.

- a) Raporlar veriye dayalı ve objektif olmalıdır,
- b) İlgilenilen konunun arka planı ve sosyal koşullar açısından daha önceden var olan araştırma raporları ve istatistikler gibi temel bilgilerden haberdar olunmalıdır. Raporda referans olarak bu kaynaklara yer verilmelidir,
- c) Araştırma sorusuna cevap veren bulguları, sistematik şekilde sunmalıdır,
- d) Çözüm önerileri de getirebilmelidir,
- e) Bir raporun yönetim özeti de olmalı ve rapor genelindeki en önemli bulgular bu kısımda sunulmalıdır,

Temel prensipleri yukarıda sıralanan araştırma-raporlama süreci konusunda altı çizilmesi gereken son ve en önemli husus da araştırma etiği konusudur. Araştırma etiğinin temel kurallarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür.

- a) Katılımcıların gönüllü olması ve kendi rızalarının alınması gerekir. Bu nedenle her araştırmada katılımcıya bir "Bilgilendirilmiş Onam" formu imzalatılmalıdır. Tablo 13'de bir örnek form yer almaktadır. Eğer kişi kendisi onay verebilecek durumda değilse, vekil olan kişinin bu formu onaylaması gerekir,

Gönüllü Katılım Formu

Bu proje katılımcıların engellilik konusundaki görüşleri hakkında tanımlayıcı veri elde etmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmatarafından yürütülmektedir.

Bu araştırmada bir anket sunulmaktadır. Anketin uygulanması dakika sürmektedir. Lütfen anket üzerine isim yazmayınız. Katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutulacak ve elde edilen bulgular sadece bilimsel amaçla kullanılacaktır.

Katılımınız tamamen gönüllülük üzerine kuruludur. Çalışma sırasında sebep bildirmeksizin çalışmayı bırakabilirsiniz. Araştırmaya katıldıktan sonra herhangi bir sorunuz olduğu takdirde ya da araştırma sonuçlarını elde etmek için ile irtibata geçebilirsiniz.

Yukarıdaki çalışmanın amacını ve içeriğini belirten bildiriye okudum, anladım ve araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

Lütfen aşağıdaki boşluğa kendi el yazınızla **“Bu araştırmaya kendi isteğimle katılıyorum”** yazınız ya da vekilinizin yazmasını isteyiniz.

İletişim için:

Araştırmacının İsmi:

Elektronik posta adresi:

Tablo 13: Gönüllü katılım formu

- b) Anketler anonim olmalıdır, isim sorulmamalıdır. Gerekirse bir kod ismi veya anket numarası ile bir anket formunun belirli bir kişiye ait olduğu kayıt altına alınabilir. Ancak bunların gizliliği sağlanmalıdır,
- c) Mülâkatlar ve odak grup görüşmelerinde ses kaydının alınması durumunda, bu kayıtlarda bireyi deşifre edecek isim, kurum, yaşadığı yer vb. bilgiler bulunmamalıdır. Ses kaydına başlamadan önce kişilerden bu özel bilgilerin ses kaydının alınmaya başlandığı andan itibaren paylaşılması istenmelidir. Eğer kayda girecek bilgi olursa bu kısımların silinmesi için gereken teknik destek ya da işlem devreye alınmalıdır. Ses kayıtlarının gizliliğinden mülakatı yapan kişi ve proje yöneticisi sorumludur. Ses kayıtları bu iki kişi dışında kimse ile paylaşılmamalı, eğer deşifre süreci başka bir üçüncü şahıs tarafından yapılacak ise, bunun projenin gizlilik ilkelerine dayalı önlemler kapsamında yapılması sağlanmalıdır. Ses kayıtları hiç bir şekilde internet vb. kanallardan diğer kişilerle paylaşılmamalıdır. Deşifre metinlerin de ham hali yine sadece projeden sorumlu kişilerin doğrudan erişimine açıktır. Üçüncü şahıslarla paylaşılacak olan sadece rapora giren, araştırılan konu hakkında kanıt oluşturan, anonim söylemlerdir,
- d) Bir önceki maddeden de anlaşıldığı gibi, bir kişiye ait mülâkat ya da bir odak grup görüşmesinin tüm metni, bütünüyle ve ham haliyle araştırma projesindeki sorumlular dışında kimseyle paylaşılmamalıdır. Ancak, bu verilerin gerekli du-

rumlarda kullanılmak üzere en az beş yıl süre ile saklanması gerekir. Bu gereklilikler, kimi zaman ham veriye geri dönerek ek analizler yapılması, kimi zaman da örneğin raporda yer alan bir yorumun ya da çıkarımın sorgulanması halinde, ham veride yer alanların kanıt olarak sunulabilmesi olabilir,

- e) Anket yoluyla elde edilen verinin bir veri havuzunda toplandığı ve tüm katılımcılardan gelen verinin karma şekilde analizlere alınacağı katılımcılara söylenmelidir. Katılımcılar hakkında bireysel kararların alınması, ya da yargılara varılması mümkün olmamalıdır.

Bu karma araştırma örneğinden de görüldüğü gibi, her araştırma çok aşamalı bir süreçtir ve her aşamasında özenli, tarafsız/objektif ve sistematik hareket etmek gerekir. Bu amaçla, izleme çalışmasına başlarken iyi bir zaman ve kaynak planlaması yapmak ve bu adımları yazılı hale getirecek bir proje metni hazırlamak çok yararlıdır. Böylelikle proje metni araştırmacılara adım adım rehberlik edecektir.

Ayrıca, özellikle bilimsel yayın amaçlı araştırmalar için üniversitelere bağlı bir İnsan Araştırmaları Etik Komitesinden araştırma izni alınması gerekir. İdealde tüm araştırmalar için etik izin alınmalıdır, bu sebeple özellikle farklı illerde yürütülecek izleme çalışmaları için lokal bir kurumdan izin imkanı olup olmadığına bakılmalıdır. Seçenek olarak, hazırlanan proje aynı, uygulama noktaları farklı bir proje sözü ise proje geneli için bir etik izin başvurusu yapılabilir. Araştırma sürecinde katılımcılara hiçbir zararın gelmemesi temel ilkedir; bunu garantiye alacak ilk adım etik kurul izni almaktır; ardından takip eden adımlarda etik komiteye sunulan güvence kriterleri uygulamaya hassasiyetle geçirilmelidir.

3.5. Kurum Ziyaretleri

İzleme çalışmalarının bir ayağı da kurum ziyaretlerinden olabilir ve aslında olması önemlidir. Çünkü kurum ziyaretleriyle diğer birçok yöntemle elde edilemeyecek bilgi ve verilere sahip olmak mümkün olabilir. Kurum ziyaretleri, kurumların izlemesinde -varsa- kamuoyuna yansıyan bilgiler ile gerçekler arasında farklar bulunabilir. Örneğin bir erişilebilirlik izlemesinde bilgi edinme yoluyla elde edilecek bilgilerin derinlemesine olması beklenemez ve kurum ziyaretleriyle bu derinlik sağlanabilir. Diğer önemli bir husus ise, yazılı bilgi talep etmekle elde edilen bilgilerin doğruluğu test edilemez ya da oldukça güç test edilir. Bu durumda alınan bilgilerin doğru olduğu varsayımdan hareketle ilerlemek zorunda kalınır.

Kurum ziyaretlerini ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki kamuya açık her türlü (belediye binası, kültürel binalar, yollar vb.) alanlar ve diğeri ise (cezaevleri, huzurevleri, bakımevleri vb.) kapalı kurumlardır. Kamuya açık alanların izlenmesi çok daha kolayken kapalı kurumların izlenmesinin önünde büyük engeller bulunmaktadır. Örneğin bir belediye binasında, ortopedik engelli kişilerin kullanımına sunulmuş bir tuvaletin olup olmadığını öğrenmek için, söz konusu belediyeden izin alınması gerekmemektedir. Bunun için gözlem yapmak yeterlidir. Ancak kapalı kurumlar için bu durum, yani gözlem yaparak, yerinde inceleyerek bilgi toplamak mümkün değildir. Her şeyden önce kapalı kurumlarda bu tür ziyaretlerin yapılabilmesi için ilgili kuruluştan izin alınması gerekir, bunun için ise bir başvuru gerekir.

Öte yandan ilgili kurumun ziyaret için yapılan başvuruya olumlu yanıt vermemesi ihtimali de düşünülmelidir. Her ne kadar demokratik, şeffaf ve açık toplumlarda ciddi başvuruların, yani kurum ziyaret taleplerinin reddedilmemesi gerekirken bazen öngörülemeyen ve haksız gerekçelerle söz konusu müracaatlar kabul görmeyebilir.

Kurum ziyaretlerinde yaşanabilecek reddedilme olasılığının düşürülmesi için; başvurunun gücünü artırmak açısından birden fazla kurum olarak heyet halinde başvurunun yapılması, kuruma yapılacak yazılı başvuruda, kurumun hasmane sonuçlar üretme amaçlı bir niyetin olmadığına ikna edileceği, objektif ve işbirliğine dayalı bir yaklaşım içerisinde olduğunu vurgulayan özenli bir dil kullanılması gibi özel yaklaşımlar geliştirmekte fayda vardır.

Engelliler ve hakları açısından kurum ziyaretlerinde iki odak nokta izlemeye alınabilir. Bunlardan birincisi yapısal ve fiziki diğeri ise söz konusu kurumun ürettiği hizmetlerin izlenmesi şeklindedir. Yapısal ve fiziki izleme konularına örnekler kısaca şöyledir:

- İklimlendirme koşulları (ortam sıcaklığı ve havalandırma),
- Hijyen koşulları,
- Elektrik gibi enerji kaynaklarından yararlanma,
- Yapıların mimari özellikleri,
- Kullanılan eşyalar (örneğin yatak, dolap vb.),
- Acil ve olağanüstü durumlarda tahliye koşulları,
- Risk ya da tehlike oluşturabilecek yapısal nedenler.

Üretilen hizmetlerin izleme konularına örnekler ise kısaca şöyledir:

- İletişim yöntemleri (örneğin işaret dili),
- Matbu dokümanlarda farklı dillerin ya da yöntemlerin kullanılması,
- Yeterli beslenmenin (farklı diyet programları dâhil) sağlanıp sağlanmadığı,
- Sağlık hizmetlerinin (ilaç, tedavi, rehabilitasyon, medikal araç ve gereçlerin temini vb.) koşulları,
- Yeterli giysilerin sağlanıp sağlanmadığı,
- Meşru amaca dayalı her türlü isteklerin karşılanıp karşılanmadığı,
- Haberleşme özgürlüğünün kullanılabilirliği.

Her durumda; ister açık, isterse kapalı kurum ziyaretlerinde doğrudan üç ve dolaylı temas edilmesi gereken bir odak bulunmaktadır. Kurum yetkilileri, kurum çalışanları ve kurumdan hizmet alan kişiler doğrudan temas edilmesi gerekenler arasındadır. Kurumlardan hizmet alanların yakınları ve bazen müdafileri ya da vekilleri ise dolaylı temas edilmesi gereken kişilerdir.

Kurum ziyaretlerine esas teşkil edebilecek bilgi toplama yöntemlerinden biri daha önceden hazırlanan anketin tatbiki olabileceği gibi açık uçlu ve mülakat şeklinde de olabilir. Bu yöntemlerden hangisinin kullanılacağı konunun kendine has özelliklerine göre değişim arz edebilir.

3.6. Mevzuat Taraması

Engelli hakları konusunda yapılacak bir izleme çalışmasında mevzuat taraması olmazsa olmaz unsurlardan birisidir. Ancak izleme çalışması içerisinde mevzuat taramasının konumlandırılma şekli, yapılacak çalışmanın içeriğine göre değişebilmektedir. Bu konumlanma iki şekilde gerçekleşebilir:

1-Araştırmının çerçevesi sağlayan mekanizma olarak mevzuatın taranması,

2- Araştırmının unsuru olarak mevzuatın engelliler açısından yeterli olup olmadığı ya da hak kaybı veya ayrımcılık içerip içermediğinin araştırılması.

Yayın içerisinde daha önce de ifade edildiği üzere, izleme çalışması, ele alınacak konuda yasaların ne derece hayata geçtiğinin, engelli bireylerin haklarından yararlanmak isterken ne şekilde, ne oranda ve nasıl hak kaybına, hak ihlaline ya da ayrımcılığa maruz kaldığını ortaya koyma amacıyla yapılmaktadır. Bu eksenle yapılacak bir çalışma için doğal olarak yasaların ne tip düzenlemeler içerdiğinin gayet iyi kavranmasını gerekli kılmaktadır. Zira çalışmayı yapanların anda var olan mevzuata göre neyin ihlal, neyin ihlal sayılmadığı bilinmesi gereken bir veridir. Bu amaçla yapılan bir mevzuat taraması, araştırmanın çerçevesi sağlayan, araştırmaya yön veren bir mekanizma görevi görecektir.

Engelli bireylere 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (EHK) tarafından sağlanan erişim hakkını, yukarıda açıklanan hususlara örnek olarak vermek mümkündür. Söz konusu Kanun'a göre, toplu taşıma araçları, bütün kamusal binalar, yollar, kaldırımlar, parklar, rekreasyon vb. alanlar, Kanun'un çıktığı 2005 yılından itibaren 8 yıl içerisinde engelli erişimine uygun hale getirilmek zorundadır.²² Bu durumda örneğin 2013 yılında Kanun'un tanımladığı istisnai durumlar dışında erişim düzenlemeleri yapmamış olan her kurum ya da kuruluş, oradan hizmet alan engellilerin hak ihlaline ve/veya ayrımcılığa maruz kalmasına yol açmış olabilecektir. Ancak böyle bir durumun olup olmadığının tespitinin yapılabilmesi için erişim eksenli bir izleme çalışmasında 5378 sayılı EHK'nın ya da bununla ilgili mevzuatın taranmış, haklar bakımından hukuki durumun anlaşılmalı ve kavranmış olması şarttır. Bu sebeple izleme yapacakların öncelikle çalışmanın başlangıcında bir mevzuat taraması yapmaları, hatta izleme çalışmasında yer alacak tüm ekibe yasal durumu anlatılması çok önemlidir.

Araştırmının unsuru olarak mevzuatın engelliler bakımından yeterli olup olmadığı ya da hak kaybı veya ayrımcılık içerip içermediğinin araştırılması ise mevzuatın kendisinin izlemenin konusu olması halidir. Zira bazı durumlarda kanunların kendisinin çok eski tarihlerde çıkarılmış olması ya da kanun metnin yanlış kurgulanması sebebiyle kanunun bizzat kendisi, engelliler aleyhine hak kayıpları doğurabilir, ayrımcı sonuçlar üretebilir. Açıklama kutusu 3 ve 4'te verilen iki kanun maddesi bu tip durumlara tipik bir örnektir.

22. Bkz. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un geçici 2. ve 3. maddeleri; <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016)

1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu'nun 2. maddesinin (c) bendi:

"788 sayılı Memurin Kanunu'nda yazılı sağlık şartlarını haiz oldukları ve memleketin her ikliminde iş görmeye ve her vasıta ile gezip dolaşmaya kabiliyetleri bulunduğu hakkında tam teşekküllü Devlet hastanelerindeki kurullardan rapor alanlar maiyet memurluklarına aday olarak tayin olunurlar"²³

Not: Bu madde, kanunun birinci maddesinde sıralanan 4. dereceden yukarıdaki müsteşar, müsteşar yardımcısı, vali, kaymakam, genel müdür, müdür vb. tüm üst düzey kadrolarını kapsamaktadır.

Açıklama Kutusu 3: 1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu

Söz konusu örneklerdeki kanun maddeleri, engelli bireylerin hâkim, savcı ve işçileri bakanlığında yüksek bürokrat kadrolarına atanmalarını önleyecek içerik ve metne sahiptir.

2802 sayılı Kanun'un "Adayların nitelikleri" başlıklı 8. maddesinin (g) bendinde "Hâkimlik ve savcılık görevlerini sürekli olarak yurdun her yerinde yapmasına engel olabilecek vücut ve akıl hastalığı veya engelliliği, alışılmışın dışında çevrenin yadırgayacağı şekilde konuşma ve organlarının hareketini kontrol zorluğu çekmek gibi engeli bulunmamak"²⁴ şartı

Açıklama Kutusu 4: 1700 sayılı Dâhiliye Memurları Kanunu

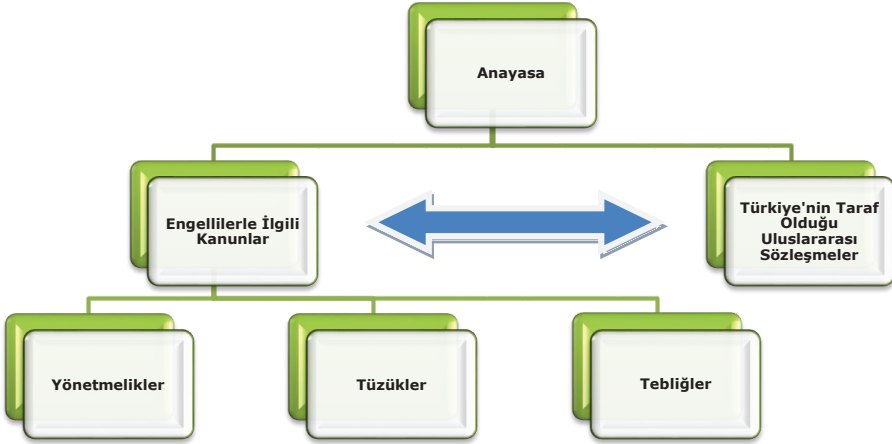
Yukarıda izah edilen sebepler yüzünden kimi zaman engelli haklarını konu alan izleme çalışmalarında kanunların taranıp hak kaybına sebep olan kanunlar/kanun maddelerinin olup olmadığının anlaşılması için mevzuat taramalarına yer verilmesi ihtiyacı söz konusu olabilir.

Şu ana kadar anlatılan iki çeşit mevzuat tarama çalışması da temel olarak Türk hukuk sisteminin hiyerarşisini içerecek bir şekilde yapılmalıdır.²⁵ Bu hiyerarşi içerisinde anayasa, engellilerle ilgili kanunlar ve yönetmelikleri, Türkiye'nin taraf olduğu (Türk kanunlarının bir parçası sayılan) uluslararası sözleşmelerin taranması gerekir. Elbette ki bu tip bir taramada; tüm mevzuatın taranması yerine mümkünse sadece izleme konusu ile sınırlı kalmak çok daha pratik bir yaklaşım olacaktır.

23. Bkz. Dâhiliye Memurları Kanunu Madde 2-c, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1700.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016)

24. Bkz. 2802 Hâkimler ve Savcılar Kanunu'nun 8. maddesinin (g) bendi, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2802.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016)

25. Yazar notu: Elbette ki her çalışma aynı zamanda evrensel hukuk ilkeleri perspektifinde sorgulayıcı bir bakış açına sahip olmalıdır. Taranacak mevzuatın şeklen bir sınırının olması, evrensel hukuk ilkeleri kapsamında yapılacak değerlendirme ve eleştirilere engel değildir.

Şekil 4: Türk Hukuk mevzuatı hiyerarşisini

Şekil 4, Türkiye'deki hukuk mevzuatı hiyerarşisini göstermektedir. Bu noktada Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler kavramı ile kastedilen, Anayasa'nın 90. madde hükmü çerçevesinde önce imza atılan, ardından da meclisten ve bakanlar kurulu kararı ile onaylanarak Türk iç hukuk mevzuatın parçası olan, yani kanun niteliği olan sözleşmelerdir. Türkiye'nin taraf olduğu ve engellilik ile ilgili en önemli sözleşme Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'sidir (EHS).

İzleme çalışmalarında sözleşmelerin önemi, sözleşmelerin getirdiği kavramların yapılacak izleme çalışmalarına çerçeve ve değerlendirme kriterleri sağlayabilecek olmasındandır. Örneğin engellilerin sağlık ya da çalışma alanında yaşadıkları sorunların tespiti için yapılacak bir izleme çalışmasında, ihlallerin tipi ve gerçekleşme şekilleri EHS'nin engellilere tanıdığı hakların neleri içerdiği, bu hakkın sınırları, Türkiye'nin taraf olduğu bu tip sözleşmelere bakılarak da belirlenebilir.

Mevzuat taraması yapılırken, kanunların incelenmesinin yanında, o kanun kapsamında yürürlüğe sokulmuş, yönetmelik ve tüzüklerin incelenmesinde de çok büyük fayda vardır. Zira kanunlarda tanınan hakların nasıl uygulanacağı yönetmelik ve tüzüklerle şekillenmektedir ve kimi hallerde bu alt mevzuat, kanunlar bir eksiklik aksaklık içermiyorsa bile mağduriyet, ihlal ve ayrımcılık içeren düzenlemeler içerebilir.

Mevzuat taraması yapılırken dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da mevzuat kaynaklarına ulaşmaktır. Doğru kaynağa ulaşmak bu mevzuat tarama çalışmasının anahtarıdır. Zira birçok mevzuat çıktıktan sonra değişikliğe uğrayabilmekte, yapılan bu değişikliklerin işlenmemiş olduğu eski mevzuat metinleri kitaplarda ve elektronik ortamlarda yayında kalarak araştırmacıları yanıltabilmektedir. Dolayısıyla mevzuatın mümkünse:

-İzleme yapılacak engellilik hak alanı ile ilgili bakanlık, genel müdürlük, başkanlık vb. resmi kurumların kuruluşların yayın ve resmi web sayfalarından,²⁶

26. Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü vb.

-Eğer taranacak mevzuatın mevzuat numarası, mevzuat adı, yayın tarihi vb. anahtar bilgileri varsa bu mevzuatın asli işi mevzuat yayınlamak olan resmi kurumların web sayfalarından²⁷ bulunması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Yukarıda ifade edilen hususlar kapsamında mevzuat taraması yapılabilecek kurum ve kuruluşlardan bazılarının web sayfalarına ilişkin adres bilgileri tablo 14'de paylaşılmaktadır.

Engellilik İle İlgili İzleme Çalışmaları Sırasında Mevzuat Taraması Yapılabilecek Bazı Kurumların Web Sayfaları	
Kurum adı	Web sayfası
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	http://www.aile.gov.tr/
ASPB Engeli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü	http://eyh.aile.gov.tr/
Resmi Gazete	http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx
Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü	http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/
Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Daire Başkanlığı	http://orgm.meb.gov.tr/
Sosyal Güvenlik Kurumu	http://www.sgk.gov.tr/

Tablo 14: Engellilik ile ilgili izleme çalışmaları sırasında mevzuat taraması yapılabilecek bazı kurumların web sayfaları

Engelli hakları konusunda izleme çalışması yapacak olanların dikkat edilmesi gereken son husus, taranan mevzuatın yorumlanması konusudur. Araştırmayı yapan kişinin hukuk konusundaki bilgi ve yetkinliğinin mevzuatı yorumlamada yetersiz kalma riski her zaman için vardır. Bu yüzden araştırmacıların bu riski dikkate alarak tarama çalışmaları sırasında hukukçulardan destek alması, çalışmanın tutarlılık ve doğruluğu bakımından önemlidir. Şayet taranan mevzuat çok farklı disiplinleri içeriyorsa hukukçu desteğinin o alanlarda uzmanlığı bulunun farklı hukukçulardan alınması daha da profesyonel bir yaklaşım olacaktır.

3.7. Alanda Çalışan STK'larla İletişim

İzleme çalışmalarında temel olarak ölçülebilir, analiz edilebilir sayısal verilerin elde edilmesi temel hedeftir. "Ancak, engelli hak ihlallerinin ya da yasaların uygulanması sırasında yaşanan aksaklık ve sorunların bugün için Türkiye genelini yansıtabilecek bir şekilde sayısal olarak ölçülemeyeceği inkâr edilemeyecek bir gerçekliktir."²⁸ Diğer yandan sayısal veriler, gerçekleşen, yani haktan yararlanan olayları sayısal olarak ortaya koymakta ama gerçekleşmeyen ve herhangi bir şikâyet ya da medya haberine yansımayan ihlalleri, bu ihlallerin oluş şeklini ortaya koyamamaktadır. Örneğin engelli öğrencilerin okullaşma sayılarının araştırıldığı bir çalışmada okula kaydını yapanların sayısal verilerine ulaşılrken, kaydını (aile baskısı, okul idarecilerin kayıt yapmaması, bu sırada hakarete uğranılması vb. sebeplerle) yaptırmayan kişi-

27. Örneğin <http://www.mevzuat.gov.tr> ya da <http://www.resmigazete.gov.tr>

28. Akbulut, S. vd., Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Ankara 2014, s.50, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf(erişim tarihi: 04.03.2016)

lere dair bir bilgiye ulaşamayacaktır. Bu yüzden ihlaller konusunda sahada çalışan ve sorunları bilen STK'lardan faydalanılması önemli bir izleme enstrümanı olacaktır. Sahada faaliyet gösteren STK'lardan sorunları bölge, engel grubu, cinsiyet, hak alanı vb. geniş ve yorumlanabilir şekilde alınması, geri bildirimlerin sorun öbeklerine dönüştürülerek, genellenerek ortaya konmasına ciddi katkı sağlayacaktır. STK'lardan alınacak bu bildirimlerin, araştırmanın niteliği ve içeriğine göre; belirli bir mekânda tarama toplantısı için toplanılması, STK'lara çalıştıkları bölge ve mekânlarda ziyaretler yapılması, telekonferansla görüşülmesi ya da STK'lardan alınan bildirimlerin sonuç raporuna yansıtılması mümkündür.

3.8. Akademik Çalışmalar ve Yayınlar²⁹

Bir izleme çalışmasında akademik çalışma ve yayınlara ulaşmak, her şeyden önce alanda kullanılan dile, literatüre, yayınlanan başka kaynaklara ve alanın öncesi ya da sonrasındaki bakış açısına hâkim olmayı mümkün kılabilir. Akademik yayınları taramak izlemenin genel çerçevesini oluşturmaya da destek olabilir.

Akademik kaynaklara ulaşmanın en kolay yöntemi, üniversitelerin ağına bağlı bir bilgisayar kullanmakla mümkün olabilir. Bunun için izleme çalışmasını bir üniversite ile beraber yapmak bilgiye ulaşımı kolaylaştıracaktır. Üniversiteler, sahip oldukları ilgi alanlarına göre akademik veritabanlarına üye olmakta ve kullanıcılarına bu hizmeti ücretsiz şekilde sağlamaktadırlar. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumunun (TÜBİTAK) bir hizmeti olan Ulusal Toplu Katalog (www.toplukatalog.gov.tr) makale ve kitapların hangi üniversiteler üzerinden ulaşılacağı bilgisini vermektedir. Bunun yanında üniversitelerle iletişime geçilerek ilgili yayına ulaşılabilir. Akademik kaynaklara ulaşım için en temel kaynaklardan birisi de www.scholar.google.com internet adresidir. Anahtar kelimelerle yapılacak bir aramada erişilebilir tüm kaynaklar listelenmektedir. Bazı dergiler belli bir yıldan önce yaptığı yayınların ücretsiz şekilde edinilmesine olanak sağlamaktadır, www.scholar.google.com adresinden bu yayınlara da ulaşılabilir. Yine Türkiye'deki ulusal yayınlara (yüksek lisans ve doktora tezlerine) ulaşmak için YÖK'ün bir hizmeti olan Ulusal Tez Merkezi³⁰ kullanılabilir. Söz konusu yayınlara ulaşmak için sisteme üye olmak yeterlidir. Yine üniversitelerin web sayfasından kendi yayınlarına ulaşmak mümkündür.

Uluslararası akademik verilere ulaşım için ise www.icpsr.umich.edu adresi kullanılabilir. Ücretsiz üyelik gerektiren sitede anket formlarını, kod kitaplarını ve ham verilerini SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) ya da STATA (*Data Analysis and Statistical Software*) formatlarında bulabilmek mümkündür.

3.9. Kamunun Yayınları

Devletin çeşitli kurumları kendi sorumluluk ve faaliyet alanlarına ilişkin bilgileri yıllıklar şeklinde yayınlamaktadır. Elbette tüm kurumların, tüm faaliyetlerini yayınladığı söylenemez. Ancak bu kurumların yayınladığı temel bazı göstergeler, izleme yapılan alana ilişkin bilgiler vermektedir. Örneğin Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) yıllık olarak istihdam rakamlarını ve mesleki kurslara ilişkin bilgileri periyodik olarak

29. Bu başlığın yayına hazırlanmasında Florida Üniversitesi Sosyoloji Bölümü doktora öğrencisi Tolga Tezcan'dan katkı alınmıştır.

30. <https://tez.yok.gov.tr> (erişim tarihi: 04.03.2016)

yayınlanmaktadır. Yine Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) öğrenci sayıları, okul veya derslik sayılarını; Devlet Personel Teşkilatı (DPT) devlet memurlarına ilişkin niceliksel bilgileri yayınlamaktadır. Özetle izleme yapılan alana ilişkin faaliyet gösteren kamu kurum ya da kuruluşları temel bazı bilgileri açık kaynak olarak kamunun bilgisine sunmaktadır. Elbette bu bilgilerin yeterli ve izlemenin her alanında karşılık bulan soruları cevaplamaya muktedir olduğunu iddia etmek pek mümkün değildir. Ancak söz konusu temel gösterge ve bilgilerin izleme yapılan alana katkı sağlayacağı unutulmamalıdır.

Yukarıda bahsedilen bilgilere ulaşmanın bugün için en pratik ve kolay yolu bilgi sistemlerini, başka bir deyişle web sayfalarını kullanmaktan geçmektedir. Bu bağlamda söz konusu veri ve bilgileri ilgili kamu kurum ya da kuruluşların web sayfalarında yer alan “yayınlar” ya da “istatistikler” veyahut “raporlar” başlıkları altında bulmak mümkündür.

3.10. Yargı Dosyaları

Kesinleşmiş mahkeme kararları, engelli bir bireyin maruz kaldığı hak ihlallerinin, uğradığı ayrımcılığın en net ve reddedilemez göstergeleridir. Bu özelliği sebebiyle özellikle haktan yararlanma durumlarının ölçüldüğü izleme çalışmalarının ötesine geçerek hak ihlallerinin araştırıldığı izleme çalışmalarında çok önemli bir enstrümandır. Ancak engelli hakları izleme çalışmalarında mahkeme kararlarını kullanmanın bazı koşulları bulunmaktadır. Buna göre:

1- Bir mahkeme kararının izleme çalışmasında veri-belge ve bilgi kategorisinde değerlendirilebilmesi için kararın kesinleşmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla mahkeme kararının yerel mahkemede verilmiş olması yeterli değildir. Mahkeme kararının yerel (ilk derece) mahkeme kararı verildikten sonra bir üst mahkemece onanmış olması, onaylanan üst mahkeme kararına da itiraz edildiyse nihai (ilgili) üst kurullar tarafından ihlal yönünde karara bağlanmış olması şarttır. Üst kurullar (davanın tipine göre) Yargıtay Ceza Genel Kurulu, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu ve Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu'dur. Bu sebeple izleme çalışması kapsamına alınan dava kararının itiraz edildiği en üst noktadaki mahkeme tarafından engelli bireyin ihlale maruz kaldığı yönünde onaylanmış olması gerekmektedir,

2- Mahkeme kararları izleme çalışmalarında kullanılırken mahremiyete dikkat edilmesi, bunun yanında araştırma etiği ve 3. şahıslar açısından hak kaybı doğurmaması açısından çok önemlidir. İzleme çalışması yapacakların bu noktaya dikkat etmesi gerekmektedir,

3- Mahkeme kararlarının engelli bireylerin hak ihlaline maruz kaldığı yönünde olması, söz konusu davanın izleme çalışmasının tezini doğrulaması anlamına gelmemektedir. Zira her dava kendi içinde özgün koşullar taşımakta verilen kararının hukuki yorumu başka anlamlar üretebilmektedir. Bu yüzden mahkeme kararlarının izleme çalışması kapsamına alınması, veri ve belge niteliğinde kabul edilebilmesi için uzman hukukçular tarafından yorumlanması çok önemlidir.

Ancak diğer taraftan Türkiye’de engelliler konusunda verilmiş mahkeme kararlarına ulaşmakta önemli zorluklar vardır. Türk hukuk sistemi istatistik altyapısı, özel olarak engellilere yönelik hak ihlalleri hakkında verilmiş mahkeme kararlarını ayrış-

tıracak bir şekilde oluşturulmamıştır.³¹ Bu yüzden aranan kararlara yapılacak özel bir çalışma ile ulaşılması gereklidir. Bu noktada araştırmanın seçenekleri şunlardır:

1- Elektronik ortamlar üzerinden mahkeme kararlarına ulaşmak: İnternet üzerinden yapılacak çalışma, kamunun ve özel sektörün kurduğu özel web sayfaları üzerinden yapılabilmektedir. Bu bağlamda Yargıtay ve Danıştay; web sayfalarında emsal olabilecek mahkeme kararlarını yayınlamaktadır. Diğer yandan profesyonel kullanıcılar ve araştırmalar için abonelik karşılığında hizmet veren özel kişi ve kuruluşlarca kurulmuş web sayfaları da mevcuttur. Ancak bu sayfalarda arama yapmak (özel olarak dava künyesini araştırmacı tarafından bilinen davalar dışında) oldukça güçtür. Arama yapmak için sitelerin ilgili bölümlerinde anahtar (engelli, felçli, zihinsel engelli, otizm vb.) kelimeler kullanarak, mümkünse araştırma kapsamına giren (hukuk dairesi, ceza dairesi vb.) daireler seçilerek, araştırma konusuyla ilgili yasa numarasını girerek arama yapılabilmektedir. Ancak yine de yapılacak araştırma yorucu olabilmektedir. Zira örneğin "kör" kelimesi ile yapılacak bir taramada dosya içerisindeki "körük", "körfez" vb. "kör" kökünden doğacak yüzlerce kelimeyi içeren dosya listesinin programca listelenmesi mümkündür. Bu sebeple araştırmacının dava dairesi, yasa maddesi ve anahtar kelime kombinasyonunu çok iyi kurarak araştırma yapması gereklidir,

2- Diğer yandan konu hakkında özel çalışma yapan avukatlar, baroların engellilikle ilgili ve ilintili çalışmalar yapan komisyonları ve hak temelli çalışmalar kapsamında engellilere hukuki destek sağlayan STK'lar ile irtibat kurarak yani özel ağlar üzerinden de dava örneklerine ulaşılması mümkündür.

3.11. Yasama Faaliyetleri

Yasama erkinin faaliyetleri izleme yapılan alan bakımından izlemeye alınmalıdır. Zira izlemenin yapılma gerekçelerinden biri de yasama erkinin sorunlu alalara ilişkin aldığı tedbirler veya faaliyetleridir. Başka bir deyişle yasama erki, izlemeye konu olan alana ilişkin düzenlemeleri hangi kapsamda ele aldığı ya da almadığı incelenmelidir. Çünkü her durumda yani izleme yapılan alana ilişkin düzenleme yapması ya da yapmaması izleme için bir sonuçtur.

Yasama erkinin faaliyetleri yasama ve denetim şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Yasamaya ilişkin faaliyetler şu kapsamda incelenebilir:

- İhtisas Komisyonların çalışmaları (örneğin Anayasa Komisyonu, Dilekçe Komisyonu vb.),
- Kanun tasarısı ve teklifleri,
- Son dönemde çıkan kanunlar,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi kararları,
- Kanun hükmünde kararnameler,
- Komisyon raporları.

31. Adalet Bakanlığı'nın Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin 01.11.2013 tarihli bilgi edinme başvurusuna 13.11.2013 tarih ve 23804105-090.05.01-664/8766 sayılı yazıyla verdiği cevabi yazı

Yukarıda ifade edilen faaliyetlerin incelenmesi, bazen izleme alanına büyük katkılar sağlayabilir veyahut izleme alanına ilişkin hiçbir bilgi bulunamayabilir. Her durumda ve sonuçta elde edilen mevcut durum, bir neticedir. Fakat buna karşın izleme yapılan alan ilişkin bir yasama faaliyetinin bulunması, yapılan izleme faaliyeti açısından büyük önem taşır. Örneğin bir komisyonun raporunda diğer yöntemlerle elde edilememiş birçok bilgi bulabilmek mümkün olabilir. Zira komisyonların yetkileri ve bilgi toplama araçları diğer bilinen klasik yöntemlerden daha farklı olabilmektedir.

Yasamanın denetime ilişkin faaliyetleri de şu kapsamda incelenebilir:

- Yazılı ve sözlü soru önermeleri,
- Meclis genel görüşme önermeleri,
- Meclis soruşturması önermeleri,
- Meclis araştırması önermeleri,
- Gensoru önermeleri,
- Meclis soruşturması komisyonları,
- Meclis araştırması komisyonları.

Yukarıda madde madde açıklanan başlıklarda sürdürülen faaliyetlerin, izleme yapılan alana ilişkin olup olmadığı, her bir maddenin içeriğinin incelenmesi elbette oldukça zaman alıcı bir faaliyettir. Ancak TBMM'nin web sayfasında sorgulanan alanın daraltılması ve anahtar sözcüklerle arama yapılması mümkündür. Dolayısıyla izleme alanında kullanılması muhtemel konuları diğerlerinden ayırmak aslından oldukça kolaydır. Yasama faaliyetlerinin sorgulanmasındaki en hassas ve mühim nokta, anahtar sözcüklerin seçimine ilişkindir. Zira anahtar sözcüklerin hatalı seçimi yanlış verilerin değerlendirmeye alınmasına sebep olabilecektir.

Tıpkı, yasama faaliyetleri ile elde edilen bilgiler gibi denetim faaliyetleriyle elde edilen bilgiler, bazen klasik yöntemlerden daha fazla bilgi edinilmesine neden olabilir. Örneğin bilgi edinme başvurularıyla elde edilemeyen bazı bilgiler, yazılı veya sözlü soru önermeleriyle elde edilebildiği defaten görülmüştür. Dolayısıyla bir izleme çalışmasında bir milletvekili ile ilişki kurularak öğrenilmek istenen bilgiler soru önermesi şeklinde verilebilir.

4. İZLEME ÇALIŞMALARINDA RAPORLAMA³²

4.1. Rapor nedir? Neden yazılır?

İzleme çalışmaları hiç şüphesiz ki, elde ettiği verileri, tespit ettiği sorunları ve bu sorunlar hakkındaki görüş ve önerileri ortaya koymak üzere yapılan bir çalışmadır. Bu durumun bir uzantısı olarak da her izleme çalışması kaçınılmaz olarak bir sonuç raporu hazırlanmasını getirir.

“Rapor” kelimesi kadar herkes için sıkıcı ve soğuk yazma ve okuma süreci gibi görünse de aslında kapsamlı verileri, birçok bilgi ve belgeyi özetlemesi bakımından kolaylaştırıcı bir ürünü ortaya koyma çabasıdır. Nitekim “raporlama” kelimesinin İngilizcedeki karşılığı olan “reporting” kelimesi aynı zamanda —bugün artık pek kullanılsa da— haber yazmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle, gazetecilere de önceleri “reporter / raporcu” denmektedir.

Rapor yazma sürecinden önce, raporlanacak iş üzerinde çalışırken, aslında bir gazeteci gibi raporda yazılan konuların, olayların veri ve bilgilerin özetini içeren akıcı ve ilgi çekici bir metin yazılmaya çalışıldığının akıldan çıkarılmaması gerekmektedir.

Bu noktada bir gazete haberinin neleri içerdiğini ele almakta fayda bulunmaktadır. Gazeteci, bir yerde yaşanan bir olay ve olaya bağlı gelişmeleri —olay mahallinde ve koşullarında— incelemiştir. Haber öncesinde gazeteci tarafından açıklama yapmaktan kaçınan yetkililerden yorum ve analiz yapılabilecek açıklamalar almaya çalışılmış, olayın bütün taraflarından görüş alınmış, ekonomik, sosyal, hukuki cepheleri kavranmaya özen gösterilmiştir. Yani görünürdeki dağınık tablonun ardındaki hakikate ulaşmak için çaba gösterilmiştir. Çalışmaların sonunda ortaya çıkan haber, haber konusu mahallin net bir fotoğrafını koymak amacındadır.

Rapor yazım sürecinde de; her ne kadar haber metinleri gibi aşırı sadeleştirilmiş, basitleştirilmiş bir içerik olmasa da aslında tıpkı haber metinlerinde olduğu gibi benzer bir çekirdek bulunmaktadır. Her metin, bir okur için yazılır ve her metin sona erdiğinde okur —zihinsel açıdan— bir yerden bir yere gider. Bu yolculuk, raporlar da dâhil olmak üzere hemen tüm yazma biçimlerinde aynı 3'lü üzerinden hareket eder: Giriş, Gelişme ve Sonuç.

Bir Uygulama Denemesi

Lütfen yazacağınız raporun 3 ana başlığını, bu başlıkların en az 3'er alt başlığını yazın.

Sonra her bir başlığın altına, o başlık veya alt başlıkta anlatacağınız şeylerden bahseden birkaç cümle yazın. En çok beş dakikanızı alacaktır.

Not: Bu yazıyı okumaya, taslağınızı tamamladıktan sonra devam etmenizde fayda var.

Taslaklar hazırsa, devam edebilirsiniz.

Açıklama Kutusu 5: Bir uygulama denemesi

32. Bu yayının 4 numaralı konu başlığı ve alt başlıkları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih ve Kültürel İncelemeler Programı Öğretim Üyesi Mesut Varlık tarafından hazırlanmıştır

4.2. Raporlamada Dil-Üslup Seçimi

Raporun sunulduğu muhatap kurumda karşılık bulması için raporda paylaşılan veri, bilgi ve öneriler kadar, rapordaki içeriğin paylaşıldığı dil de önemlidir. Dolayısıyla dezavantajlı grupların sorunları konusunda yapılan izleme çalışmaları raporlarında yaşanan en önemli sorunlardan biri, kullanılan “dil” meselesidir.

Hazırlanan raporlarda –akademik olmasa da– kullanılan dilde en çok dikkat edilmesi gereken konu, kullanılan dildeki ciddiyettir. Bu bağlamda yaşanan sorunların başında hitaplarda “biz” (1. çoğul şahıs) dilinin kullanılmasıdır. Hazırlanan raporlarda birinci çoğul şahıs dilinin kullanılması sorunu “Belediye binanızda araştırma yaptık;” “Okul öğrencileriniz arasında anket düzenledik;” “Yol çalışmalarınızı takip ettik;” “İhale sözleşmelerini gözden geçirdik” vb. örneklerde kullanıldığı şekilde tezahür edebilmektedir.

Şüphesiz ki raporda kullanılan ifadelerde vurgulandığı üzere yapılan “iş” bu olabilir ama bu şekilde ifade edildiğinde, gözlerin doğrudan “siz”e dönmesine neden olması, kuvvetle muhtemeldir. Bu tip bir durum, hele ki karşınızda, yaptığı işten memnun ve eleştirilmek istemeyen bir merci varsa, raporu sunan kişi veya kuruma bir tepki ya da reaksiyon doğma ihtimalini gündeme getirebilecektir.

Bir diğer hata da “siz” (2. çoğul şahıs) dilinin kullanılmasıdır: “Merdiven ihalesini onaylayan kurum sizsiniz;” “Okulların iyileştirilmesi sizin sorumluluğunuzda;” “Merkez ve şube binalarınız engelliler için uygun değil;” “Bu konuda yetkili ve sorumlu merci sizsiniz”..

Paylaşılan bu örneklerdeki ifadeler, “hukuken” ya da “içerik” olarak gerçeği yansıtır olabilir ama raporlama dilindeki bu üslup, gerek hitap şekli, gerek keskin bir yargı bildirmesi ve gerekse de işbirliğine kapalı bir vurgu anlamı yaratma ihtimali sebebiyle raporun sunulduğu tarafta bir “saldırı” algısı yaratabilir.

Yukarıda ifade edilen her iki durumun da ortak noktasına bakıldığında, “Siz” ve “Onlar”dan olan iki tarafın karşı karşıyalığı halinin olduğu görülmektedir. Her iki tarafın da bir “karşı” tarafı bulunmaktadır. Oysa sizler aslında bir toplum içerisinde yaşayan ve konuların farklı konumlarında yer alan “muhatap”larsınız. Raporlama çalışmalarında dil konusunda en çok dikkat edilmesi gereken nokta da işte tam olarak budur.

“Siz-Biz” dilinde, sanki samimi veya tartışmalı —fark etmez— bir toplantıda yüz yüze konuşuluyor gibidir. Oysa bir rapor yazılırken ve okunurken muhataplar karşılıklı oturmuyordur. Raporda, yüz yüze iletişimin getirdiği ifade, ses tonu, beden dili vb. gibi iletişim katkılarının hiçbirine sahip olunmadığı için bu riskin doğru bir dille bertaraf edilmesi çok önemlidir.

O nedenle de, raporda “dil konumu”nu doğru belirlemek hayati önem taşımaktadır. Rapor yazılırken hiçbir zaman unutulmamalıdır ki; bir raporun —içeriğinden bağımsız olarak— baştan sona okunabilmesini sağlayan ilk ve en önemli şey; dilidir.

O halde nasıl bir dil kullanılmalıdır? Aslında bu sorunun cevabı oldukça basittir. Sadece, nasıl iletişim kurmakta olduğunuzu unutmamak yeterlidir. Bu yüzden raporda “siz;” “biz” ve bu türden hiçbir şahıs eki kullanmamak, onun yerine, “yapıl-

mıştır;“değerlendirilmiştir;“incelenmiştir;“tespit edilmiştir” vb. şahıs eki içermeyen ifadeler kullanmak doğru bir tercihtir.

Bu yazım anlayışının altında yatan formülasyon şöyledir:

Rapor yazan kurum > Rapor > Muhatap kurum

Rapor, iki kurum arasındaki bir iletişim aracıdır. Raporu yazan taraf olarak hedef, okuyan tarafın gözlerini raporu yazan kişiye ya da kuruma değil, rapora dikmesini sağlamaktır. Bu sağlandığında daha sağlıklı bir iletişim kurmaya başlanmış demektir.

Bu ifadeden hareketle raporlama konusunda az önce verilen olumsuz örneklerden de yola çıkarak, yapıcı ve doğru bir dille oluşturulan örnekleri yeniden kurulan halleri şöyle olacaktır:

- “Belediye binanızda araştırma yaptık.” > “Belediye binanızda yapılan araştırmada ... yönünde sonuçlar elde edildi.”
- “Okul öğrencileriniz arasında anket düzenledik.” > “X okulu öğrencileri arasında yapılan anket çalışmasında Y’nin nasıl algılandığı araştırıldı.”
- “Yol çalışmalarınızı takip ettik.” > “Z yolu çalışma süreci takip edildiğinde ... gibi konularda eksiklikler olduğu tespit edildi.”
- “İhale sözleşmelerini gözden geçirdik.” > “K ihalesi incelendiğinde ... gibi hususların uygulanmasında sorunlar olduğu görüldü.”
- “Merdiven ihalesini onaylayan kurum sizsiniz.” > “Merdiven, vs. ve vs. gibi kamu yararı gözetilerek gerçekleştirilen ihalelerin sorumlusu konumunda kurumunuz bulunmaktadır.”
- “Okulların iyileştirilmesi sizin sorumluluğunuzda.” > “Eğitim sistemimizin odağını oluşturan okulların durumunun iyileştirilme çalışmalarını kurumunuzun takip ettiği bilinmektedir.”
- “Merkez ve şube binalarınız engelliler için uygun değil.” > “Yapılan araştırmalar sonucunda, C kurumunun merkez ve şube binalarının ... hususlar açısından engelliler için uygun olmadığı tespit edilmiştir.”
- “Bu konuda yetkili ve sorumlu merci sizsiniz.” > “Söz konusu araştırmanın ortaya koyduğu sonuçları değerlendirme yetkisi kurumunuza aittir.”

Oluşturulan yeni cümleler incelendiğinde görülecektir ki bu dil değişikliği sayesinde:

- Raporu yazan taraf, “Bana değil, rapordaki sonuçlara, verilere, belgelere bakın,” demektedir.
- Raporu okuyan taraf, yazan tarafa değil, raporda yazılanlara dikkat kesilmiştir.
- Bu dil kullanımı, örneklerin ilk hallerinde olduğu gibi, “kestirip atmaya” hiçbir şekilde izin vermemektedir.
- “Saldırı” değil, “tespit” yapıldığı açıktır.
- Cümlenin “doğru merciye” hitap ettiği herkesçe bilinmektedir.

4.3. Rapor Yazımında Odak ve Yöntem

Rapor yazımında çokça düşülen hatalardan bir diğeri de odağı şaşırarak veya gereksiz konulara girmektir.

Unutulmamalıdır ki, rapor yazmak ne kadar dikkat gerektiren ve yorucu bir işse, rapor okumak da bir o kadar dikkat gerektirici ve yorucudur. Kaldı ki rapor yazan tarafın “bir şeyleri değiştirebilme” amacından kaynaklanan bir motivasyonu varken, okuyan taraf için bir rapor, yeni bir iş yükünün habercisinden başka bir şey değildir.

Bu nedenle, bir raporun “odağı” çok iyi belirlenmeli ve kaç sayfa sürerse sürsün, kapsamının genişliği ne olursa olsun, o odağı “doğrudan” beslemeyen, raporu okuyan tarafı yoracak ya da ilgisini düşürecek hiçbir cümle o raporda yer almamalıdır.

Bunun yanında bir diğer çok önemli konu da (belgeyle, veriyle vb.) kanıtı yani desteği raporun içinde bulunmayan her bir cümle, raporun okunmaması için “haklı bir bahane” olacaktır.

Altın kural:

Sorun somutsa, somut konuşalım!

Türkiye’de, özellikle engelliler ve onların sorunları söz konusu olduğunda, hemen ikinci cümleden itibaren “insanîyet, vicdan, ahlak, bağlı” gibi kodlar devreye girmektedir. Hal böyle olunca da konunun odağı hemen kaymakta ve bunun bir sonucu olarak da sorun tespiti ve çözüm önerisi gibi konulara ya hiç girilmemekte ya da yanlış çözüm odağına yönlendiren mecralara kaymaktadır. Sonuç olarak bir bakıma acıma ve üzüntü cümleleriyle birtakım “soyut kodlar” yeniden üretilerek ana konudan sapılmaktadır.

Özellikle “engellilik” alanında hazırlanan bir raporun belki de birincil görevi; bu tuzağa düşmemektir. O yüzden bir rapor:

- “Net” bir sorunu tespit etmeli,
- “Ölçülebilir” veriler ortaya koymalı,
- “Somut” çözüm önerileri sunmalı.

Net, ölçülebilir, somut bir rapor, belki “bugün” karşılığını tam olarak bulamasa da, aynı zamanda “yarın” için mutlaka sağlam bir kaynak görevini de görecektir. Bu, bugünkü işlevi kadar kıymetli bir özelliktir. Çünkü yarın da konular “soyut” sözlerle geçiştirilmek istenebilir; o zaman yıllar önce hazırlanan “somut” bir rapor, konunun uzun yıllara dayanan bir sorun olduğunu göstermek için bulunmaz bir nimet olacaktır.

4.4. Raporun Organizasyonu

Buraya kadar anlatılanlar, bir raporu yazmaya başlamak konusunda köşe taşları niteliğindedir. Bu köşe taşlarının belirlendikten sonra artık bir rapor yazımını organize edip yazmaya başlanılabilir. Genel olarak rapor yazımında izlenen süreç aşağıdaki gibidir.

Giriş > Gelişme > Sonuç

a. Giriş Bölümü Yazımı

“Giriş” bölümü, bir raporun muhatabına “Konuşulması gereken konular veya sorunlar var...” deme çağrısıdır. Karşı tarafın gündeminde olmayan, dikkatini vermediği, gözünden kaçan, bilgisi dışında gelişen, çözüm üretilmediği vs. bir konuyu, onun gündemine sokma çağrısıdır. Ayrıca, bir raporun muhakkak okunan bölümlerinin “Giriş” ve “Sonuç” kısımları olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Bu nedenle, giriş bölümünün çok uzun tutulmamasında fayda vardır. Giriş bölümünde amaç öncelikle, muhatapı “konuşmaya” ikna etmektir. Bunun için giriş bölümünde şu özelliklerin yer alması yeterlidir. Giriş bölümü;

- Bir tür özet görevi görür,
- Ana meselenin altını çizer,
- Çalışmanın paydaşlarını dile getirir,
- Raporun hedefini (derdini!) dile getirir,
- Raporun içeriğini / organizasyonunu kısaca anlatır.

Yukarıda ifade edilen amaçlar kapsamında giriş bölümünde engelliler konusunda bu raporun neden yazıldığı, raporun yazılmasına sebep olan engelli sorununun neleri içerdiği ve üretilecek sonuçların çözümünün neden önemli olduğu kısaca anlatılmalıdır. Ardından rapor kapsamında muhataptan beklenen/talep edilen konular dile getirilir. Giriş bölümünün son kısmında anlatılması gereken, olmazsa olmaz konu ise çalışmanın hangi kişi ya da kurumlar tarafından, hangi yöntemler kullanılarak hazırlandığıdır. Temel çerçevesi bu şekilde oluşturulacak giriş bölümünün yazımı sırasında dikkat edilmesi gereken çok ama çok önemli bir kural vardır. Bu kurallar şunlardır:

- Giriş bölümünde rapor boyunca dile getirilecek konuların, unsurların dışına çıkılamaz,
- Giriş bölümünde rapor boyunca (veri, bilgi ve belgelerle) desteklenmeyecek hiçbir cümle kurulamaz.

Raporların giriş bölümünün yazımına ilişkin bir örnek aşağıdaki açıklama kutusunda paylaşılmıştır. Söz konusu örnekte hayali bir ildeki toplu taşıma araçlarının engellilerin erişilebilirliğine uygunluğunun ölçüldüğü bir izleme çalışması yapılmış ve ardından çalışma sonuçları muhatap belediyeye sunulmuştur.

Rapor Yazımlarında Giriş Bölümü Yazım Örneği

Toplu Taşıma Araçlarında Engellilere Yönelik Erişim Sorunlarının Ele Alındığı Bir Raporun Giriş Bölümü Örneği

1. Giriş

Engelli bireylerin toplum yaşamına katılımının sağlanmasında erişilebilirlik tüm temel hak ve özgürlüklerin kilit noktasıdır. Toplu taşıma ve sistemleri ise bu kilit noktasının en önemli mihenk taşları arasındadır. Engelli bireylerin toplu taşıma hizmetlerinden eşit bir biçimde yararlanabilmeleri gerekir. Çünkü onların eğitim, çalışma, sosyal hayat vb. alanlara katılabilmeleri için toplu taşıma ve sistemlerini etkin ve eşit bir şekilde kullanabilmeleri gerekmektedir.

Engelli bireylerin, bu haktan eşit koşullarda yararlanabilmeleri ise, kamu ya da özel otobüslerin ve raylı sistem uygulamalarının her engel grubunun bağımsız bir şekilde hizmet alabilecekleri şekilde dizayn ve tadil edilmesine bağlıdır.

Yukarıda ifade edilen hususlar toplu taşıma hizmetleri sunan yerel yönetimlerin toplu taşıma erişilebilirlik düzenlemelerini esas alan özel çalışmalar yapmasını, konuya taraf sivil toplum kuruluşlarının da (STK) bu çalışmalara izleme, ölçme ve değerlendirmeleriyle katkı sağlamasını gerekli kılmaktadır.

1.1. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma, ... il hudutları içerisinde yaşayan engellilerin; toplu taşıma hizmetlerinden anayasa, yasalara ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile sağlanan erişim haklarından ayrımcılığa uğramadan, ne ölçüde yararlanabildiğinin ölçülerek-izlendiği ve karar mekanizmalarına çözüm önerileriyle birlikte sunulduğu bir çalışmadır.

- Toplu taşıma araçlarının toplam sayısı,
- Toplu taşıma araçlarının fiziki koşullarının engellilere uygunluğu,
- Toplu taşıma araçlarındaki şoförlerin tutum ve davranışları,
- Büyükşehir Belediyesinden bu konudaki beklentiler.

1.2. Çalışma Alanı

... ili merkezi ve ilçeleri.

1.3. İzleme Çalışmasında Kullanılan Yöntem ve Paydaşlar

Bu çalışma 01.11.2015 – 15.12.2015 dönemini kapsamaktadır. İzleme çalışmalarımız aşağıdaki veriler üzerinden sürdürülmüştür.

- Belediyelerin toplu taşıma hizmetleri konusundaki yükümlülükleri ve mevzuat tarama çalışması,
- Çeşitli engel grupları ile yapılan odak grup çalışması,
- Kent Konseyi Engelliler Meclisi'nin bu konu hakkındaki çalışması,
- ... Büyükşehir Belediyesi'nden bilgi edinme başvurularıyla elde ettiği veriler.

Engelli bireylerin toplu taşıma hizmetlerinden etkin ve eşit bir şekilde yararlanması ancak yukarıda ifade edilen yerel yönetim-STK işbirliği ile mümkün olabilecek bir durumdur. Bu rapor işte bu anlayışla hazırlanarak derneği ve ... vakfının ortak çalışmasıyla hazırlanmış olup muhatap kuruluşların değerlendirmesine sunulmaktadır.

Açıklama Kutusu 6: Rapor yazımlarında giriş bölümü yazım örneği

b. Gelişme Bölümü Yazımı

Raporun gelişme bölümü ise, giriş bölümünde vurgulanan ana sorunun ne kadar önemli olduğunun anlatıldığı bölümdür. Gelişme bölümünde, raporun giriş bölümünde “konuşmaya” ikna edilen muhatabın artık “soruna” ve bir bakıma sonuç bölümünde ifade edilecek öneri ve taleplere ikna edilmesi gerekmektedir.

Bu nedenle gelişme bölümü;

- Perspektifi (genellikle hukuki açıdan) ortaya koyar,
- Evrenselden yerele / Genelden özele gider,
- Araştırmanın nitel ve/ya nicel sonuçlarını ortaya koyar,
- Sonuçlar, gruplandırılarak verilir,
- Araştırma verilerini analiz eder ve yine gruplandırılarak yapılır,
- Araştırmanın ortaya koyduğu sonuçların genel ruhunu kısaca dile getirir,
- Giriş ve sonuç arasındaki bağı kurar.

Gelişme bölümünde giriş bölümünde yapılandan farklı olarak daha detaylı; bilgiye, belgeye ve veriye dayalı bir anlatım söz konusudur. Bunun için verilerden elde edilen tablolar, araştırma sırasında temin edilen belgelerden alıntılar, varsa görsel örneklere yer verilir. Bu örneklemeler doğal olarak paylaşılan bilgi ve belgenin hangi kaynaktan hangi çalışmayla alındığının açıklanmasını gerekli kılar. Hukuki açıdan bağlayıcı konumdaki referansların verilmesi, sorunun “keyfe keder” değil, aslında “zorunlu” bir tespit olduğunu ortaya koyar. Bunun için paylaşılan bir bilginin hangi kaynaktan temin edildiğini açıklayan dipnotlar kullanılabilir. Dipnot kullanımında çeşitli formatlar kullanılabilir. Aşağıda bu kullanımlar için bazı örnekler verilmiştir.

- Topçuoğlu, Hamide, Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Işın Yayınları, Ankara 1984, s. 173.
- MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü’nün 14.01.2015 tarih ve 35235946/410.07/423798 sayılı cevap yazısı.
- Bkz. İş Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016)

Gelişme bölümünde sıkça kullanılan kelimeler varsa o kelimelerin ilk kullanımının ardından parantez içerisinde kısaltması verilerek ondan sonraki her kullanımda kısaltmalara yer verilebilir. Örneğin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, ilk kullanımda (ASPB) olarak yazıldıktan sonra bu kısaltma kullanılabilir. Kısaltmalar okurun daha kolay okuma yapmasını sağlar. Ancak bir raporda kısaltmalar kullanılıyorsa, bir raporun başlangıcında kısaltmaların listesi verilmelidir.

Raporun gelişme bölümünde anlatılan konular başlık numarası verilerek birden fazla başlıkta anlatılabilir. Bunun yanında varsa o başlıklar da alt başlıklara bölünebilir.

Genel olarak yukarıda anlatılan yapıya sahip gelişme bölümünde tıpkı giriş bölümünde olduğu gibi kesinlikle uyulması gerekli iki kural bulunmaktadır. Buna göre gelişme bölümünde anlatılanlar:

ENGELLİ HAKLARI İZLEME KILAVUZU

- Giriş ve Sonuç bölümlerinde işaret edilen konuların, unsurların dışına çıkmaz,
- Giriş ve Sonuç bölümlerinde öne sürülen argümanların tamamının kanıt ve desteklerini açıklıkla ortaya koyar.

c. Sonuç Bölümü Yazımı

Sonuç bölümü ise soruna ikna edilen muhatabın çözüm yolunda hareket ettiği takdirde kurumunun mükemmelleşmesi yolunda önemli bir adım atacağına ikna edildiği kısımdır. Bu noktada, bir raporun muhakkak okunan bölümlerinin “Giriş” ve “Sonuç” kısımları olduğu bir kez daha hatırlanmalıdır.

Bu nedenle, sonuç bölümünün de giriş bölümü gibi çok uzun olmamasına özen gösterilmelidir. “Konuşmaya” ikna olan muhatabın, konuştuğuna pişman olmaması, hatta artık çözüme ikna edilmesi gerekmektedir.

Sonuç bölümünde;

- Raporun kısa bir özeti verilir;
- Ana meselenin altı kuvvetle çizilir; yani raporun hedefi (derdi!) dile getirilir,
- Raporun perspektifi (genellikle hukuki açıdan) ortaya konulur,
- Araştırmanın gösterdiği sonuçların temel aldığı prensipler, doğrular hatırlatılır,
- Soruna yönelik çözüm önerilerini ortaya konulur; bunu yaparken de evrenselden yerele / genelden özele yöntemini gözden kaçırılmaz,
- Rapor boyunca dile getirilen konuların, unsurların dışına çıkılamaz,
- Rapor boyunca desteklenmemiş hiçbir yargı cümlesi kurulamaz.

Sonuç bölümü prensiplerine göre hazırlanmış bir örnek, açıklama kutusu 7’de yer almaktadır. Söz konusu örnekte engelli öğrencilerin eğitim hakkından yararlanmaları sırasında yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerilerine yer verilmektedir.

Rapor Yazımlarında Sonuç Bölümü Yazım Örneği

Örnek konusu: Engelli Öğrencilerin Eğitim Hakkından Yararlanmaları Sonrasındaki Sorunlar

Eğitim Alanında Sonuç ve Öneriler

Milli Eğitim Bakanlığı son yıllarda gerek yaptığı yasal düzenlemeler ile gerekse ürettiği yayınlarla kaynaştırma anlayışından uzaklaşıp bütünleştirme anlayışına doğru bir yaklaşım değişikliğine gittiğinin sinyallerini vermektedir. Ancak bu girişimlere rağmen uygulamalarda karşılaşılan sorunlar, sistemin istenilen düzeyde hizmet verememesine neden olmaktadır. İzleme çalışmasında elde edilen veriler ve bu verilerin analizleri ışığında, sistemin daha iyi çalışmasına yönelik şu önerileri sıralamak mümkündür:

- Eğitim hizmeti öğrencilere bütünlük anlayışı içinde verilememektedir. Çünkü öğrencinin kademeler arası geçişinde ya da farklı kurumlardan hizmet alımında kurumlar arası bilgi akışı sağlanamamaktadır. Bu noktada kurumlar arası işbirliğini sağlayacak farklı koordinasyon mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Engelli öğrencilerin eğitiminde yapılacak eğitim düzenlemeleri için sağlık raporu şartı aranmamalı, öğrencinin gelişimi ve eğitsel ihtiyaçları doğrultusunda ilgili düzenlemeler yapılmalıdır.
- Öğretmen eğitimi gerek nicel gerek nitel açıdan öğrencilerin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde değildir. Öğretmen eğitimi programlarının en kısa sürede geliştirilmesi ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu konuda YÖK ve MEB'in işbirliği içinde olmasına ve teorik eğitim ile uygulamanın ortak bir zeminde buluşturulmasına ihtiyaç vardır.
- Okullara akademik ve fiziki erişim sorunları ortadan kaldırılmalı, eğitim ortamlarının her öğrenci için mümkün olan en yüksek düzeyde erişilebilir olması sağlanmalıdır.
- Okullardaki destek eğitim odalarının büyük bir çoğunluğu faal değildir. Bu odaların gerek materyal, gerekse fiziksel erişim bakımından ihtiyaçları çoğunlukla karşılanmamakta, sadece yasal zorunluluğun yerine getirilmesi amacıyla bu odalar için yer ayrılmakta ancak kullanılmamaktadır. Destek eğitim odalarının faal ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi için özel bir çalışma yapılması gerekmektedir.
- Engelli öğrencilerin eğitim hayatında maruz kaldıkları kötü muamele, şiddet ve istismar olayları ile ilgili MEB'in herhangi bir biriminde sistematik veri toplama ağı bulunmamaktadır. Bu nedenle yaşanan vakalarda münferit çözümler bulunmakta, sisteme ilişkin sorgulamalar yapılmamaktadır. Oysa ki vakaları önleyici yasal tedbirler alınmalı, denetleme mekanizmaları güçlendirilerek kalıcı çözümler üretilmelidir.

Açıklama Kutusu 7: Rapor yazımlarında sonuç bölümü yazım örneği

4.5. Rapor Yazımında Dikkat Edilecek Diğer Kurallar

Rapor boyunca unutulmaması ve uymaya özen gösterilmesi gereken bir kural daha varsa, gazeteciliğin temel kuralı olan 5N 1K kuralıdır. Yani: Ne? Ne zaman? Nerede? Nasıl? Neden? Kim?

Her üç bölümde de konular anlatılırken, 5N 1K kuralı, raporu yazan kişinin aklından çıkmamalıdır. Bu bağlamda her bölümün yazımı tamamlandıktan sonra, bu soruların yanıtlarını açık seçik içerip içermediği "mutlaka" kontrol edilmelidir.

İmla ve yazım kurallarına hassasiyet gösteren bir rapor metni, o rapora emek verenin işine gösterdiği özenin en önemli göstergelerinden biridir. Özen göster-

menin yanı sıra, muhatabına gösterdiği saygının ve onun tarafından da görmeyi bekleyeceği saygının ispatıdır.

İmla ve yazım hatalarıyla dolu, “çalakalem” yazılmış gibi görünen bir metnin, konusunun hak ettiği kadar çok daha az itibarla karşılanacağını gözden kaçırmamakta fayda vardır. Ayrıca imla kurallarına uymamanın kimi zaman anlam kaymalarına yol açacağı ve bunun yanlış anlamalar üretebileceği de açıktır.

İmla hatalarının önlenmesi için raporun yazan tarafından mutlaka birden fazla kez kontrol edilmesi ve mümkünse bir uzmandan destek alınarak redaksiyondan geçirilmesi de bu bağlamda düşünülebilecek bir yöntemdir.

4.6. Deneyimler ve İyi Örnekler

Türkiye’de engelli kişilerin haklarına ilişkin izleme çalışmaları oldukça sınırlıdır. Elbette bu başlık altında neden sınırlı oluşunun sebepleri ifade edilmeyecektir. Bunun yerine geçmişte yapılan çalışmalardan örnekler sunulacaktır.

4.6.1. Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu³³

“Belgeleme ve Raporlama Yoluyla Türkiye’de Ayrımcılıkla Mücadele Projesi kapsamında, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yürütülmüştür. Proje, Avrupa Birliği’nin Demokrasi ve İnsan Hakları için Avrupa Aracı ve Global Dialogue tarafından finansal olarak desteklenmiştir.

Raporda, engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalar, ayrımcılığı yasaklayan veya ayrımcılık içeren mevzuat, hükümetin bu konuyla ilgili eylem ve politikaları ve bu tarihler arasında devam eden ve sonuçlanan idari ve yasal süreçler yer verilmiştir. Raporlar kapsamında istihdam, eğitim, barınma, sağlık hizmetleri, mal ve hizmetlere erişim alanlarında gerçekleşen ayrımcı muameleler ele alınmıştır.

Rapor, 1 Ocak-30 Haziran 2010 arasında engellilik temelinde gerçekleşmiş ayrımcılık vakalarını içermiştir.”³⁴

4.6.2. Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri 2011 Yılı İzleme Raporu³⁵

“Bu rapor Eşit Haklar için İzleme Derneği (ESHİD) koordinasyonunda farklı tematik alanlarda çalışma yürüten Ayrımcılık İzleme Platformu üyesi 21 sivil toplum örgütü (STÖ) tarafından hazırlanmıştır. Rapor 2011 yılına ilişkin, engelli bireylere yönelik ayrımcılık ve hak ihlallerini kapsamaktadır.”³⁶

33. Akdağ, A.Ş. vd., Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul, Şubat 2011, http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Engellilik_Izleme_Raporu.pdf (erişim tarihi: 04.03.2016)

34. Bkz. Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu hakkında bilgi <http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/publication/14-turkiyede-engellilik-temelinde-ayrimcign-izlenmesi-raporu/> (erişim tarihi: 04.03.2016)

35. Işık, M., vd. Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri 2011 Yılı İzleme Raporu, EŞİD Yayınları, Ankara, 2012, <http://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2012/06/ESHID-EngelliRaporu2011.pdf> (erişim tarihi: 04.03.2016)

36. A.g.e.s. 5

4.6.3. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013³⁷

Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu, engelli kişilerin erişilebilirlik, çalışma hayatı, eğitim ve sağlık alanında ve 01.01.2014–31.12.2014 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığı, Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı (TGHP) desteği ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden STK'ların katılımıyla yapılan araştırmada engelli kişilerin, Anayasa, yasalar ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile sağlanan eğitim, erişim, çalışma hayatı ve sağlık haklarından ayrımcılığa uğramadan, ne ölçüde yararlanabildiği izlenmiş ve ölçümlenmiştir.

4.6.4. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014³⁸

Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu, engelli kişilerin erişilebilirlik, çalışma hayatı, eğitim ve sağlık alanında ve 01.01.2013 – 31.12.2013 tarihleri arasındaki dönemi kapsamaktadır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığı, Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı (TGHP) desteği ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden STK'ların katılımıyla yapılan araştırmada engelli kişilerin, Anayasa, yasalar ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile sağlanan eğitim, erişim, çalışma hayatı ve sağlık haklarından ayrımcılığa uğramadan, ne ölçüde yararlanabildiği izlenmiş ve ölçümlenmiştir.

4.6.5. Türkiye'de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu 2013-2014³⁹

Engelli Kadın Derneği tarafından sürdürülen bu çalışmada 2013-2014 yıllarına ait engelli kadınlara yönelik şiddet araştırılmıştır. Çalışma Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı (TGHP) desteği sürdürülmüştür.

37. Akbulut, S., vd. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2013 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler", Ankara, 2014, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf (erişim tarihi: 04.03.2016)

38. Akbulut, S., vd. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014 "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler", Ankara, 2015, <https://www.dropbox.com/sh/0vofkgrebwia3r6/AAA8cJl2bDw-FdyDef9FLdrVa?dl=0> (erişim tarihi: 04.03.2016)

39. Ak, İ.S., vd., Türkiye'de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu 2013-2014, Ankara 2015

5. KAYNAKÇA

5.1. Kitaplar, Makaleler ve Diğer Yayınlar/Belgeler

Ak, İ.S., vd., Türkiye’de Engelli Kadına Yönelik Şiddet Raporu 2013-2014, Ankara, 2015

Akbulut, S., vd. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014 “Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri-analizler”, Ankara, 2015, <https://www.dropbox.com/sh/0vofkgrebwia3r6/AAA8cJl2bDw-FdyDef9FLdrVa?dl=0>

Akbulut, S., vd. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu-2013, Ankara 2014, http://www.engellihaklariizleme.org/tr/files/belgeler/kitap_2013.pdf

Akdağ, A.Ş. vd., Türkiye’de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, İstanbul, Şubat 2011, http://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/24/Engellilik_Izleme_Raporu.pdf

Gül, İ. I., Ayrımcılığın Önlenmesi ve Eşitliğin Sağlanmasında Hukukun Rolü

Işık, M., vd. Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri 2011 Yılı İzleme Raporu, EŞİD Yayınları, Ankara, 2012, <http://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2012/06/ESHID-EngelliRaporu2011.pdf>

T.C. Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı Faaliyetlerinin Denetimi ile Özürülü Bireyler, Yakınları ve Toplumun Bütün Kesimlerinde Özürülülük Konusunda Toplumsal Bilinç ve Duyarlılık Oluşturulması Amacıyla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Bu Tür Çalışmaların Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesi ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler, <http://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk30.pdf>

Tez Merkezi, <https://tez.yok.gov.tr>

5.2. Mevzuat (kanunlar, yönetmelikler ve uluslararası sözleşmeler)

4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4982&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>

5378 sayılı Özürülüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707.htm>

5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5429.pdf>

5825 sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081218.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081218.htm>

Bilgi Edinme Formu <http://www.bilgiedinme.adalet.gov.tr>

Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, <http://eyh.aile.gov.tr/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/engellilerin-haklarına-iliskin-sozlesmenin-onaylanmasının-uygun-bulduğuna-dair-kanun-ve-engellilerin-haklarına-i%CC%87liskin-sozlesme>

Engelli Hakları İzleme Kılavuzu, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği ile İstanbul Bilgi Üniversitesi ortaklığıyla yürütölmüş olan “Engelli Hakları İzleme ve Savunuculuk Projesi” kapsamında hazırlanarak yayınlamıştır.

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR